

Projevy úzkostného a rizikového chování žáků v dětském domově se školou

Bc. Ondřej Hynčica

Diplomová práce
2019/2020

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Bc. Ondřej Hynčica
Osobní číslo: H180072
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Forma studia: Kombinovaná
Téma práce: Projevy úzkostného a rizikového chování žáků v dětském domově se školou

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti úzkostného chování, rizikového chování a institucionální péče u dětí a mládeže.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. Mládež a delikvence. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-717-8226-2.

NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika a kol. Rizikové a antisociální chování v adolescenci. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3.

PRAŠKO, Ján a Barbora BULIKOVÁ, Zuzana SIGMUNDOVÁ. Depresivní porucha a jak ji překonat. Praha: Galén, 2009. ISBN 978-80-7262-656-4.

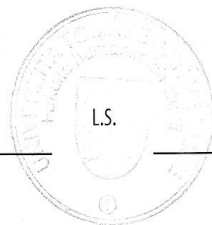
PRAŠKO, Ján a Jana VYSKOČILOVÁ, Jana PRAŠKOVÁ. Sociální fobie a její léčba Příručka pro lidi se sociální fobií. Praha: Galén, 2008. ISBN 978-80-7262-580-2.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: 4. října 2019
Termín odevzdání diplomové práce: 24. dubna 2020

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 8. ledna 2020

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 20.4.2020

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydávalečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užití-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Opírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat náhrady chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo učit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k větší výdělku dosaženému školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá projevy úzkostného a rizikového chování u žáků v dětském domově se školou. Teoretická část je rozdělena do tří částí. První a druhou část tvoří teoretický náhled na problematiku úzkostného a rizikového chování, jejich příčiny, projevy a možnosti prevence. Třetí část se věnuje institucionální péči se zaměřením na dětský domov se školou. Následuje část praktická, jejímž obsahem je výzkum míry úzkostnosti a rizikového chování u žáků v dětském domově se školou spolu s návrhy pro další práci s touto mládeží.

Klíčová slova: abúzus, delikvence, dětský domov se školou, rizikové chování, šikana, úzkost, úzkostnost

ABSTRACT

The purpose of this graduation thesis is to analyse the manifestations of anxiety and risky behaviour of children and youth living in children's residential care homes with a school. The theoretical part of this thesis consists of three parts. The first and second parts are composed of the theoretical overview of the issues such as anxiety and risky behaviour, their causes, manifestations and possibilities of prevention. The third part discusses institutionalised care on those children. The practical part of this thesis focuses on the research of the levels of anxiety and risky behaviour in adolescents living in residential care homes with a school. It also provides suggestions for further work with this age group.

Keywords: anxiety, bullying, delinquency, distress, children's home with full time education, risky behaviour, trepidation

Rád bych touto cestou poděkoval paní PhDr. Heleně Skarupské, Ph.D., za odborné vedení, cenné připomínky a užitečné náměty. Také chci poděkovat paní Mgr. Karle Hrbáčkové, Ph.D, za odborné konzultace a mé ženě za trpělivost a podporu během mého studia.

Motto:

„Dobré stránky v člověku je vždy nutno předpokládat a hlavně pedagog to musí dělat. Musí přistupovat k člověku s hypotézou optimistickou, i když se vydává určitému nebezpečí, že se zmýlí.“

Makarenko

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 ÚZKOSTNÉ CHOVÁNÍ	13
1.1 VYMEZENÍ POJMU.....	13
1.1.1 Úzkost.....	13
1.1.2 Úzkost a strach.....	14
1.1.3 Úzkostná porucha.....	15
1.2 CHARAKTERISTIKA ÚZKOSTNÉHO CHOVÁNÍ.....	16
1.3 ROZDĚLENÍ ÚZKOSTNÝCH PORUCH.....	18
1.4 VZNIK ÚZKOSTI.....	20
1.4.1 Dědičnost.....	21
1.4.2 Prostředí.....	22
1.4.3 Neurobiologické příčiny úzkosti.....	23
1.4.4 Psychologické sociální faktory.....	24
1.4.5 Jak předcházet úzkosti.....	25
2 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	27
2.1 VYMEZENÍ POJMU.....	27
2.2 CHARAKTERISTIKA A TYPY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ.....	28
2.3 RIZIKOVÉ FAKTORY.....	30
2.3.1 Biologické determinanty.....	30
2.3.2 Rodina.....	31
2.3.3 Škola.....	32
2.3.4 Vrstevníci.....	33
2.4 VYBRANÉ PROJEVY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ.....	34
2.5 PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ.....	43
3 INSTITUCIONÁLNÍ PÉČE	48
3.1 CHARAKTERISTIKA ŠKOLSKÉHO ZAŘÍZENÍ.....	50
3.2 INSTITUCIONÁLNÍ PÉČE O DÍTĚ.....	50
3.3 PREVENCE.....	52
II PRAKTICKÁ ČÁST	55
4 EMPIRICKÁ ČÁST	56
4.1 CÍL VÝZKUMU, VÝZKUMNÉ OTÁZKY A HYPOTÉZY.....	56
4.2 VÝBĚROVÝ SOUBOR.....	57
4.3 METODA VÝZKUMU A SBĚRU DAT.....	59
4.4 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	61
5 INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT	63

5.1	VÝZKUMNÉ OTÁZKY	63
5.2	TESTOVÁNÍ HYPOTÉZ	76
6	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	83
	ZÁVĚR	85
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	87
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	92
	SEZNAM GRAFŮ	93
	SEZNAM TABULEK.....	94
	SEZNAM PŘÍLOH.....	95

ÚVOD

Dnešní mládež má před sebou rozsáhlé možnosti, ale zároveň je vystavována velkému množství jevů, které můžeme označit jako rizikové, problémové nebo deviantní. Orientace současného systému školní výuky je spíše na výkon, kdy dochází k tzv. „zaškátulkování“ žáků například podle testu (méně bodů = méně úspěšný žák). Stresová zátěž je vysoká. Ne všechny děti se s takovou zátěží dokáží vyrovnat. Potřebují pomoc a porozumění, aby neselehávaly. Úzkostné chování u dětí, nejen v dětském domově se školou (DDS), je běžnou reakcí na nebezpečí nebo stres a problémem se stává tehdy, když jsou tyto emoční reakce příliš časté, nepřiměřeně silné a jejich výskyt je neúměrně dlouhý. Objevují se zpravidla v nejméně vhodné situaci. Avšak jak uvádí Praško (2006, s. 12) *Úzkost je nezbytná pro přežití, protože nás připravuje na to, abychom dokázali zvládnout situace ohrožení a stresu. Spouští v těle hormonální změny, které nám umožňují zvládnout nebezpečí pomocí boje nebo útěku.* Současně i výskyt rizikového chování se jeví jako znepokojivý. Toto chování je jedním z důvodů pro umístění dětí do DDS. Žáci umístění do tohoto typu zařízení mají nejčastěji nařízenou ústavní výchovu z důvodů: agresivního chování, záškoláctví, experimentování s návykovými látkami, šikany, trestné činnosti a rizikového sexuálního chování. Dnešní děti nepřichází na svět o nic horší, než byly generace dětí před nimi. Jen se výrazně mění současný svět, který je obklopuje. Nevhodné formy výchovy nejen doma, ale i ve škole, uspěchaná doba, bez porozumění a podpory. K tomu všemu množství technických vymožeností z nich dělá jedince, jež nejsou v mnoha případech schopni zvládat každodenní realitu. Rizikové chování jako agrese, krádeže, šikana, záškoláctví a lhaní je pak pouze jakousi formou obrany a ukázkou neschopnosti řešit náročnější životní situace (Martínek, 2015, s. 8). Nelze opomenout výrazný vliv rodiny, nejbližšího okolí a školního prostředí na prevenci. Rizikové chování dětí a mládeže můžeme chápat jako fenomén dnešní doby, jeho narůstající intenzita se stává objektem negativního vnímání společností.

Diplomová práce je zaměřena na zjištění možného vlivu úzkostnosti na chování žáků v dětském domově se školou. V teoretické části se zaměříme na vymezení teoretických pojmů a východisek vztahujících se k problematice úzkostného a rizikového chování. Následně definujeme zařízení Dětského domova se školou, ve kterém jsou umístěni chlapci, kterým byla uložena ústavní nebo nařízena ochranná výchova. Důvody volby tématu jsou zejména jeho aktuálnost ve vztahu k prostředí dětského domova se školou a pracovní zkušenost autora, který pracuje v tomto zařízení jako asistent pedagoga. V rámci

prevence je zde nezastupitelná role sociálního pedagoga, který se v průběhu institucionální výchovy soustředí na vytváření pozitivních vzorů chování a také tvoří spojovací článek mezi žáky a dalšími pedagogickými i nepedagogickými pracovníky (učitel, vychovatel, psycholog, etoped, sociální pracovník) v zařízení.

Cílem praktické části diplomové práce je zjištění souvislosti mezi mírou úzkostnosti a rizikovým chováním žáků v dětském domově se školou.

Praktickou část dělíme do tří kapitol. V první kapitole specifikujeme náš výzkumný problém, stanovíme cíle výzkumu a výzkumné otázky. Výzkum provedeme prostřednictvím standardizovaných dotazníků. Zaměříme se na míru výskytu úzkostného chování u žáků v DDS a na míru výskytu rizikového chování žáků v DDS ve třech rovinách - delikvenci, abúzu a šikaně. Dále pak na souvislost mezi mírou úzkostnosti a rizikovým chováním. V další kapitole interpretujeme získaná data. Ve třetí kapitole uvedeme souhrn a doporučení pro praxi. Zjištěné poznatky nám poskytnou více informací o souvislostech mezi mírou úzkostnosti a rizikovým chováním.

Využitelnost získaných dat spatřujeme v jejich aplikaci zejména sociálními pedagogy, vychovateli, pedagogy, asistenty pedagoga, etopedy a sociálními pracovníky při své každodenní práci s dětmi. K jejich výchově, vzdělávání a k lepšímu začlenění zpět do svého kolektivu a následně do společnosti.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ÚZKOSTNÉ CHOVÁNÍ

V této kapitole se zaměříme na vymezení pojmů, které se pojí s úzkostí. Charakterizujeme úzkostné chování, následuje rozdělení úzkostných poruch a popis faktorů podílejících se na jejich vzniku. Jde o dědičnost, vliv prostředí, neurobiologické a psychosociální faktory. V závěru kapitoly se věnujeme předcházení vzniku úzkosti.

1.1 Vymezení pojmu

Pro snadnější orientaci v problematice se soustředíme na vymezení pojmů vztahujících se k úzkostnému chování, jako jsou úzkost, strach a úzkostná porucha.

1.1.1 Úzkost

Slovo „*úzkost*“ pochází z indogermánského kořene, který má shodný význam i v řečtině, němčině, latině atd. Vyjadřuje to, *co vnímáme i v naší úzkosti: zúžení, soužení, tíseň, stísněnost*. (Kast, 2012, s. 11)

Pokud se cítíme ohroženi, vnímáme pocity jako je strach nervozita nebo úzkost. Na situaci ohrožení, kterou pociťujeme jako stresovou, reaguje naše tělo fyziologickými reakcemi, kterými jsou zvýšený srdeční rytmus, zrychlené dýchání, pocení, tenze ve svalech a jiné. Tyto reakce na stres jsou pozůstatky našeho chování po pravěkých lidech. Pokud se cítili v ohrožení nějakým divokým zvířetem (mamutem či šavlozubým tygrem) museli pro záchranu svého života buď utéct, nebo se připravit na boj. (Straková Jirků, 2018. s. 86)

Kast (2012, s. 35) považuje **úzkost za emocionální reakci** na neúspěchy či ztráty. Úzkost pociťujeme tehdy, když se cítíme ohroženi, nebo pokud je v nebezpečí něco, co je pro nás velmi cenné. To co má pro nás velkou hodnotu. Díky ní jsme schopni zjistit, co je pro nás důležité a co méně.

Praško (2006, s. 39) uvádí, že úzkost **připravuje organismus na určitou nepříjemnou situaci**, vyostřuje smysly, soustřeďuje energii a je nám nápomocna k obraně, útěku nebo vyhnutí se nebezpečí. Problémem jsou příliš časté úzkostné pocity, trvající dlouho s velkou intenzitou v nevhodných situacích. Úzkostnost má velký vliv na kvalitu života jedinců a

na jejich adaptaci. Do určité míry je však prospěšná pro zlepšení například pracovního výkonu, avšak pokud je úzkost příliš vysoká, výkon se naopak snižuje.

Úzkost (anxieta) je to reakce organismu, která má přizpůsobující funkci a mobilizuje energii organismu na stres. Není vhodné, aby trvala příliš dlouho, překračovala snesitelnou hranici, její výskyt nesmí být pravidelný, intenzivní a nepřiměřený. Je charakterizována jako subjektivní, nepříjemný, ohrožující pocit obavy bez reálného nebezpečí (Orel a kol., 2016, s. 188).

Van den Bos (2007, s. 64) definuje úzkostnost přecitlivělost jako strach, úzkostné pocity mají na jedince nepříjemný, bolestivý dopad. Člověk jedná bojácně, graduje u něho pocity úzkosti. Senzitivní jedinec může považovat závrať za předzvěst onemocnění, naopak jedinec méně citlivý ji vnímá pouze jako nepříjemnou situaci. Příručka k metodě SURPS uvádí (Dolejš, 2012) slovo „*Anxieta*“ v českém překladu **strach nebo úzkost** a další výraz „*Sensitivity*“ jako **citlivost k úzkosti (nebo úzkostnost)**. S přecitlivělostí je možno pracovat, nebo ji redukovat pomocí specifických preventivních programů in Vavrysová (2018, s. 59-62).

Úzkostnost je rysem osobnosti trvalejším a je především vrozená. Úzkostnost vytváří větší nebo menší pohotovost myslet, prožívat nebo chovat se způsobem, který z úzkostnosti vychází. Tak jako projevy úzkosti mohou být do určité míry naučeny v určitém prostředí, stejně tak může být naučena i úzkostnost. To znamená, že určitou situaci hodnotíme a vnímáme jako pro nás ohrožující nebo nebezpečnou. Úzkostnost jako větší citlivost ke strachu patří v našem životě k základním rysům osobnosti. Můžeme říci, že úzkostné sklony má každý člověk. U každého se projevují individuálně, jak jedná, myslí a prožívá různé situace (Vymětal, 2004, s. 17, s. 148).

1.1.2 Úzkost a strach

Matějček (2000, s. 123) vidí vztah mezi pojmy úzkost a strach v tom, že **mají velmi podobné prožitky**. Ovšem, pokud se nejprve zaměříme na **strach**, je zcela určité, že **má svůj reálný objekt ohrožení**, který je specifikovaný, kdežto úzkost ho nemá. Tyto pocity můžeme zařadit do primárních emocí. Úzkost v nás vzbuzuje nepříjemné pocity, například napětí obavy a má nejasný obsah i původ. U pocitů strachu jsme schopni definovat, z čeho máme obavy, čeho se bojíme, subjekt strachu je zřetelný můžeme ho přesně specifikovat. **Úzkost je diskomfortnější díky neurčitosti podnětu**, z kterého máme obavy. Tím se

prodlužuje i interval, po který reakce trvá. **Strach je z „něčeho“ a úzkost je z „ničeho.“** Jsou to pocity, které jsou si velmi blízko. Strach máme většinou z něčeho určitého, úzkost je nekonkretizovaným tušením, očekáváním, napětím.

Vymětal (2004, s. 13) **rozlišuje strach na reálný** (racionální, pochopitelný) **a nereálný** (iracionální, nepřiměřený, nepochopitelný). To co vnímáme a pozorujeme u většiny jedinců v okolí, máme snahu označit jako standartní (normální). Jako příklad reálného strachu můžeme uvést strach dítěte z diktátu, na který se řádně nepřipravilo. Naopak příkladem nereálného strachu je stav, kdy je dítě perfektně naučené, ale i tak u něj převládají obavy, zda vše zvládne. Úzkost může přecházet ve strach, ale i opačně.

V lidském mozku máme zakódovány jen dva prastaré strachy, tvrdí Bernhard (2018, s. 48) které nám zůstaly po předcích. A to **strach z hlasitých zvuků a strach z výšek. Další strachy jsou naučené chování**, z nichž většinu si vypěstujeme v prvních šesti letech svého života. Takto naučené chování může probíhat automaticky. Vzorec chování rodičů často ovlivňuje i děti a to i v oblasti strachu.

Úzkost dle Kast (2012, s. 35) velmi dobře a důvěrně známe. Mnohdy zastíráme její pravý název. **Na místo slova strach nebo úzkost řekneme třeba, že cítíme zmatek, jsme nervózní** nebo ve stresu.

Úzkost a strach jsou pocity, které jsou součástí našeho běžného života, pomáhají nám připravit se na nebezpečné situace nebo se jim vyhnout. *Touto pohotovostí či připraveností vnímat svět jako nebezpečný definujeme jako „úzkostnost“* (Matějček, 2000, s. 124).

1.1.3 Úzkostná porucha

Pokud se úzkost objevuje v situacích, které běžně za výrazně nebezpečné nepokládáme, nebo je jakýmsi typickým naladěním člověka, hovoříme o úzkostné poruše (Probstová, 2014, s. 91).

Tímto pojmem můžeme definovat velmi rozsáhlou skupinu poruch, které charakterizuje gradace úzkostného napětí. Může vzniknout náhle jako panická úzkost, nebo se jedná o prožívání méně intenzivní, avšak které se opakuje. Stejný stupeň úzkosti opakující se v určitém časovém úseku s různou intenzitou. Úzkostné poruchy mohou souviset s danou situací nebo se váží k určitým skutečnostem např. fobie, nebo souvisí s prožitky obav a stresu - generalizovaná úzkostná porucha. U dětí se při prožívání úzkosti

nebo strachu nejčastěji setkáváme se somatickými projevy, jako jsou bolesti hlavy, břicha nebo celková nevolnost a následně se u nich projevuje snaha vyhnout se zúzkostňujícím situacím. U dětí může dojít ke zpomalení vývoje. Úzkostné poruchy se vyskytují u dětí v rozmezí 5-10%. Léčba úzkostných poruch se provádí pomocí psychoterapie v kombinaci s medikací (Žampachová, Čadilová a kol., 2015, s. 19).

Úzkost se projevuje tělesnými příznaky, avšak emoční reakce na ně může být rozdílná. Míra úzkosti je různá od lehké nervozity nebo nepohody, přes fóbické stavy až po paniku. Úzkost, která se projevuje v běžných bezpečných situacích, vychází z „naladění člověka“, tento stav označujeme úzkostnou poruchou. Symptomy úzkostnosti jsou projevem mnoha typů duševních poruch. V některých případech i onemocnění somatických. U úzkostné poruchy, kdy je vysoká hladina úzkosti, jde o projev přetížení psychického aparátu. Jak vlastně vzniká úzkostnost? Dle různých přístupů jde o multifaktoriální příčiny vzniku: fyzické a psychické dispozice, učení a vliv okolí (Probstová, 2014, s. 91-92).

Pokud se zaměříme na úzkostné poruchy, jde o úzkost, která překračuje obranné mechanismy a stává se patologickou. V těchto situacích úzkost jedinec pociťuje jako diskomfortní pocit, který velmi často doprovází vegetativní příznaky (nevolnost, pocení, srdeční arytmie). K úzkostným poruchám vedou i nevhodně naučené způsoby zvládnání stresu (www.vipharm.cz/uzkost©2016).

1.2 Charakteristika úzkostného chování

Probstová (2014, s. 91) specifikuje počátek úzkosti jako probíhající tělesnou reakci, emoční reakce na ni je odlišná. Projevuje se nepohodou, nervozitou, může mít různou intenzitu a mnohdy vyústí do obzvláště silných stavů paniky a hrůzy.

Úzkostné chování je psychickým a fyzickým stavem, kdy je člověk připraven na odvrácení hrozby nebo nebezpečí a má své koreláty v chování. Úzkostným chováním dle Praška (2006, s. 59-62) rozumíme naši reakci na očekávané situace, jež v nás vyvolávají úzkost. Jde o:

- **Zabezpečovací chování** – snaha vyhnout se, odložit, utéct z nepříjemné situace, hledání bezpečí. Často pomocí alkoholu nebo léků. Hledání pomoci u jiné osoby. Zabezpečit se proti úzkosti. Účelem tohoto chování je obvykle krátkodobá úleva,

kteřá však dlouhodobě obavy a starosti naopak udržuje. Jiná možnost zabezpečovacího chování je například koupě zbraně (Praško, 2008, s. 50).

- **Vyhýbavé chování** - Přírozenou reakcí člověka na nepříjemné situace je se jim vyhnout. Problém se tak na chvíli vyřeší, člověk však nemá možnost zjistit, zda je jeho strach z nepříjemné situace skutečný nebo jen fiktivní. Člověk tak nemá možnost poznat rizikovost situace a čelit jí. Vyhýbavým chováním si člověk vlastně fobii udržuje. Může jít o chování zjevné nebo skryté. Snaha vyhnout se nepříjemné situaci nebo z ní utéct je zjevným vyhýbavým chováním. Přináší pocit úlevy od úzkosti. Úleva je jakousi odměnou, na druhou stranu, ale upevňuje strach ze situace (Praško, 2008, s. 52).
- **Odkládání nepříjemné činnosti** - Neoblíbené činnosti se člověk snaží odložit na později („snad se to vyřeší samo“). Toto chování může vyústit pouze v jediné, a to, že se neuskutečněné úkony stále hromadí. A úzkostný jedinec nabyde dojmu, že je nikdy nemůže splnit, což v něm vyvolává další obavy a problém narůstá.
- **Únik z nepříjemné situace** - Nejvíce se podobá chování lovce (boj nebo útěk). Pokud mám strach nebo úzkost – situaci řeším útekem. Mnohdy se snažíme zdůvodnit, proč chceme z nepříjemné situace „vycouvat“ a tím se ospravedlnit (Praško, 2008, s. 50).
- **Hledání pomoci a ujištění** - Jakýkoliv strach nebo obavy, jsou momentem, kdy se člověk snaží hledat pomoc u svých nejbližších tj. rodiny a blízkých přátel. Pokud ti nepomohou, obrací se na lékaře. Při lékařských vyšetřeních dochází ke krátkodobému zlidnění, jedinec se cítí opečovávaný, avšak postupem času s přibývajícím množstvím vyšetření obavy a úzkost zase narůstají.
- **Hádavost, vyčítání, obviňování druhých** - Na úzkostné chování může reagovat jedinec také bojem. Toto se stává nejčastěji v neužších vztazích v rodině. Úzkostný člověk je nejistý a snaží se nabýt jistotu od okolí. Touží po uznání jeho obav a starostí. V momentě, kdy se tak nestane, hledá pak důvody pro spory. Takový člověk chce získat ocenění, ubezpečení od okolí. Pokud takovéto chování nefunguje tak vyhledává jiné důvody k hádkám. Hledá chyby na druhých.
- **Perfekcionismus v chování** – vše chce jedinec dělat naprosto perfektně, na 100%, má strach z odmítnutí, lpí na detailu, klade si nepřiměřeně vysoké cíle a nároky na sebe.

- **Neurotické chování** – různé „automatické“ činnosti např.: přešlapování, okusování nehtů, hraní si s tužkou, škrábání se, cucání nebo kroucení vlasů, kouření nadměrného množství cigaret, kterými se člověk snaží omezit své napětí. Napětí lze krátkodobě omezit i alkoholem, velmi rychle však může vzniknout závislost (Praško, 2006, s. 59-62).

Alkohol nebo drogy jsou schopny krátkodobě snížit napětí a úzkost. Člověk se stává uvolněným, avšak velmi brzy i závislým. Závislost se vyvíjí velmi brzy, úzkost má zvyšující se tendenci, bez jejich užití. Následně jsou patrné tělesné a psychické příznaky užívání alkoholu s ekonomickými a zdravotními důsledky (Praško, 2012, s. 16).

1.3 Rozdělení úzkostných poruch

Úzkostné poruchy spojuje základní symptom, kterým je úzkost. Úzkostnost je běžnou součástí života a má jistý ochranný rozměr. Jak popisuje **Ondriášová** (2005, s. 80) **v případě úzkostných poruch však přestává být ochranou proti ohrožení a stává se zneschopňující emoci**, která sama nemocného v jistém smyslu ohrožuje. Omezuje nemocného v jeho aktivitách, v jeho snažení. V jednotlivých úzkostných poruchách se úzkost projevuje v různých formách.

Dle **Malé** (2011, s. 99-105) jsou **nejčastěji diagnostikované úzkostné poruchy u školních dětí** tyto:

- *Separáční anxieta.*
- *Generalizovaná úzkostná porucha.*
- *Specifické fobie.*

A u **adolescentů** jsou nejčastěji diagnostikované tyto úzkostné poruchy:

- *Panická porucha.*
- *Agorafobie.*
- *Sociální fobie.*

Generalizovaná úzkostná porucha – úzkost doprovázejí obavy, člověka pronásleduje většinu dne (trvalá úzkost). Liší se od strachu, ten se týká něčeho konkrétního. Předmět obav je neurčitý, neví, čeho se bojí. Například ohrožení života, vlastního klidu, i když tyto obavy člověk vnímá jako nepravděpodobné. Následek poruchy může být chronický (Probstová, 2014, s. 101).

Fóbie – člověk, který jí trpí, prožívá nepochopitelný a veskrze přehnaný strach z něčeho. Může jít o naprosto konkrétní věc nebo situaci. Nepříjemným situacím, o nichž ví, je člověk zpravidla schopen předcházet (Straková, 2018, s. 32).

Praško (2008, s. 10) charakterizuje fobii jako dlouhodobý přehnaný strach z nějaké situace, zvířete, objektu, který ovšem skutečně jakkoliv nebezpečný není. Takto vnímaný strach pak vede člověka ke snaze se fobickým situacím vyhnout.

Panická porucha – jsou pro ni typické intenzivní, náhlé epizody strachu a hrůzy bez zjevných příčin. Záchvaty přicházejí někdy ojediněle (několik minut), někdy se mohou vracet po dobu několika hodin. Při záchvatu dochází ke strachu, že se něco zlého přihodí, že nad něčím ztratí jedinec kontrolu. Záchvaty doprovází tělesné příznaky jako třes, bolesti na hrudi, bušení srdce, pocení aj. Nejběžnější reakcí je snaha úniku ze stresové situace a co nejrychlejší vyhledání pomoci (Praško, 2006, s. 35-36).

Obsedantně kompulzivní porucha – lidé trpící touto poruchou jsou sužováni nutkavými myšlenkami (obsesí), které jim způsobují pocit nepohody a tísně. Tento pocit snižují nutkavým chováním (kompulzemi). Tyto pocity jsou pro ně velmi rušivé (Probstová, 2014, s. 102).

Obsese se neustále znovu vrací do mysli jako nutkavé nápady, které neodpovídají skutečným přáním postiženého jedince. Tento stav Praško (2006, s. 36) definuje jako „*egodystonní*.“ Lidé trpící obsesemi jsou často depresivní.

1.4 Vznik úzkosti

Velké množství vnějších vlivů je schopno vyvolat úzkost nebo úzkostné onemocnění například drogy, léky, nevhodné pracovní nebo rodinné prostředí. Tyto faktory se navzájem ovlivňují (Bernhard, 2018, s. 48).

Probstová (2014, s. 92) ke vzniku úzkosti shrnuje následující multifaktoriální příčiny: dispozice, genetické faktory, vývojově psychologické momenty a aktuální faktory. **Zmiňuje vymizení pohledu na příčiny vzniku úzkostných poruch z jejich klasifikace.** Různé přístupy hovoří o multifaktoriálním vzniku úzkosti, mnozí zdůrazňují genetické dispozice a výchovně psychologický vliv včetně učení.

Jak uvádí Malá (2011, s. 99-105) **děti předškolního věku zažívají, úzkostné pocity nebo pocity strachu** při setkání s cizím člověkem, mnohdy v situacích, **které pro ně představují něco nového** např. **neofobie** - nezvyklé jídlo, nebo pokud je opustí rodič - **separační úzkost**. U dětí ji poznáme velmi jednoduše a to že jsou napjaté nebo plačící. Mnohé děti jsou citlivější na reakce spojené se změnami, které na ně někdy přenášejí úzkostné matky svým hyperprotektivním chováním. Například pokud není řešená separační úzkost, dítě se stává více závislé na rodičích, prohlubuje se jeho izolace a nízké sebevědomí. V mateřské škole může být zdrojem úzkosti kolektiv, děti jsou neprůbojné, nejisté. Proto je důležité zjistit, čím může být kolektiv pro úzkostné dítě ohrožující, proč je osamělé, proč se nezapojuje do hry, zda se bojí některých dětí. Může se stát, že nevychází s dospělým, který kolektiv vede.

Nejsilnějším instinktem už od narození je dle Johna Bowlbyho hledání ochrany. Dítě cítí úzkost, když není na blízku dospělý (Matoušek, 1998, s. 42).

Malá (2011, s. 99-105) dále vymezuje **nástup do školy** a dospívání jako další mezníky, kdy **může docházet k úzkosti například při zkoušení**. Mnohé děti jsou tzv. trémisty a jejich školní zkušenosti mohou být traumatizující např. **šikanování** spolužákem nebo **příliš tvrdé tresty** za nevyhovující výkon. Jedním ze zdrojů úzkosti u školáků může být i vnitřní konflikt, dítě ví, že má povinnosti, ale nedělá je. Dalším momentem k úzkosti, může být **nespokojenost s vlastním tělem**, zda jsem atraktivní, vypadám dobře. Stejně starosti řeší i dospělí, ale pro děti je to něco nového a nejsou vždy připraveny si s nimi samy poradit.

Ryšánková a Kulísek (in Žampachová, Čadilová, 2015, s. 19) uvádí, že **u dětí školního věku se nejčastěji setkáváme se separační úzkostnou poruchou**, jejími projevy jsou obavy ze ztráty nebo odloučení se od blízké osoby, obava z možného ohrožení. Mnohdy je

označována, ne příliš přesně, jako **školní fobie**. U této poruchy můžeme sledovat u dětí **strach ze tmy nebo smrti**. Nechtějí být samy doma, vyžadují přítomnost dospělého nebo neusnou o samotě. Úzkostné projevy jsou velmi intenzivní v somatické rovině bez lékařského nálezu tělesných obtíží.

Kast (2012, s. 182-183) upozorňuje, že pokud se zaměříme na **úzkost v adolescenci**, většinou se jedná o **obavu ze selhání ve škole** např. zkoušení nebo písemné práce. Řadíme zde i úzkost spojenou se sociálními vztahy. Pokud úzkost graduje, jedná se o generalizovanou úzkostnou poruchu. Úzkost ve vztazích, sexualita a nejistota soužití, mládež toužící po vztahu, který poskytuje bezpečí.

1.4.1 Dědičnost

Úzkost je Matějčkem (2000, s. 125) považována za určitou slabost našeho nervového systému, **téměř z 90% je nám dána do vínku již od narození**. Pokud položíme rodičům otázku, zda má někdo z nich stejné prožitky ze svého mládí jako jejich dítě dnes, ve většině případů připustí například „ano, to má po mě nebo po dědovi.“

Vliv genetických faktorů na vznik duševní poruchy se může projevit různými způsoby, jak specifikuje Ondriášová (2005, s. 26 - 27):

1. **Genetický vliv specifický** – průnik kompletní - porucha se může projevit u všech nosičů genetické informace (u jednotných projevů se vyskytuje stejný klinický obraz), avšak **vliv prostředí není žádný** např. Huntingtonova choroba
2. **Vliv genetických faktorů je částečně specifický** – průnik je nekompletní – projevy poruchy jsou variabilní, mohou být závažné, lehčího či těžšího rázu. **Na vznik poruchy má velmi výrazný vliv prostředí**, které ji patologicky ovlivňuje, a to například konkrétní bludy, které se projevují afektivními projevy např. u bipolární afektivní poruchy.
3. **Vliv genetických faktorů, které jsou málo specifické – při projevu obtíží má prostředí zásadní úlohu**. Genetika jako faktor je jedním z mnoha, které se podílí na vzniku například alkoholismu.

V některých rodinách je výskyt úzkostných poruch častější. **Velký vliv hrají dle Praška (2006, s. 2) vrozené faktory**. U postižených jedinců je vyšší citlivost ke stresu. Záleží na způsobu výchovy nebo stresujících zážitcích.

1.4.2 Prostředí

Prvotní původ úzkostnosti u dětí neodhalíme, tvrdí Matějček (2000, s. 125). Jednoduše řečeno děti jsou úzkostné a nevíme proč. V mnoha případech je právě odhalení příčiny úzkosti velmi důležité, **dítě se úzkostné nenarodilo, ale úzkostným se stalo až nevhodnou výchovou.**

Faktory prostředí spolupůsobící na vznik a vývoj úzkostných poruch člení Ondriášová (2005, s. 26 - 27) následovně:

1. Prenatální poškození (trauma, asfixie, Rh faktor apod.).
2. Poškození mozku (po úrazu, nádorové onemocnění či cysta).
3. Intoxikace (např. oxid uhličitý, sloučeniny síry).
4. Infekce (infekční poškození mozku).
5. Poruchy výživy (nedostatek vitamínů, bílkovin).
6. Metabolické poruchy (např. tuků, cukrů).
7. Endokrinní poruchy (poruchy funkce nadledvinek, štítné žlázy a hypofýzy).

Náročné období **dospívání velmi často souvisí s problémy ve vztazích** v rodinném životě. Mezilidské vztahy, v nichž lidé komunikují, mají na svědomí rozsáhlou řadu stresorů. Praško (2006, s. 25) definuje jako nejčastější spouštěče psychického stresu u dětí například:

- Neshody v rodině, s vrstevníky,
- problémy ve škole,
- problémy výchovného rázu,
- závislostní chování (citové nebo materiální).

Životní styl a stresory:

- Absence zájmů a koníčků.
- Nedostatek přátel (rodinná izolace).

Úzkost se může vyvinout i z nedostatku sociálních dovedností například v rodinném prostředí, v prostředí v němž člověk vyrůstal nebo se mu nepodařilo tyto dovednosti dostatečně rozvinout. Pokud není určité chování osvojeno, zvláště v situacích, kdy by bylo potřeba, dochází k rozvoji úzkosti (Praško, 2012, s. 15).

Dítě, které si v raném věku nevytvoří pevný vnitřní pocit o rodinném prostředí jako o bezpečném místě, tato situace nastane, pokud dítě ztratí matku, nebo pokud je odkládáno do jeslí, avšak i nadměrná péče o dítě je pro něj nebezpečná. Toto vše, jak uvádí Praško (2006, s. 22) může vést k nedostatečné odolnosti vůči stresu a vnímání okolního světa jako ne bezpečného. Stejně jako **převzetí vzoru úzkostného chování od rodiče**. Takovýmto dítětem v dospělém věku hrozí, že se u nich úzkostné pocity naplno projeví při jakékoliv stresové situaci, což výrazně ovlivňuje kvalitu běžného života. Stejně negativní důsledky přináší i **fyzické týrání a zneužívání v dětství**, které souvisí s výskytem depresí v dospělosti.

Mezinárodní výzkum čtenářské gramotnosti uvádí, že existují souvislosti mezi studijními výsledky a pocitem bezpečí ve škole. Čím větší pocit bezpečí u žáka ve škole tím dosahuje lepších výsledků (Nielsen Sobotková, 2014, s. 104).

1.4.3 Neurobiologické příčiny úzkosti

Mozek řídí naše úmyslné činnosti, pokud chceme zvednout nohu, mozek dá povel a noha se pohne. Avšak v mozku je ještě jiný nervový systém, který funguje **méně automaticky** a jehož činnost si neuvědomujeme. Nazývá se **vegetativní nervový systém**. Ten **ovládá změny v těle, které nejsme schopni vědomě kontrolovat** např. (dýchání, krevní tlak). **Tyto tělesné pocity se objevují při úzkosti**, vyvolávají je změny v tomto systému. Této reakci říkáme *reakce boj nebo útěk* a připravuje nás na naši reakci v případě ohrožení. Úzkost můžeme chápat jako reakci organismu pro boj nebo útěk. V současné době je to reakce na životní problémy, obavy o zdraví, zpravidla naše ohrožení není reálné (Praško, 2006, s. 54).

Praško (2012, s. 15) zmiňuje, že někteří jedinci mají dispozice k vyššímu napětí a to může být vrozené. U některých jedinců trpících sociální fobií se stává, že v určitých oblastech mozku dochází **k úbytku chemických látek (neurotransmitterů)**, které přenášejí signály mezi jednotlivými nervovými buňkami. Tento jev vede k sníženému převodu informací. Tyto změny druhotně způsobují přetrvávání úzkosti.

Bernhardt (2018, s. 83-84) hovoří o psychosociálních onemocněních jako o vytvořených sítích v mozku, které jsou neuronální datovou dráhou strachu. Tyto dráhy našich strachů jsou příčinou úzkostných poruch. Neuronální datovou dráhu, kterou jsme si sami vybudovali, díky našemu myšlení, potřebujeme několik technik nebo plán jak vytvořit novou lepší dráhu v našem mozku. Jako jeden ze způsobů, kterým jsme si schopni **naprogramovat mozek**, uvádí **metodu deseti vět**. Její myšlenka spočívá v otázce: „*Jak vypadá Váš život, když je opravdu super?*“

Mnohdy je úzkostnost zapříčiněna drobným poškozením mozku (například epilepsie) (Matějček, 2000, s. 125).

V našem mozku se zrcadlí chování našich rodičů a to nejintenzivněji v časném dětském věku, například láskyplná péče a přijetí dítěte rodiči. Ale může nastat i opak, kdy se v mozku zrcadlí dlouhotrvající nezájem, zanedbávání dítěte. Toto může mít výrazný vliv na jeho další život. Proč se stává, že **syn je celý otec? Je to díky zrcadlovým neuronům**, které nám zůstávají v mozku. Tento systém v první řadě vnímá neverbální komunikaci jako je řeč těla, tón hlasu. Jedná se o výraznější význam sdělení (Orel, 2016, s. 49).

Úzkosti nebo záchvaty paniky vyvolávají **drogy** častěji než léky, popisuje Bernhardt (2018, s. 13). Výrazným spouštěčem je látka THC obsažená v marihuaně, ale také extáze (MDMA). Vysoko na žebříčku látek, které jsou schopny vyvolat psychickou ataku je psilocybin (psychoaktivní látka obsažená v určitém druhu hub – lysohlávky). Stejný účinek má také velké množství drog synteticky vyrobených. Všechny zmíněné látky **výrazně zasahují do funkce systému neurotransmiterů**. Jsou schopny způsobit vypnutí některých ochranných funkcí mozku (mozek však může být naopak i výkonnější).

1.4.4 Psychologické sociální faktory

Každý člověk se odlišuje od ostatních individuálními vlastnostmi a dispozicemi. Lišíme se jak geny, tak i tělesnými atributy jako jsou barva očí, barva pleti, ale také kreativitou, temperamentem a rozličnými psychickými vlastnostmi (Orel, 2016, s. 49).

Ondriášová (2005, s. 27) upozorňuje, že tyto faktory působí na člověka po celý jeho život. Může to být frustrace, sociální konflikty, zátěž a stres, ztráta blízkého člověka, akutní i chronické psycho trauma, těžké životní situace a podobně. Různé faktory se při tom spojují a prolínají. Mnohdy způsobují vznik silných psychických reakcí nebo jsou

spouštěčem pro patologně psychogenní vývoj, neurotické nebo psychotické poruchy. **Vznik úzkosti, která je podmíněna psychogenními faktory je závislý na osobnosti jedince, na jeho schopnosti se kterou je schopen zvládnout zátěž**, jak je schopen se vyrovnat s psycho traumaty nebo ztrátou. Na vzniku úzkosti se podílí i aktuální somatický stav jedince, ve kterém jako psychogenní faktor působí (např.: vyčerpání, únava, chronická nemoc). Somatický stav jedince ovlivňuje schopnost rezistence organismu vůči agresivitě.

Vymětal (2004, s. 69-70) zmiňuje rozdíly mezi dospělým jedincem, který po delší dobu žije v extrémních podmínkách a dítětem. Dospělý jedinec těmito extrémními podmínkami nebývá trvale zasažen oproti dítěti, které vyrůstá bez rodičovské lásky. Hovoří o dětech citově deprivovaných. Jsou to děti vyrůstající v ústavní péči, jejichž rodiče byli buď příliš přísní, nebo citově chladní. Těmto dětem chybí možnost vytvořit si v raném věku citovou vazbu k rodičům. Jejich vztah je založený na nedůvěře (získat co se dá) v tomto duchu udržují i své vztahy nebo vychovávají své vlastní děti. Většina výzkumů zmiňuje, že **citová deprivace v dětství, je schopna jedince poznamenat na celý život**. Dnes již víme, jak se vytváří u dětí raného věku základy jejich osobnosti. Mahlerová in Vymětal (2004, s. 71) zmiňuje *vliv chování matky na vývoj osobnosti dítěte*. Další psychologové a terapeuti zmiňují kvalitu vazby mezi matkou a dítětem v prvních letech života dítěte (lékař Bowlby a psycholožka Anisworthová).

Ondriášová (2005, s. 27) uvádí **sociální faktory**, které působí na vznik úzkosti nebo duševních poruch např. (nezaměstnanost, chudoba, příslušnost ke znevýhodněné menšině). Tyto faktory jsou schopny ovlivňovat jedince před, ale i v průběhu vzniku duševní poruchy. Jsou schopny formovat člověka (úroveň vzdělání) ovlivňují i fyziologické funkce - zdravotní stav (výživa) i prostřednictvím zvyků a kultury.

1.4.5 Jak předcházet úzkosti

Z velkých nároků dnešního světa kladených na děti, na něž nestačí a z dětské úzkostnosti se následně vyvíjí projevy úzkosti a strachu. Nejčastější zátěží dětí ve škole jsou nároky přesahující intelektuální schopnosti daného jedince. Další jsou změny v postavení mezi vrstevníky, problematická je situace, kdy se dítě ocitne na okraji kolektivu, středem posměchu a přehlížení. Třetím zdrojem zátěže je rozvodová a porozvodová situace v rodině, velmi zatěžující až ohrožující je pro dítě stav, kdy jej rodiče používají jako „živý“

štit, nástroj k vydírání partnera. Mění se i postoj k násilí a jeho vnímání, obklopuje nás, díky médiím) jako běžná součást života. Citliví jedinci jsou pak úzkostnější.

Bezpečné prostředí a jistota vztahu – to jsou psychosociální potřeby. Jde o kvalitní zázemí rodiny a vztah s rodiči nebo těmi nejbližšími. Dítě potřebuje být svými nejbližšími přijato pozitivně a bez podmínek, dítě to vše potřebuje pro svůj zdravý vývoj vnímat.

Vnitřní stabilita dítěte záleží na vztahu matky a otce k němu. Tím si také vytváří obecné postoje nejen k sobě, ale i dalším lidem. Rodiče by se měli dokázat vcítit do situace svého dítěte. Pokud rodič zaujímá tzv. ambivalentní postoj k dítěti, zároveň má i nemá dítě rád, roztáčí bludnou spirálu, v níž se dítě není schopno orientovat, chování rodiče je pro něj nesrozumitelné, protikladné, zúzkostňující.

Vymětal (2004, s. 148-150) považuje za velmi důležité dát dítěti pocit jistoty, ve vztahu k sobě a také okolnímu světu, tak aby se následně vyvinula i důvěra. Pokud k tomuto nedojde, vzniká pocit nepřiměřených obav, strachu.

Bezpečný domov, kde má dítě své místo a svou jistotu, to je základem prevence vzniku nadměrné úzkosti a strachových reakcí. Stejně jako přiměřené sebevědomí jedince a odvaha, to souvisí s vnitřní stabilitou ovlivněnou i dědičností (vrozený temperament) a vnímáním sebe sama (sebepojetí).

Vymětal (2004, s. 153-157) považuje za základ prevence klidné, vyrovnané rodinné zázemí s kvalitním vztahem rodičů, kteří si dokáží na dítě najít čas, jejich vedení je neautoritativní, ale důsledné. **Ve výchově se uplatňuje hlavně domluva, pochvala a vlastní příklad.** Dítě je vedeno k samostatnosti, nebojácnosti a odvaze.

Bernhardt (2018, s. 65-66) přirovnává úzkostné pocity k nenabitým bateriím, je důležité si včas zajistit dostatek energie. Tím má na mysli odreagování se (četba, malování, tanec, poslech hudby). Náš mozek ví, co sám chce, uvádí, že se nemůžeme zbavit úzkosti, ale je v naší moci se věnovat činnostem, anebo se obklopovat lidmi se kterými je nám dobře. Pokud se takto budeme chovat. Je možné, že naše úzkost vymizí stejně rychle, jak se objevila.

2 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ

V této kapitole se zaměříme na vymezení pojmů, které se pojí s rizikovým chováním. Charakterizujeme rizikové chování, následuje jeho typologie, popis faktorů a projevů. Z vybraných projevů rizikového chování se zaměříme na závislosti, delikvenci a šikanu. Závěr kapitoly je pak věnován možnostem prevence rizikového chování z pohledu rodiny, školy a společnosti, v níž jedinec žije.

2.1 Vymezení pojmu

Rizikové chování je takové chování, jak popisuje Dolejš a Orel (2017, s. 29), které **prokazatelně zapříčiňuje** *nárůst sociálních, psychologických, zdravotních, vývojových, fyziologických a dalších rizik pro jedince, pro jeho okolí nebo pro společnost*. Procento rizikových aktivit u mládeže je individuální. Můžeme říct, že každý jedinec se chová v některých situacích rizikově a ty jsou součástí jeho přirozeného vývoje (ontogeneze). Rizikové chování je nedílnou součástí života dospívající mládeže s nižšími nebo vyššími negativními důsledky.

Terminologie rizikového chování je v jednotlivých oborech velmi **nejednotná**, na což poukazuje Nielsen Sbotková (2014, s. 39). Tato nejednotnost spočívá v různých teoretických východiscích například sociální nebo zdravotní kontext. Šafářová ve své studii uvádí obsáhlou skupinu pojmů, které charakterizují chování, jež nenaplnují znaky trestného činu (delikvence, poruchy chování, problémové chování, predelikventní jednání a rizikové chování). Dále uvádí pojmosloví, které rozlišuje zakázané formy chování, společensky nepřijatelné například asociální, disociální, antisociální chování, sociálně patologické jevy, kriminální chování, maladaptivní chování, návykové chování, nepřizpůsobivé chování.

Rizikové chování **představuje zastřešující pojem** pro různé chování a jednání jednotlivce nebo skupiny. Toto chování vede k viditelným problémům. Dolejš a Orel (2017, s. 30) předkládají v praxi využívané pojmy:

- *problémové chování* (chování je vnímáno jako problém),
- *maladaptivní chování* (chování sociálně nežádoucí - nepřizpůsobivé),

- *protispolečenské chování* (dochází k narušování základu společnosti),
- *abnormální chování* (odlišuje se od morálního a sociálního kodexu společnosti),
- *disociální chování* (krátkodobé projevy, které jsou za hranicí společenských norem),
- *asociální chování* (závažnější projevy, ještě nemá charakter trestné činnosti),
- *antisociální chování* (protispolečenské kriminální chování),
- *delikventní chování* (překračuje zákonem stanovené hranice,
- *deviantní chování* (odchylka od očekávaného chování, která je platná v určité společnosti).

Rizikové chování je dle Nielsen Sbotkové (2014, s. 39) souhrnný pojem medicínských a společenskovedních oborů. Je to chování, které může vyústit ve zdravotní, psychosociální poškození osob, majetku a případně prostředí.

2.2 Charakteristika a typy rizikového chování

Dle Jessorovy definice je rizikové chování problematické, znepokojující, nekonvenční k normám společnosti nebo jejím institucím, jimiž je pak dále regulováno. Rizikové chování je dle Miovského možné ovlivnit preventivně a léčebně. Rozlišuje vzorce rizikového chování, jako soubory projevů, které lze vědecky zkoumat. **Hutyrová** (2019, s. 11) **rozlišuje 7 základních typů rizikového chování**, i když škála jejich projevů je velmi široká. *Jde o tyto typy:*

- *Záškoláctví.*
- *Šikana s extrémními projevy agrese.*
- *Extrémně rizikové sporty a rizikové chování v dopravě.*
- *Rasismus a xenofobie.*
- *Negativní působení sekt.*
- *Sexuální rizikové chování.*
- *Závislostní chování.*

V širším pojetí přiřazujeme ještě dva okruhy, které skýtají jednoznačné možnosti pro preventivní působení, ale nelze je jednoznačně zařadit do okruhu rizikového chování:

- *Poruchy a problémy spojené se syndromem týraného a zanedbávaného dítěte.*
- *Poruchy příjmu potravy.*

Nielsen Sobotková (2014, s. 40-41) uvádí typologii rizikového chování takto:

- Záškoláctví.
- Lhaní.
- Agresivita, agresivní chování.
- Obecně kriminální jednání (krádeže).
- Vandalismus.
- Závislostní chování.
- Rizikové chování na internetu.
- Rizikové sexuální chování.
- Rizikové chování v dopravě.
- Extrémní rizikové sporty, hazardní aktivity.
- Užívání anabolik a steroidů.
- Nezdravé stravovací návyky.
- Extrémismus.
- Xenofobie.
- Rasismus.
- Intolerance.
- Antisemitismus.

2.3 Rizikové faktory

V této části práce se zaměříme na rizikové činitele, kteří se mohou významně podílet na vzniku a rozvoji rizikového chování, jako jsou genetické dispozice, rodina, škola a vrstevnické skupiny.

2.3.1 Biologické determinanty

Matoušek (1998, s. 21-22) zmiňuje historické milníky zkoumání delikventního chování ve vztahu k dědičnosti následovně. Koncem 19. století se delikventním chováním zabýval lékař **Lombroso**, zkoumal však pouze „*degenerativní znaky*“, které byly typické pro *rodilé zločince* např.: velikost nosu nebo uší. Teorie přirozeného výběru **Charlese Darwina** souhlasila s myšlenkou, že někteří jedinci mají o něco blíže ke svým zvířecím předkům než jiní. Také americký antropolog **Hooton** se zabýval „*degenerativními stigmaty*“ a to tvary lebek zločinců. Taktéž jako **Kretchmerova** typologie, která je již zamítnuta, řadí k jednotlivým typům tělesné stavby jisté druhy delikvence. Studium dědičnosti delikvence se zabývá **Goddard**, který zkoumá americké rodiny se zjištěným delikventním jednáním. Dědičnost může mít vliv na sníženou sebekontrolu, nebo hyperaktivitu, avšak tyto dispozice samy o sobě nevedou k delikventnímu chování, jako je například krádež v obchodě. Genetické vlohy pouze snižují práh k uskutečnění delikventního činu. Studie dědičnosti se vztahují většinou na dospělé jedince, u mládeže je hranice mezi delikventním a nedelikventním chováním méně výrazná než v dospělém věku. Je mnoho mladistvých, kteří spáchali trestný čin a nikdy nebyli odhaleni. Lidské chování je zakotveno v genetice, většina osobnostních vlastností, lidských postojů a mnohdy i zájmů je dědičná.

Příslušnost k pohlaví hraje také svou roli. Dle známých statistik se muži dopouštějí trestných činů mnohem častěji a to v různých společnostech, v různých dobách, nezávisle na jejich etnické příslušnosti ani na druhu trestné činnosti (Matoušek, 1998, s. 34).

Eysenck (1964) ve své teorii příčin kriminálního jednání pracuje s určitými osobnostními charakteristikami, kde například neurotičtí jedinci mají nižší schopnost žádoucího sociálního učení. Proto je socializace těchto jedinců nedostatečná. Ve srovnání s normou se může projevat jejím nerespektováním.

2.3.2 Rodina

Firstová (2014, s. 61-63) uvádí, že z **hlediska kriminálního chování dětí a mládeže může rodina představovat jeden z kriminogenních faktorů**, který výrazně ovlivňuje výskyt rizikového chování. Prostředí rodiny hraje velmi důležitou úlohu v procesu socializace. V období raného dětství je dítě nejcitlivější k vnějším vlivům. **Dítě napodobuje** rodinné příslušníky (**pozitivní i negativní vzory chování**). Příkladem je teorie sociálního učení, kdy vazby s delikventními osobami poskytují záporné vzory chování nebo tzv. generační přenos, kdy týraní jedinci, ze strany rodiny si přinášejí model tohoto chování do své vlastní rodiny k dětem. Kriminální chování se stává normou.

Pohled do historie nabízí Matoušek (1998, s. 41). Pokud se ohlédneme za společenským postavením rodiny, ještě ve 40 a 50 letech minulého století většina delikventní mládeže pocházela z chudých a nevzdělaných rodin. V poválečné době se překvapivě zvyšuje procento kriminální mládeže a dětí ze středních vrstev. U všech, a nejen u lépe společensky situovaných rodin, se snižuje vliv rodiny na děti a mládež. Avšak v popředí neustále zůstává mládež z nejnižších společenských vrstev (chudoba, nezaměstnanost, nízká kvalifikace).

Složení rodiny je velmi často v úzkém vztahu s rizikovým prostředím, ve kterém děti vyrůstají. Potenciálním **zdrojem rizika** mohou být **neúplné rodiny, rodiny rozpadlé nebo rodiny doplněné**, kdy příchod nevlastního rodiče mnohdy naruší vztah mezi rodičem a dítětem. V neúplné rodině může být problematické zajistit dostatečný dohled nad dítětem (Moravcová, 2015, s. 77-78).

Rodič jako anomální osobnost dle Firstové, (2014, s. 68) není schopen plnit roli rodiče. Jsou to jedinci trpící poruchou osobnosti, jedinci emočně chladní popřípadě trpící různou závislostí. Nesmíme opomenout rodiče, kteří se sami dopouštějí delikventní činnosti. Děti vyrůstající v těchto rodinách trpí nezájmem ze strany rodičů, jsou to děti zanedbávané, deprimované nebo postižené syndromem CAN. Rodinné zázemí a jeho kvalita ovlivňuje socializaci dítěte a to v kladném i záporném smyslu. V případě, že rodič zprostředkovává dítěti nevhodný vzor chování, je pro dítě toto prostředí rizikové s následným rozvojem protisociálního chování.

Samostatnou kategorii tvoří děti umístěné v ústavní péči, které rodinné prostředí neznají. Jsou to děti deprivované mající nižší schopnost navazování a uspokojování vztahů. Jejich problémové chování je projevem najivity, svého vidění světa, jenž, neměli možnost

srovnávat ve vztahu k rodině. Přizpůsobení se ústavní péči je pro ně snadnější oproti vstupu do samostatného života mimo zařízení. Následně i adaptace na vězení může být jednodušší než samostatný život na svobodě (Matoušek, 1998, s. 43).

2.3.3 Škola

Každé dítě přechodem do školy ztrácí své výlučné postavení, které mu náleželo do této doby v rodině. Přizpůsobuje se novému rytmu (ranní vstávání, vyučovací hodiny, domácí příprava do školy), škola si od dětí žádá, aby se ukáznyly a přizpůsobily jako ostatní žáci. Ve škole dochází k přirozenému rozdělení třídy na subkulturu hochů a dívek, někdy jsou tyto subkultury základem pro vznik problémových part. K jejich vzniku může dopomoci i učitel, a to tak, že upřednostňuje nebo zatracuje některé žáky. Vyčlenění málo nadaných na okraj kolektivu je u těchto rizikových žáků mnohem nápadnější, mají pak více výchovných opatření pro nekázeň či neznalost učiva. Učitelův nezáměr ve škole může být základem pro šikanu ve třídě. Ne zcela výjimečně učitelovo chování nálepkuje jedince, který vykazuje nějakou odlišnost. Ta následně může být potenciálem pro agresivní chování kolektivu (Matoušek, 1998, s. 77-78).

Mírně nadneseně konstatuje Moravcová (2015, s. 89-90), že se **žáci ve školách**, nevzdělávají jen v pozitivním smyslu, kdy **přijímají pravidla společenského chování**, ale i v negativním smyslu, kdy **přijímají záporné vzorce chování**. Sklon k delikvenci mají spíše žáci s průměrnými až podprůměrnými studijními výsledky, kteří se snaží takto dostat do popředí zájmu. Kořeny delikventního chování jsou ve frustraci nebo napětí.

Školu jako významný socializační činitel označuje Firstová (2014, s. 95-100), který výrazně ovlivňuje výchovný proces žáka. Dítě si postupně osvojuje svou novou roli žáka, setkává se s novou autoritou (učitel, vychovatel). Vytváří si bližší vztahy se spolužáky, ale i s autoritou pedagoga, přijímá základní normy sociálního chování, akceptuje dovolené a zakázané. V rámci jednotlivých tříd, anebo ročníků jsou postupně utvářeny vrstevnické skupiny. Potenciálně problémové děti trpící syndromem ADHD, je učitel neznalý typických projevů onemocnění takového žáka stigmatizovat. To může výrazně narušit vztah mezi učitelem a žákem. Děti, jež se odlišují, od společností nastavené normy nebývají vrstevníky příliš oblíbené. Jsou tak náchylnější k rizikovému chování. Klima ve škole se pro ně stává frustrujícím, neradostným. Od takovýchto pocitů je už jen malý kousek k **záškoláctví**, které lze považovat, za velmi rizikové z hlediska možného

rozvoje dalších forem delikventního chování. Velkým problémem je mnohdy spolupráce s rodiči dětí s rizikovým chováním. Takovýto rodič si problémy svého dítěte nepřipouští, nepřiměřeně ho hájí. Komunikace mezi učitelem a rodičem často selhává. Z učitele a rodiče se stávají nepřátelé. Ze sledovaných studií můžeme odvodit, že **spolupráce školy s rodiči delikventních dětí je horší než u dětí nedelikventních.** Rodina a škola by měly být partnery ve výchově dětí.

Názor Nielsen Sobotkové (2014, s. 104) na klima školy, vidí v možnosti žáků ovlivnit školní dění, **jasná pravidla, ohledy na žáka, spravedlnost a aktivity,** které vedou ke zlepšení školy. Negativní klima školy se může stát rizikem jako např. nízký sociokulturní status, nízká vzdělanost (rodičů), příslušnost k menšině, rozdíl mezi městským a vesnickým prostředím.

2.3.4 Vrstevníci

Děti z disfunkčních rodin mají touhu po začlenění, alespoň do neformální skupiny. Snaží se někam patřit. Díky nekvalitním rodinným vztahům je jejich jedinou nadějí vyhledávání skupin dětí, které suplují jejich rodinu a vytváří jakési pseudo prostředí, které považují za bezpečné. **Tyto děti jsou mnohem náchylnější k problémovému chování a jednání s čímž samozřejmě souvisí i sklon k užívání návykových látek.** Ve větší míře podléhají vedoucím skupiny. Snaha o začlenění a postup v hierarchii. U většiny takovýchto skupin nebo part je vstup spojen s nějakým vstupním rituálem. Například u delikventních skupin je to krádež, rvačka atp. Problémové skupiny většinou vznikají ze skupin, které se dobře znají například ze školy nebo z jedné ulice či čtvrti. **Počátky problémového chování lze snadno spojit se záškoláctvím i toulkami po městě.** Takováto mládež se sdružuje v hernách, restauračních zařízeních, různých klubech. Problém může nastat v momentě, kdy dojdou finanční prostředky. Pak už je jen malý krůček ke krádežím různého rozsahu a další delikventní činnosti. Jedním z důvodů takového chování je i snaha upoutat na sebe pozornost. Ukázat „jakej jsem drsňák.“ Vrstevnícké skupiny mají vyšší nároky na konformitu svých členů jako například mluva, styl oblékání, hudba, vztah k rodičům, škole, drogám atd. U mládeže z nepodnětného rodinného prostředí bude touha po přijetí vrstevníckou skupinou větší než u mládeže s kvalitním rodinným zázemím (Matoušek, 1998, s. 85).

Jak píše Kraus (2008, s. 90) *pedagogické působení na neformální skupiny je možné, i když obtížné*.

Pokud jsou **vrstevnické skupiny orientované pozitivně, mohou dle Firstové (2014, s. 101) dítěti přinést mnoho dobrého a to i ve smyslu jeho rozvoje. Rizikové jsou negativně orientované skupiny vrstevníků (asociální)**. V těchto vrstevnických skupinách se vyskytují morálně narušení jedinci (vůdci), kteří se orientují nežádoucím směrem. Pro děti labilní, nezralé nebo pocházející z nevhodného rodinného prostředí, které definují nevhodně vymezená pravidla. Pro tyto děti je vrstevnická skupina zajímavější než pro děti z rodin s odpovídajícím zázemím (podpora a porozumění).

Krch, Csémy, Drábková (2004) in Nielsen Sobotková (2014, s. 89) uvádí, že důležitou roli u rizikového chování mládeže hraje vrstevnická síť. Uvádí zjištění, že z 1431 adolescentů ve věku 14–15 let uvedlo zkušenost s hašišem nebo marihuanou za poslední rok 17,3 % respondentů.

2.4 Vybrané projevy rizikového chování

Kriminologové se shodují v pohledu na trestnou činnost dětí a mladistvých, která se v mnohém liší od ostatních věkových skupin pachatelů. Nesmíme přehlédnout **odlišnosti v motivech a formách delikventního chování, která vyplývá z jejich nezkušenosti nebo nízkého stupně jejich tělesného nebo fyzického vývoje** (Dolejšová, 2007, s. 36).

Mládež užívající drogy většinou pochází z jedné ulice, sídliště, jednoho města. Jsou to mladí lidé, pro které je typické užívání alkoholu, drog, na které si získávají prostředky krádežemi, prostitucí, žebrotou, popisuje Bakošová (2008, s. 10). Dle odborníků na drogovou scénu je týden drogově závislého například na heroinu asi 4x dražší než průměrný měsíční plat. Problém drogově závislých je interdisciplinární. Zahrnuje široký okruh problémů. Je to problém, který se dotýká psychologie, pedagogiky, práva i kriminologie. Je to problém celospolečenský. Je tu i částečné propojení s hudebními styly např. extáze a techno hudba.

2.4.1 Závislosti

Psychoaktivními látkami (drogami) nazýváme jakékoliv chemické látky, které jsou schopné po průniku do organismu vyvolat menší či větší změnu v jeho kterékoliv psychické funkci (například myšlení, vnímání, chování). Při jejich užívání se v závislosti na typu látky může vyvinout až závislost. Uživatel má pocit, že si drogou vylepší náladu, zbaví se úzkosti, vnímání okolního světa bude pozitivnější, zmizí problémy všedního dne. Užití může být jednorázové (tzv. experimentální) nebo opakované, jen tak pro zpestření volného času (tzv. rekreační). Závislost je považována za chronickou duševní poruchu, závislému se mění společenský status a může být až ohrožen na životě. Příčiny vzniku závislosti jsou různorodé. V první řadě jde o typ užívané drogy, uživatele samotného a jeho společenské postavení (Ondriášová, 2005, s. 101).

Seznámení s drogou bývá slibné, popisuje Vondrka (2004, s. 26). Člověk má pocit, že mu svět leží u nohou a má absolutní svobodu. Je to jen svět magie, jiná realita. Droga je tak sexy avšak vždy je něco za něco a ty jí začneš nosit oběti. Buď kradeš, nebo prodáváš, jsi dealer, abys měl peníze na drogu.

Drogová scéna je většinou propojena s prostitucí a to i dětskou. Tyto traumatizované děti následně trpí deprivací (Vavrysová, 2018, s. 77).

Tabakismus

Věková hranice mladých, kteří experimentují s kouřením, se snižuje, odborníci poukazují na to, že ve větší míře sahají po cigaretě děti kuřáků. Kouření je celosvětovým problémem. **Tabák obsahuje jed nikotin**, smrtelná dávka pro člověka je 50 mg. Otrava nikotinem se projevuje bolestmi hlavy, nevolností a zvracením, závratí a narušením činnosti srdce (Bakošová, 2008, s. 183).

Barbituráto-alkoholový typ

Patří sem známá sedativa, hypnotika – látky, které způsobují celkové uspokojení.

K alkoholovému typu patří pivo, víno, lihoviny. Na vzniku lihovin má svůj podíl člověk sám. Zjistil, že se některé druhy ovoce nedají uskladnit, ale dají se změnit kvašením na vína. Alkohol je arabského původu, používaly ho ženy ve formě prášku na oční víčka. V Evropě má užívání alkoholu velkou tradici. Mládež toužící po neznámém napodobuje dospělé. První opilost a její počátek je spojen s vrstevníky, opilost má několik stádií. První od 1 do 1,5‰, druhé od 1,5 do 3‰, člověk ztrácí zábrany, špatně artikuluje, má nekoordinované pohyby, prozpěvuje si. Třetím stádiem je otrava alkoholem, ta způsobuje

únavu, ospalost, zvracení. Je mnoho příčin, proč mladí lidé sáhnou po alkoholu (Bakošová, 2008, s. 183).

S alkoholem u dětí je to na první pohled zcela jasné – do 18 let věku ani kapka a pak dle libosti. Popisuje Mertin (2015, s. 13) Jenže realita je diametrálně odlišná. Většina žáků školou povinných v české republice má s alkoholem zkušenosti do 15 let, řada z nich již v této době zažila opilost.

A dále Mertin uvádí situaci, kdy **rodiče mají přátelský vztah k alkoholu**, pravidelně ho konzumují **je přirozeně vyšší pravděpodobnost, že i dítě bude pokládat alkohol za běžnou součást života** a bude ho chtít vyzkoušet. Navíc jde o atribut lákavé a zatím vzdálené dospělosti. A vlastně i hrdinství. Mladiství a často i dospělí se předvádějí, kolik toho vypili a co všechno pak dělali. Pítí alkoholu také nabízí i dítěti srozumitelné a docela příjemné projevy – dobrou náladu, smích, veselost a lepší zapojení do skupiny. Pro nejistého a málo sebevědomého jedince představuje alkohol snadný prostředek ke snížení ostýchavosti a překážek při navazování společenských kontaktů.

Alkohol případně jiná návyková látka je výrazným katalyzátorem delikventního chování, které **zvyšuje nepřiměřené reakce a agresivitu**. Mnohdy se stává, že vedlejší škoda způsobená pachatelem je vyšší než hodnota samotné kořisti (Dolejšová, 2007, s. 38).

Závislost na alkoholu se dle Ondříšové (2005, s. 103) vyvíjí několik měsíců až let, závisí na věku uživatele, způsobu užívání a druhu alkoholu. U žen je vývoj závislosti rychlejší a záleží také na biologických faktorech například zdravotním stavu, vstřebávání alkoholu jedincem, psychologických a sociokulturních faktorech.

Dospělí lidé pijí proto, že něco slaví, aby jim bylo dobře, aby se zbavili svého trápení nebo oslavili úspěch. Různé léky užívají pro lepší pocit, lepší spánek, proto aby naopak mohli v noci bdít, aby utišili své bolesti. Tímto způsobem jdeme dětem a mládeži příkladem, podle kterého můžeme pomocí léků nebo alkoholu něco změnit, zastít nebo vylepšit (Elliottová, 2000, s. 100).

Lidé, kteří jsou závislí, prožívají naplnění svých potřeb a potěšení ze svého chování, jde o tzv. bažení (craving) (Straková, 2018, s. 32).

Kanabisový typ

Tato **droga je získávána z indického konopí**, obsahuje THC, největší obsah je v listech a květech. Čistá pryskyřice z květů indického konopí je hašiš. Usušené listy a květy z indického konopí se nazývají marihuana (Bakošová, 2008, s. 182).

Marihuana sušené listy a výhonky rostliny, ze kterých se inhaluje kouř, přináší pocit uvolnění, dobré nálady, zlepšuje komunikaci. Mění se vnímání času, objevují se iluze, halucinace. **Při dlouhodobém užívání se zvyšuje riziko vzniku psychóz připomínajících schizofrenii.** Marihuana se považuje za úvodní drogu před užíváním takzvaných tvrdých drog. Abstinenci syndrom nebývá příliš výrazný, například se objevují poruchy spánku, paměti, neklid a nechutenství. Hašiš se přidává k tabáku a kouří se nebo se přidává do jídla. Má vyšší obsah THC než marihuana (Ondriášová, 2005, s. 106).

Rizikové sexuální chování

Významným mezníkem života mládeže je objevení vlastní sexuality. Zde zdůrazníme naprosto **nedostačující zdroj informací, kterými jsou škola a rodina.** Nejčastěji se adolescenti dozvídají informace o sexualitě z tiskovin, internetu a od kamarádů. **Objevování sexuality je pro mladistvé velkým rizikem.** Lukšík (2003) ve své studii uvádí, že rizikové sexuální chování je velmi často provázeno užíváním alkoholu a marihuany. Jako významně rizikové bylo též zjištěno velmi nízké používání kondomu. U mladistvých se ve větší míře objevuje sexuální zneužívání, tomuto tématu se věnovaly Kocourková a Schmidtová (2004). **Zneužívání dětí** vlastním rodičem, je zkušenost negativně ovlivňující vývoj dětské osobnosti (Nielsen Sobotková, 2014, s. 52).

Freud (in Furst, 1997) in Vavrysová (2018, s. 77) popisuje tzv. fázi genitální, adolescenti se zaměřují na své vrstevníky, počátky heterosexuálních vztahů. S psychosexuálním vývojem jsou mnohdy spojeny různé formy rizikového chování. Jednou z nich je například **nechráněný styk** (Drifoos, 1996) uvádí jako jednu z forem patologického chování **dětskou prostituci.**

Rizika předčasné sexuální aktivity klasifikuje Vavrysová (2018, s. 77) takto:

- Potrat nebo nechtěné těhotenství.
- Pohlavní styk před 15 rokem věku.
- Agresivní činy sexuálně orientované.
- Prostituce.
- Pohlavně přenosná onemocnění.
- Sklony k suicidiálnímu jednání (například po rozchodu s partnerem).

2.4.2 Delikvence

Za jeden z určujících rysů kriminality mládeže je dle Dolejšové (2007, s. 38) považována impulzivita. Trestná činnost je totiž ve většině případů páchaná živelně, pod vlivem momentální situace. S tím souvisí také nápadně nedokonalá příprava trestné činnosti – obvykle schází prvek plánování.

Lhaní

Dítě dokáže lépe rozlišovat skutečné od smyšleného, činit rozdíl mezi „opravdu“, „jen tak“, „z legrace“ atd. (Daloz, 2002, s. 32).

Pokud jde o nepravdy, Martínek (2015, s. 111-113) uvádí, že **ne o každé nepravdě můžeme mluvit jako o lži.** V tomto smyslu je můžeme rozdělit na tři kategorie:

- **Smyslenku (konfabulaci)**, můžeme ji pozorovat u dětí předškolního věku, neshledáváme ji patologickou nebo zvláštní. Nepravdivost svého výroku si děti neuvědomují. Sdělení souvisí s jejich jiným vnímáním reality.
- **Bájnou lež (pseudologia phantastica)** – tyto nepravdy se u dětí projevují dlouhým vyprávěním, vymyšlením fantastických příběhů. Děti se na sebe snaží upoutat pozornost.
- **Pravá lež** - dítě si ji vždy uvědomuje a sleduje nějaký cíl. Vyskytuje se tehdy, pokud je schopno uvědomit si rozdíl mezi pravdou a lží. Ve většině případů využívají nepravdu v okamžiku, pokud tím něco sledují nebo se chtějí něčemu vyhnout nebo něco získat. S pravou lží se setkáváme nejčastěji u dětí, které jsou velmi tvrdě vychovávány, jsou trestány za každý prohřešek

Čáp (2011, s. 11) člení lhaní, na:

- Konfabulaci.
- Fabulování.
- Bájnou lhavost.
- Pravou lež.

Konfabulace

Je pro ni typický předškolní věk. Dítě si mnohdy neuvědomí nepravdu svého sdělení. To souvisí s jiným vnímáním reality dětmi předškolního věku například čas vzdálenost nebo délka.

Fabulování

Bývá formou obrany, když dítě a rodiče prožívají nějakou těžkou situaci. „lži“ se dítě chrání před studem za chudé nebo nezaměstnané rodiče, za cizí původ nebo za špatný prospěch (Daloz, 2002, s. 33).

Bájná lhavost

Děti se snaží svým vyprávěním na sebe upozornit upoutat pozornost. U dětí středního školního věku bývá hodnocena jako porucha chování. Při takovém sdělení reagujeme pochybností nad sděleným obsahem.

Pravá lež

Děti si uvědomují lež. Často své nepravdivé výroky používají, pokud jsou ohroženy nebo se obávají trestu (Čáp, 2011, s. 11).

Pokud z dítěte tvrdošijně vymáháme pravdu, můžeme z něj udělat lháře, jak uvádí Daloz (2002, s. 35-36). V tomto případě se lež stává jediným východiskem ze stresové situace a prostředkem k uvolnění napětí. Vždy je lepší zjistit, proč dítě lže než ho trestat. Mlžení neboli fabulace je obranou před reálnou situací a pocitem viny. Hledáním důvodů a příčin dítěti pomáháme lépe čelit složitým situacím. Pokud dítě povzbuzujeme k pravdomluvnosti, tím ho vedeme k vlastní zodpovědnosti.

Krádeže

Když se řekne krádež, **u dítěte může jít o snahu na sebe upoutat pozornost, že mu něco v životě chybí, cítí se nechtěné, nikdo je nemá rád.** Za zcizené peníze se děti snaží uplatit své kamarády dárky, dobrotami, cigaretou ve snaze získat si jejich pozornost. Možnost jak těmto problémům předejít nebo pokud k nim dojde je řešit s rodiči nebo nejbližším okolím dítěte. Rodiče nebo vychovatelé by dítěti měli věnovat dostatek času a pozornosti. Mnohdy dochází k nevhodné velkorysosti dospělých nebo rodičů ve vztahu k dítěti a penězům. Dítě zkusí nevrátit peníze, které mu zůstanou například ze svačiny, nebo vezme dvacetikorunu ležící na poličce. Je důležité si uvědomit, že děti mladšího školního věku nemají přesnou představu o hodnotě peněz a zboží, které je možné za ně pořídit. Odborníci uvádějí, že není důležitá suma peněz, kterou dítě vzalo, ale to, že si přivlastnilo něco, co není jeho (Mertin, 2015, s. 23).

Ne každé zcizení můžeme nazvat krádeží. U předškolních dětí a někdy i u dětí prvostupňových **může dojít k výpůjčce** nějakého předmětu (krádeži) jejíž zcizení si dítě zcela neuvědomuje (Martínek, 2015, s. 114).

Čachrování pod tímto pojmem si představíme **různé formy směny**, výměny, menší podvody, v některých případech drobné krádeže (Hutyrová, 2013, s. 66).

Za pravou krádež lze označit situaci, kdy dítě nebo mladistvý vezme nějakou věc vědomě. Je také schopno vnímat nesprávnost svého počínání. Na dětských krádežích se nejvíce podílí prostředí, v němž dítě vyrůstá nebo špatná sociální situace. V mladém věku zpravidla nejde o psychické onemocnění (Martínek, 2015, s. 115).

Mládež se krádeží dopouští obvykle se spolupachateli. Jednotlivě jen výjimečně. Princip popisuje Dolejšová (2007, s. 37), kdy se trestné činnosti dopouštějí neformální vrstevnické skupiny (party). V západních zemích jsou tradiční gangy, jejichž vznik je vázán na místo (teritorium – čtvrť města). U nás je typické formování problémové skupiny z formálních vrstevnických skupin, institucionálních (např.: jedna základní škola či učiliště).

Záškoláctví

Je považováno a velmi závažný přestupek proti školnímu řádu. Velmi důležitým momentem je pochopení důvodu nebo důvodů proč dítě nešlo nebo nechodí do školy. Dle Mertina (2015, s. 217) pokud důvod odhalíme, máme šanci dítěti pomoci a působit preventivně. U dětí mladšího školního věku je nejčastějším důvodem záškoláctví obava – strach. U dětí staršího školního věku, je pravděpodobnější, že do školy nejdou „jen tak.“ Bez konkrétního důvodu.

Martínek (2015, s. 116) dělí záškoláctví na dvě základní skupiny:

- *Záškoláctví impulzivního charakteru.*
- *Účelové, plánované záškoláctví.*

U první skupiny dítě neplánuje, že nepůjde do školy, reaguje náhle, nepromyšleně. U druhé skupiny se dítě snaží vyhnout problematické situaci ve škole, záškoláctví je cíleně plánováno. Příčiny záškoláctví dělí do tří skupin:

- *Negativní vztah ke škole.*
- *Vliv rodinného prostředí.*
- *Trávení volného času.*

U záškoláctví kromě problémů ve škole a neodpovědného vztahu ke vzdělání, hraje zásadní roli špatná rodinná péče. Kyriacou (2015, s. 97 in Firstová, 2014, s. 97-98) dělí příčiny záškoláctví do tří skupin:

1. *Individuální patologie nebo poruchy osobnosti.*

2. *Špatné rodinné podmínky nebo hodnotový systém a sociální faktory v komunitě dětí se špatnou docházkou.*
3. *Školní faktory často vyplývající z osnov nebo z ducha škol a ze vztahů mezi spolužáky.*

Vandalismus

Pod pojmem vandalismus si představujeme **ničení a poškozování majetku, které nemá žádný smysl, jelikož aktérovi nepřináší žádný užitek, uvádí Čáp (2011, s. 15)**. Mladší děti se tímto impulzivním a neřízeným projevem snaží vybit přebytečnou energii. Pokud jde o děti staršího a středního věku vandalismus může být motivován různě. V mnoha případech souvisí s jednáním ve skupině například pomsta, chci někoho potrestat nebo chci na sebe upozornit. Když se vyskytuje ve škole, měli bychom zpozornět, může to být signál šikany. Žák bojuje s třídním kolektivem nebo se s ním nedostatečně identifikuje. V dospělosti je vandalismus považován za formu revolty proti společnosti jako je například sprejování (forma grafiti). Při prokázání poškození školního majetku je základním cílem, aby viník napravil škodu (vymalování třídy). Přednostně se domluvíme s rodiči na nápravě, v případě opakování je vhodná spolupráce s orgány OSPOD nebo Policí ČR.

Pokud se zaměříme, na určité projevy rizikového chování u adolescentů je možné, aby byly součástí jejich vývoje. Toto tvrzení můžeme podložit skutečností, že až 50 procent adolescentů se účastní alespoň některé z forem rizikového chování (Dryfoos, 1990, Smart a kol, 2004). Za typické projevy rizikového chování v tomto věku můžeme považovat např. vandalizmus nebo užívání návykových látek, toto chování většinou odezní po dosažení určitého věku (Nielsen Sobotková, 2014, s. 39).

2.4.3 Šikana

Poslední dobou si stále více můžeme všimnout fyzického a psychického násilí mezi dětmi. Většinou se nejedná o souboj dvou naprosto rovnocenných protivníků, ale o nepokrytou snahu využít svou převahu či výhodu. Neznamená to, že se generace dětí tak změnila oproti letům předešlým, a, že by se v minulosti chovaly děti k sobě jen vzorně. Ti co jsou větší, chytřejší, mrštnější, starší, vynalézavější si vždy budou více dovolovat a vytahovat se na ty druhé. Právě Ti druzí jsou těmi, k nimž směřuje posměch, ponižování a mnohdy i násilí. Pojem šikana je velmi často zmiňován ve vztahu ke školnímu prostředí a dětem.

Každý pedagog si velmi jasně uvědomuje, jak je **křehká hranice mezi dětským soupeřením a zesměšňováním** (Mertin, 2015, s. 165).

Pokud jde o vymezení, rozlišujeme dva základní termíny:

Teasing, tímto termínem označujeme **chování zdánlivě připomínající šikanu**. Jedná se o nevinné škádlení mezi dětmi například chlapci, provokují děvčata, protože jsou jim sympatická. Děvčatům toto škádlení není nepříjemné, i když chodí žalovat, jejich stěžování je většinou formální.

Šikana, je Martínkem (2015, s. 128-129) specifikována tak, že *jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá spolužáka nebo spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci*.

Pokud se ve třídě objeví žák samotářský, vyčleněný z kolektivu měl by se mít pedagog na pozoru, upozorňuje Žemberyová (2011, s. 7) může jít o šikanu mezi žáky. Typickým objektem jsou jedinci plaší, s nízkým sebevědomím, viditelnou odlišností ať v oblékání nebo vzhledu atp.

Děti, jež se staly **obětí šikanování, jsou velmi často inteligentní nebo kreativní jedinci, ne problémoví žáci**, nebo děti s vyššími sklony k násilí. Příčinou šikany nemusí být tělesné znaky například tloušťka, brýle, nebo naopak vysoká postava, i když to někdy šikanující vysvětluje, proč takto jednal. Ve své podstatě bude šikanovat jakékoliv dítě, jehož chování bude kontrolovat. Oběti jsou tímto chováním tak zdceny, že nemají odvahu se nikomu svěřit o tom co se jim děje. Šikanování prospívá atmosféra tajemství. Je důležité sledovat znaky, které nám mnohdy napoví, že něco není v pořádku (Elliottová, 2000, s. 90).

Naprosto specifickou formu šikany vidí Mertin (2015, s. 165) tu, kterou přinesl masivní rozvoj internetu, sociálních sítí a mobilních technologií. Je představována nevhodným chováním na sociálních sítích, urážlivými smskami, emaily apod. Úskalím je její dostupnost, anonymita a v krajním případě i „celosvětovost.“

Jak pomoci při výskytu šikany radí pedagogům Martínek (2015, s. 167). Ne každé šťouchání nebo vulgární slovo je šikanou. Takové chování můžeme řešit domluvou. **Učitel by měl sledovat klima ve třídním kolektivu**, v případě náznaků šikany musí vyjádřit jasný nesouhlas s tímto druhem chování. Avšak pokud má podezření na šikanující chování nevyplácí se čekat a ihned jednat. V případech, kdy si sám neví rady, je dobré obrátit se na odborníky s patřičnými zkušenostmi. Pedagog je povinen při podezření na šikanu kontaktovat rodiče oběti. Nekompromisní pohled je vhodný i pro ostatní spolužáky, kteří zjišťují, že **společnost takové chování netoleruje**.

Jak zastavit šikanování dle švédského odborníka Pikase (in Elliottová, 1995, s. 96) tuto metodu nazval společný zájem nebo také bez viny. Jde o snahu změnit chování pachatelů tak, aby vnímali pocity a situace šikanovaných. Tím, že se vcítí do jejich situace, pochopí nepatřičnost svého jednání a své chování změní. Pikasovu metodu lze použít v případě, kdy víme, že před vznikem šikany byl mezi pachatelem a obětí alespoň nějaký vztah. Lze ho vzít jako základ pro změnu chování. Zajímavá je studie z univerzity v Illinois, ta pojednává o dětech, které v předškolním věku šikanovaly ostatní. V pozdějším věku se z nich stávají s větší pravděpodobností násilníci anebo zločinci.

2.5 Prevence rizikového chování

Hlavním úkolem primární prevence rizikového chování je co nejvíce pozitivně ovlivnit osobnost mladého člověka. Motivovat ho ke zdravému životnímu stylu. Snaží se minimalizovat výskyt rizikového chování a vést žáky k zodpovědným rozhodnutím. Aby byla prevence funkční, musí spolupracovat všichni zúčastnění (Burdová, 2019, s. 23-24).

2.5.1 Rodina

Ukazuje se například, že čas strávený s rodinou snižuje pravděpodobnost páchání deliktních činů. Pokud rodiče vědí, kde dítě tráví svůj volný čas, co dělá s kým, příležitosti k páchání delikventních skutků jsou limitovány (Moravcová, 2015, s. 130 - 131).

Jedním ze základních úkolů rodiny je její funkčnost ve vztahu k dítěti. Z tohoto pohledu je sociálně psychologická funkce rodiny zásadní pro zdravý vývoj a socializaci dítěte jak dále popisuje Firstová (2014, s. 115):

- Rodina uspokojuje biopsychické a raně psychické potřeby dítěte.
- Rodina uspokojuje potřeby identifikace s rodiči s potřebou domova.
- Rodina vytváří akční prostor dítěti pro seberealizaci pro spolupráci s druhými.
- Rodina buduje v dítěti vztah k věcem v domácnosti.
- Rodina je vzorem a příkladem pro napodobování rodičů, pozitivním i negativním.

- Rodina je základem pro osvojení si povinnosti, ohleduplnosti, zodpovědnosti, úcty a mezigeneračních vztahů.
- Rodina zprostředkovává povědomí o okolní společnosti.
- Rodina má být jistotou, místem pochopení, rady a pomoci nejen v těžkých životních etapách.

Tyto funkce spoluutvářejí rodinu označovanou jako funkční, která dítěti zajistí adekvátní podmínky pro socializaci. **Funkční rodina je nezastupitelná při práci s rizikovými dětmi**, zejména v rámci prevence sociálně patologických projevů. Jakkoliv narušené rodinné prostředí je pro děti velmi nevhodné a ohrožující (Firstová, 2014, s. 116).

Jako nejvhodnější prevence rizikového chování v rodině se jeví **důslednost, a to nejen u zásadních věcí, ale i u zdánlivých maličkostí**. Důslednost není přísností, ale znamená naplnění původní dohody. Pokud dítě dostane od rodičů rozhodný příkaz, je důležité, aby dohlédli na jeho splnění. **Slůvko důslednost si můžeme vysvětlit slůvkem vydržet**. Při výchově, když si myslíme, že něco tak má být, je důležité to prosazovat. Daná pravidla jsou v pořádku, ale ne vždy za každou cenu, bychom na nich neměli lpět, abychom nesklouzli k pedantství. Každá důslednost má své hranice. Například i nám se stane, že neumyjeme nádobí, na skříni neutřeme prach, podíváme se na televizi, když nás něco zajímá. Je dobré si dát pozor, aby takových výjimek nebylo příliš. Při výchově je možné použít různé prostředky, kterými můžeme dítě ovlivnit. A to například pozitivní pochvalou nebo odměnou nebo negativní, kdy se na dítě zamračíme, potrestáme ho nebo mu vyhubujeme. Dospělí se často dopouštějí chyb, kdy k výchově dětí používají sarkasmus, výsměch nebo ironii (Mertin, 2015, s. 32-34).

Cloud a Townsend (2001, s. 74) zdůrazňují, že **nastavení hranic** u dětí usnadňuje rodičům převzít nad nimi kontrolu. Na těchto hranicích je důležité v rodině pracovat a to jak na jejich zodpovědnosti a tak i na chování.

Monitoring, pod tímto pojmem si dle Firstové (2014, s. 62) můžeme představit rodičovské chování, které může mít souvislost s delikventním chováním mládeže. **Rodič je informován o tom, co dítě dělá, s kým se stýká**, pokud není doma, kdy se vrací domů. Čím horší je monitorování dítěte, tím může být větší pravděpodobnost jeho delikventního chování.

Hirchiho teorie sociální kontroly: mladý jedinec si vytváří sociální vazby, v nichž je možná jeho kontrola a jsou to například rodiče, významné osoby (vzory), vrstevníci.

V případě pevné vazby dítěte na rodinu bude jedinec zvažovat, zda se bude chovat delikventně, objeví se u něj silnější zábrany než u dítěte se slabou vazbou na rodinu (Firstová, 2014, s. 62).

Rodinné prostředí zaujímá významnou roli v teoriích sociální kontroly, je vyzdvihoována schopnost rodičů na děti dohlížet, pozitivně na ně působit a posilovat vnitřní sebekontrolu jedince. V případě nevhodného chování přiměřeně zasáhnout (Moravcová, 2015, s. 75).

Vnější zásah do intimity rodinného prostředí vždy vyžaduje profesionální přístup, respektování soukromí rodiny a práv dítěte. V těchto situacích vycházíme z Listiny základních práv a svobod, z Úmluvy o právech dítěte a související legislativy (občanský zákoník, zákon o sociálně právní ochraně dětí) (Firstová, 2014, s. 116).

2.5.2 Škola

Školu odpradáвна považujeme za instituci, která je pověřena starostí o děti. Chrání je před „tvrdou realitou“ běžného života a zároveň je na ni připravuje. Tradiční úlohou školy je nabízení výchovy a zprostředkování vzdělání (Gáliková Tolnaiová, 2007 s. 193).

Je velmi žádoucí, aby se škola společně s rodinou radila, o zásadních krocích ve výchově dítěte. Tímto způsobem lze více akceptovat různé pohledy a přání rodičů. Není možné, aby škola bez předchozí konzultace s rodiči začala žáky učit jinou méně frekventovanou metodou. Aby škola mohla akceptovat nároky každého dítěte a rodiče, musí je v prvním případě znát. I rodiče mají povinnosti ke škole a to sdělit vše co je důležité pro vzdělávání jejich dítěte. V praxi psychologů se setkáváme s tím, že škola působí na děti neadekvátně. Není to tím, že by nechtěla, hlavní důvod je ten, že nemá důležité informace od rodičů. Může se stát, že si učitel opakující se zdravotní neduhy vyloží jako nechotu a lenost. Důvody jeho obtíží mohou být závažnějšího charakteru. Existují zde obavy rodičů, aby neodhalili důvěrné informace, jež by vedly k neosobnímu jednání učitele. Nedostatečná spolupráce se projeví ve vztahu učitel rodič žák (Mertin, 2015, s. 159-160).

Baška a kol. (in Nielsen Sobotková 2014, s. 90) zmiňuje, že **prevence u rizikové mládeže** hraje významnou roli, viz **školní programy** proti kouření. Tyto programy mají však jen

částečný dopad a ten se týká lepších znalostí a snížené prevalence kouření. Avšak již nejsou tak úspěšné ve změnách chování a sociální odolnosti.

Prevence šikany – V rámci prevence šikany musíme použít všechny varianty pomoci. Nejsme schopni dopředu odhadnout, která z variant bude nejúčinnější. Jednou ze zásadních podmínek úspěchu je práce s celou třídou nebo skupinou. Na ní záleží, jestli bude šikanovaný jedinec podpořen nabídkou kamarádské ruky, nebo bude šikaně pouze přihlíženo nebo se skupina aktivně přidá. **Pomoc potřebuje jak šikanou postižené dítě tak i ten, kdo šikanuje.** Zde bývají odhaleny nějaké neřešené problémy. Postižené dítě může svým chováním svádět ostatní, aby z něj měli obětího beránka (Mertin, 2015, s. 166).

2.5.3 Společnost

Vzdělávání a výchova žáků neprobíhá v uzavřeném prostředí, ale v sociálním prostředí, jako je škola, rodina, region, určitá lokalita. Toto vše se podepisuje na určitě jedinečnosti, zvláštnosti sociálního prostředí. **Každá společnost, ve které se děti pohybují, je regulována určitým kulturním hodnotovým systémem, zvyky a pravidly.** Výchově dětí v sociálním kontextu působí dlouhodobě, tak jako prostředí, které ovlivňuje, jeho vnímání a hodnocení například vrstevníci, spolužáci, sousedé a rodina. V různých sociálních prostředích dítě zastává různorodé sociální role, ty působí na jeho chování, jde například o přátelské vztahy a přijetí vrstevníky (Mareš, 2013, s. 39-40).

Proces socializace je poznávací proces, kdy jedinec objevuje lidskou společnost. Je to takzvaný **zařazovací neboli včleňovací proces jedince.** Díky němu dochází ke změně osobnosti a současně i vztahu k okolí (Řezáč, 1998, s. 43).

U dospívající mládeže **dochází k oslabování vlivu rodičů a navazování nových sociálních kontaktů** se svými vrstevníky. Tyto změny pozorujeme v adolescenci, utváří se osobní identita, dochází k vymezování vůči autoritám. Tento proces je doprovázen hormonálními změnami. Důležitou roli sehrávají vrstevnické neboli referenční skupiny (Moravcová, 2015, s. 119).

Vrstevnické skupiny patří často k referenčním sociálním skupinám uvádí Hromcová (2001, s.89 in Kraus, 2008, s.90) tedy skupiny se kterými se jedinec ztotožňuje, nebo by se rád ztotožnil. **Přebírá normy chování, postoje, hodnoty.** *Na jedné straně tyto skupiny uspokojují psychické potřeby (např. relaxace, zábavy, uvolnění), což je důležité pro*

kompensování psychické zátěže, zároveň jsou však nástrojem sociální kontroly chování svých členů (Kraus, 2008, s. 89–90).

3 INSTITUCIONÁLNÍ PÉČE

V této kapitole se zaměříme na charakteristiku dětského domova se školou. Specifikujeme termíny týkající se dětí a mládeže, ochranné výchovy, ústavní výchovy a prevence v daném typu zařízení.

Dítě

Při práci s jakoukoliv skupinou je nutná základní znalost věkových specifik a vývoje. Duševní vývoj dětí není náhodný, ale probíhá v určitých cyklech. Náš výzkum je zaměřen na děti školního věku, u kterých je třeba zohlednit individualitu. Školní věk zahrnuje období povinné školní docházky. Dítě se dostává do nové role, role „*žáka*.“ Škola je místem socializace, dochází k rozvoji osobnosti Vágnerová (2000, s. 9 in Dolejš, Orel, 2017, s. 9) například dělí **školní věk do tří období:**

- *Raný školní věk (nástup do školy – 8-9let).*
- *Střední školní věk (8-9let – 11-12let).*
- *Starší školní věk (11-12let – 15-16let)* což je u nás druhý stupeň až ukončení povinné školní docházky.

Školní věk se překrývá i s obdobím dospívání, je to významný zlom, kdy se z dítěte stává dospělý, jak uvádí Dolejš a Orel (2017, s. 9 – 10) **období dospívání dělí na:**

- *Pubescenci (11-12let – cca 15let).*
- *Adolescenci (cca 15let – cca 20-22let).*

Obě období tvoří významný mezník dozrávání reprodukční soustavy a psychické zralosti.

V legislativě vztahující se k výchově a vzdělávání dětí s ochranou a ústavní výchovou je výhradně používán termín dítě. Používá ho zákon č. 109/2002 Sb. (Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy), vyhláška č. 438/2006 o podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních i zákon o sociálně právní ochraně dětí (zákon č. 359/1999 Sb.), přičemž „*dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.*“ (čl. 1 zákona č. 104/1991 Sb. Úmluva o právech dítěte).

Děti s uloženou ústavní a nařízenou ochrannou výchovou můžeme dle Vojtové (2008, s. 58-59) zařadit do pěti skupin. Členění vychází z platné legislativy zák. č. 109/2002 Sb.:

- *Děti samostatné přiměřeně věku.*
- *Děti samostatné vyžadující dočasnou kontrolu.*
- *Děti vyžadující občasné vedení a stálou kontrolu.*
- *Děti nesamostatné, vyžadující stálé vedení i kontrolu.*
- *Děti vyžadující soustavnou intenzivní individuální péči.*

Uvedená terminologie je pedagogy využívána v rámci jejich každodenní práce s dokumentací (korespondence, edukační záznamy). Její využití má praktický důvod, který zahrnuje jasné a srozumitelné porozumění pedagogické dokumentaci.

Mládež

Mládí člověka Smolík (2010, s. 20) klasifikuje jako

- a) Doba přechodu mezi závislostí dítěte a částečnou nezávislostí dospělých, toto období je individuální. Díky vývoji dochází k získávání předpokladů pro jeho reprodukci.
- b) Charakteristické jsou také subkulturní znaky, které souvisí s určitou dobou a jejími proměnami.

Díky sociálně psychologickému vnímání lze mládež propojit s pubescencí a adolescencí. Pubescence (dospívání) je období mezi 11. až 15. rokem věku. Adolescence (dospívání) je období mezi 15. až 20. rokem věku.

Na odlišnost české a mezinárodní terminologie upozorňuje Vojtová (2008, s. 68). Skupiny dětí a mládeže, které se vyznačují nežádoucím chováním, česká speciální pedagogika třídí dle míry narušování sociálních norem. V mezinárodním kontextu se pro klasifikaci využívají jiná kritéria. **V současnosti se hojně využívá tzv. „soft“ terminologie, aby nedocházelo k vyčleňování dětí s rizikovým chováním ze skupiny a jejich následnému „nálepkování.“**

3.1 Charakteristika školského zařízení

Dětský domov se školou je školské zařízení, které zajišťuje péči dětem s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou. Tyto děti trpí závažnými poruchami chování nebo vyžadují léčebnou péči pro trvalé nebo přechodné duševní poruchy. V dětském domově se školou je zajištěna péče i nezletilým matkám s uloženou ochrannou výchovou, nebo pokud se u nich vyskytnou duševní poruchy či poruchy chování. Tento typ zařízení je určen pro děti od věku šesti let do ukončení školní docházky. Děti, u kterých přetrvávají problémy s chováním i po ukončení školní docházky, které nelze vzdělávat mimo zařízení, nebo pokud nezískají oficiálně zaměstnání, jsou umístěny ve výchovném ústavu (Firstová, 2014, s. 126).

Dětský domov se školou jeho funkce je výchovná, sociální a vzdělávací. Děti se umísťují stejně jak je tomu v dětských domovech do rodinných skupin, rodinou skupinu tvoří šest až osm dětí. V zařízení je možno zřídit dvě až šest rodinných skupin, jako v dětském domově (Vavrysová, 2018, s. 91).

Výše uvedené autorky Vavrysová a Firstová vycházejí v charakteristice zařízení DDŠ z formulací uvedených v platné legislativě zejména ze zákona č. 109/2002, který upravuje výkon ústavní a ochranné výchovy.

3.2 Institucionální péče o dítě

V **ústavní péči** jsou umísťovány děti s nařízenou ochrannou nebo ústavní výchovou. Tu **nařizuje soud**. Dále jsou do zařízení umísťovány děti, které tam svěřili rodiče nebo osoby zodpovědné za výchovu dětí. Ústavní péče by měla trvat co nejkratší dobu. Nejdéle ji soud může nařídit na dobu tří let. Avšak ji lze, je-li to nutné, opakovaně prodloužit.

Ústavní výchova je legislativně zakotvena v zákoně č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže a dále v zákoně č. 89/2012 Sb. (nový občanský zákoník). Důvod k nařízení ústavní výchovy je výchovný nebo sociální. Soud může nařídit ústavní výchovu v případě, pokud výchova odporuje zájmu dítěte (duševní, tělesný nebo rozumový stav), dále pro závažné poruchy chování. Nebo pokud dřívější opatření nevedla k nápravě. Dalším z důvodů mohou být nedostatečné majetkové nebo bytové poměry pečujících osob. Ústavní výchova musí být vždy v zájmu nezletilého dítěte. Vždy mu musí umožňovat

vzdělání a výchovu mající preventivní charakter. Délka trvání ústavní výchovy je omezena plnoletostí dítěte, nejdéle však do věku 19 let (Vavrysová, 2018, s. 87).

Ve školských zařízeních, kde probíhá preventivně výchovná péče je výchovně vzdělávací proces zaměřen na děti, které jsou v sociálním prostředí rodiny nebo školy ovlivnitelné avšak potřebují intenzivní speciálně pedagogickou péči. V rámci této intervence může být i změna sociálního prostředí na určitou dobu. Avšak efektivita reedukace dětí bez spolupráce s rodinou by byla velmi nejistá. Pedagog je rovnocenným partnerem pro rodinu a s rodiči spolupracuje při hledání možností podpory dítěte. Záměrem je posilování rodičovské autority a tím dochází k posílení pedagogovy autority. Vztah rodičů a dětí s rizikovým chováním je složitější než vztah k dětem nekonfliktním (Vojtová, 2008a, s. 112-114).

Ochranná výchova je uložena na základě zákona č.218/2003 Sb. (o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy), je přísnějším opatřením. Je ukládána dětem od 12 let do 15 let za spáchaný trestný čin s výjimečným trestem a mladistvým od 15 do 18 let za trestný čin, kdy se dá předpokládat, že ochranná výchova bude mít větší účinnost, než trest odnětí svobody. Uložení ochranné výchovy trvá do dosažení plnoletosti dítěte. Ve výjimečných případech, a pokud to vyžaduje zájem mladistvého lze ochranou výchovu prodloužit do dovršení 19 let. Pokud reedukace pokročila a lze očekávat, že mladistvý bude řádně pracovat a slušně se chovat, ale nepominuly všechny důvody, pro něž byla uložena ochranná výchova, může ji změnit v ústavní výchovu nebo mladistvého podmínečně propustit ze zařízení institucionální péče. A současně mu může uložit jiné výchovné opatření nebo dohled probačního úředníka (Vojtová, 2008b, s. 98).

Dítě s předběžným opatřením

Součástí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností je odbor sociálně právní ochrany dětí (OSPOD). Pod tento odbor spadá oblast náhradní rodinné péče, služby kurátora pro děti a mládež, sociální poradenství. Je-li zdravý vývoj nebo život dětí ohrožen, sociální pracovník podává soudu návrh na nařízení předběžného opatření. Soud je povinen rozhodnout do 24h od podání návrhu popřípadě provést výkon rozhodnutí. V rámci rozhodnutí si soud většinou vyžádá asistenci pracovníka OSPOD (Čáp in Hendrichová, 2009, s. 198).

3.3 Prevence

Walker a Stevenson (2002) (in Vojtová, 2008a, s. 115) dělí preventivní opatření na prevenci primární, která se vztahuje na všechny žáky školy a prevenci sekundární, která se vztahuje k žákům v riziku. **Primární prevencí** bráníme vzniku problému, snažíme se působit na všechny zainteresované stejně a stejnou měrou. Dělíme ji na dva základní stupně:

První stupeň - stanovení jasných pravidel chování například školní řád, žáci se v nastavených podmínkách chovají dle očekávání.

Druhý stupeň – je to univerzální postup – nácvik chování a řešení problémových situací. Simulace prevence problémového chování. Například program sociálních dovedností ve škole – *Second Step Violence Prevention Curriculum*. Součástí preventivních programů mohou být videonahrávky se sociálním podtextem, zpětná vazba a hodnocení. Například výchova proti intoleranci, rasismu, xenofobii, prevence rizikového chování, řešení šikany.

Sekundární prevencí působíme na menší skupiny dětí nebo jedince s rizikovým chováním. Je časově náročnější, nákladnější a intenzivnější. Snaha o postupnou reedukaci a odvrácení poškození, jež vzniklo vlivem rizikových faktorů. Pedagog se seznamuje s problémovým chováním žáka, dále spolupracuje s odborníky z různých oborů, snaží se o zlepšení jeho životních podmínek. Prevenci je možno považovat za efektivní pokud jsou děti schopné přizpůsobit své znalosti a dovednosti životním podmínkám, s nimiž jsou každodenně ve styku (Vojtová, 2008a, s. 115).

Realizace prevence v DDŠ

V zařízení Dětského domova se školou Bystřice pod Hostýnem je zpracován minimální preventivní program (MPP) zaměřený hlavně na **sekundární prevenci tj. předcházení vzniku, rozvoje a dalšího přetrvávání projevů rizikového chování u dětí**, které jsou umístěné v zařízení. Na realizaci MPP se účastní všichni pracovníci zařízení. Program je vhodně začleněn do všech výchovně vzdělávacích činností DDŠ.

Formou preventivního působení v DDŠ Bystřice pod Hostýnem jsou **projektové dny** (viz příloha č. P X: Příklady materiálů k projektovým dnům) vždy na určité téma je preferována úzká spolupráce s rodiči, OSPOD a odbornými pracovníky (viz příloha P XI: Zdravé je drogy nebrat).

Systém hodnocení žáků v rámci výuky jsou hodnoceny znalosti a chování, tak aby byli žáci kladně motivováni. Je důležité jeho spravedlivé uplatňování společně se sebehodnocením žáka i hodnocením vrstevnickým. Hodnocení žáků je založeno na pozitivním a individuálním přístupu. Dítě je v průběhu dne stále motivováno a inspirováno k lepším výsledkům. **Hodnocení je prováděno slovně, několikrát v průběhu dne a je zakončeno známkou**, celotýdenní výsledek je znázorněn pro lepší přehlednost graficky.

- **Známka 1.** – dítě samostatné, aktivní, bez kázeňských přestupků.
- **Známka 2.** – dítě s ojedinělým kázeňským přestupkem během dne, pozitivní chování převažuje.
- **Známka 3.** – dítě je pasivní, se závažnými kázeňskými přestupky (například pozdní návrat z vycházky, podvody, poškozování majetku DDS).
- **Známka 4.** – dítě stále porušující vnitřní řád DDS, nerespektující zákony ČR (například užívání alkoholu nebo jiných návykových látek, prokázaná šikana, útěk ze zařízení, porušení předpisů o bezpečnosti při práci a požárních předpisů).

Pokud je dítě mimo zařízení (na dovolence, nemocné nebo na útěku) hodnocení se neprovádí. Znamka, je výsledným produktem ústního hodnocení. Zapisuje se na předepsaný formulář, denní hodnocení je rozvrženo do čtyř časových celků jednoho dne. Týdenní hodnocení provádí vždy v pondělí skupinový vychovatel. Měsíčně je pak společné hodnocení za účasti všech žáků i pedagogů na komunitě. Všechna hodnocení jsou zaznamenávána do knihy hodnocení. Pololetní hodnocení je spojeno s vysvědčením a podáním zprávy o výsledcích žáka rodičům a zástupci OSPOD. Tuto zprávu zpracovává třídní učitel a skupinový vychovatel.

Pro lepší motivaci žáků je zaveden **barevný systém hodnocení** (<https://www.ddbystrice.cz/dokumenty©2019>):

- **Modrý – výborný** – žák se aktivně zapojuje do činností, nepoužívá vulgarismy, snaží se pomáhat ostatním dětem a jít příkladem, nekouří v areálu, řádně se připravuje do vyučování, plní si zadanou práci a o její zadání se sám přihlásí. Reprezentuje zařízení.
- **Zelený – velmi dobrý** – zapojuje se do činností, než však aktivně, ale na výzvu. Není vulgární, nekouří v areálu, zadané úkoly plní pod vedením pedagogického pracovníka.

- **Žlutý – dobrý** – do činností se zapojuje až po opakované výzvě, úkoly plní jen pod přímým dozorem pedagoga. Musí být opakovaně vyzván, aby si splnil zadané úkoly, jinak se jim vyhýbá. Občas používá vulgarismy,
- **Červený - špatný** – opakovaně neplní příkazy a výzvy pedagoga, vyhýbá se jim, je vulgární k dětem i zaměstnancům. Odmítá přípravu do školy a závažným způsobem porušuje školní řád.

Dalším z preventivních opatření jsou **pohovory s žáky**. Každý měsíc se uskutečňuje pohovor žáka s pedagogem s tzv. **klíčovým pracovníkem**, který žákovi věnuje individuálně čas. Hlavním důvodem je navázání užšího vztahu založeného na důvěře. Na této úrovni je velmi významná funkce asistenta pedagoga, který vytváří spojovací článek jak mezi žáky samotnými, tak mezi žáky a pedagogy.

Zážitkové programy v rámci odpoledních činností jsou také místem pro preventivní působení například téma Zásady zdravého životního stylu, první pomoc, zneužívání návykových látek, environmentální výchova, prevence násilí a šikanování. V rámci školní výuky jsou zařazovány tzv. projektové dny, kdy je určité téma zpracováno zábavnou formou spojenou s přednáškou a workshopem například Seznam se bezpečně (bezpečný pohyb ve virtuálním světě), Neublížuj mi! (prevence šikany), Bezpečný sex, Kultury jiných světů, naše ideální rodina, jak mě vidí ostatní atd. Nejen projektové dny se věnují prevenci, ta je začleněna i do klasické výuky. V jednotlivých předmětech, jsou zahrnuty výukové bloky s tematikou - Výchova ke zdraví se věnuje zdravému životnímu stylu, mezilidským vztahům, dospívání, osobnostnímu rozvoji. Občanská výchova obsahuje bloky učiva na téma člověk a společnost, občan a právní systém státu. Ve výtvarné výchově mají žáci možnost vyjádřit své pocity „co mám v hlavě.“ V literatuře se část výuky věnuje četbě knih a časopisů s tematikou sociálně patologických jevů, při psaní slohových prací jsou volena témata sociálně patologických jevů. Zařízení se aktivně zapojuje i do dlouhodobých dobrovolnických projektů. Žáci mají možnost si vyzkoušet, že stačí málo, aby společně dokázali změnit to, co se jim nelíbí (projekt „72 hodin – ruku na to“, „Uklidme Česko“, „Jsme jedna rodina“). Na projektu Jsme jedna rodina, se podílí hráči hokejového klubu Kometa Brno, kteří s dětmi diskutují a snaží se jim předat své pozitivní postoje a motivaci (<https://www.ddbystrice.cz/dokumenty©2019>).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 EMPIRICKÁ ČÁST

Výzkumná část diplomové práce se orientuje na míru úzkostnosti a rizikového chování chlapců v institucionální péči (DDŠ). Chování mládeže je v současné době problémem celospolečenským. Studium rizikového a úzkostného chování dětí je považováno za důležité. Právě v raném věku je možno v nejvyšší možné míře sjednat nápravu a děti integrovat zpět do společnosti. Srovnávání oficiálních policejních a soudních statistik přináší řadu výstupů, které však nemají úplnou vypovídací hodnotu. Jde o tu část mládeže, která se nezákonného chování dopouští a nezáleží při tom, zda byl pachatel potrestán nebo odhalen. **Výhodou takového šetření je mapování a zachycení rozličných forem rizikového chování, které mohou s úzkostným chováním korelovat.**

Úkolem výzkumné části diplomové práce je nalezení odpovědí na stanovené výzkumné otázky a hypotézy. Výsledky výzkumu budou předloženy vedení školských zařízení, aby mohly být dále využity při práci s dětmi v rámci preventivního působení při výskytu rizikového chování.

4.1 Cíl výzkumu, výzkumné otázky a hypotézy

Hlavní výzkumný cíl: Cílem diplomové práce je zjištění souvislosti mezi mírou úzkostnosti a rizikovým chováním žáků v dětském domově se školou.

Výzkumné otázky a hypotézy

1. Zjistit míru úzkostnosti žáků v dětském domově se školou
2. Zjistit míru rizikového chování u žáků v dětském domově se školou
 - 2.1. Jaká je míra abúzu u žáků v dětském domově se školou
 - 2.2. Jaká je míra delikvence u žáků v dětském domově se školou
 - 2.3. Jaká je míra šikany u žáků v dětském domově se školou
3. Jaká je souvislost mezi mírou úzkostnosti a rizikovým chováním u žáků v dětském domově se školou
 - a) **H1:** Předpokládáme, že existuje souvislost mezi mírou úzkostnosti a rizikovým chováním u žáků v dětském domově se školou.

3.2. Jaká je souvislost mezi mírou úzkostnosti a abúzem u žáků v dětském domově se školou.

H2: Předpokládáme, že existuje souvislost mezi mírou úzkostnosti a abúzem u žáků v dětském domově se školou

3.3. Jaká je souvislost mezi mírou úzkostnosti a delikvencí u žáků v dětském domově se školou.

H3: Předpokládáme, že existuje souvislost mezi mírou úzkostnosti a delikvencí u žáků v dětském domově se školou

3.4. Jaká je souvislost mezi mírou úzkostnosti a šikanou u žáků v dětském domově se školou.

H4: Předpokládáme, že existuje souvislost mezi mírou úzkostnosti a šikanou u žáků v dětském domově se školou

4.2 Výběrový soubor

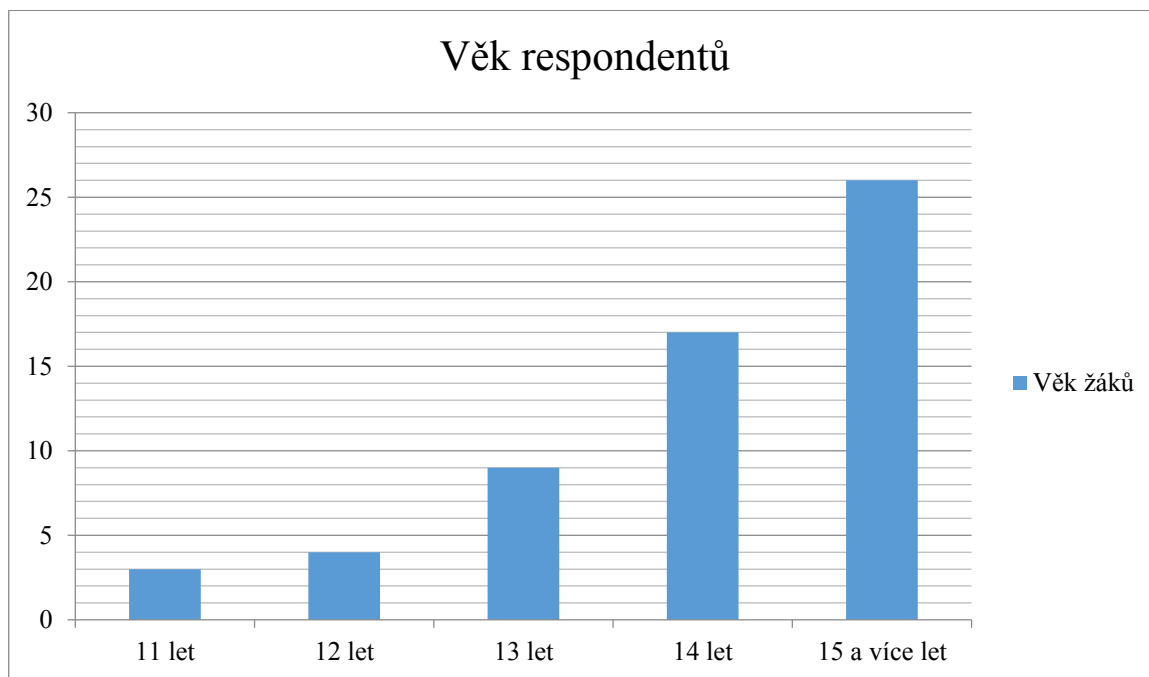
Výběrový soubor záměrný (žáci tří dětských domovů se školou - celkem 59).

V naší diplomové práci je zkoumána souvislost mezi mírou úzkostnosti a rizikovým chováním žáků umístěných v dětském domově se školou (DDS). Z forem rizikového chování jsou zkoumány následující: abúzus, delikvence a šikana. Na území České republiky je zřízeno 29 dětských domovů se školou. V těchto zařízeních je realizována ústavní nebo ochranná výchova. Institucionální formou zde stát zajišťuje náhradní rodinnou péči. Chlapci jsou umístováni do DDS buď tzv. předběžným opatřením anebo jejich pobytu předchází umístění v diagnostickém ústavu.

Charakteristika souboru – tyto údaje nám slouží k přehlednější orientaci v počtech respondentů, kteří se zapojili do dotazníkového šetření. Do šetření bylo zapojeno celkem 65 přítomných chlapců ve věku 11 až 16 let s uloženou ochrannou nebo nařízenou ústavní výchovou, ze tří zařízení (po jednom ze zlínského, z olomouckého a moravskoslezského kraje). U dotazníku ŠAD je věková hranice do 15let včetně, ale z hlediska psychické a sociální nevyzrálости žáků DDS jsme zvolili po dohodě s psychologem tento dotazník i pro

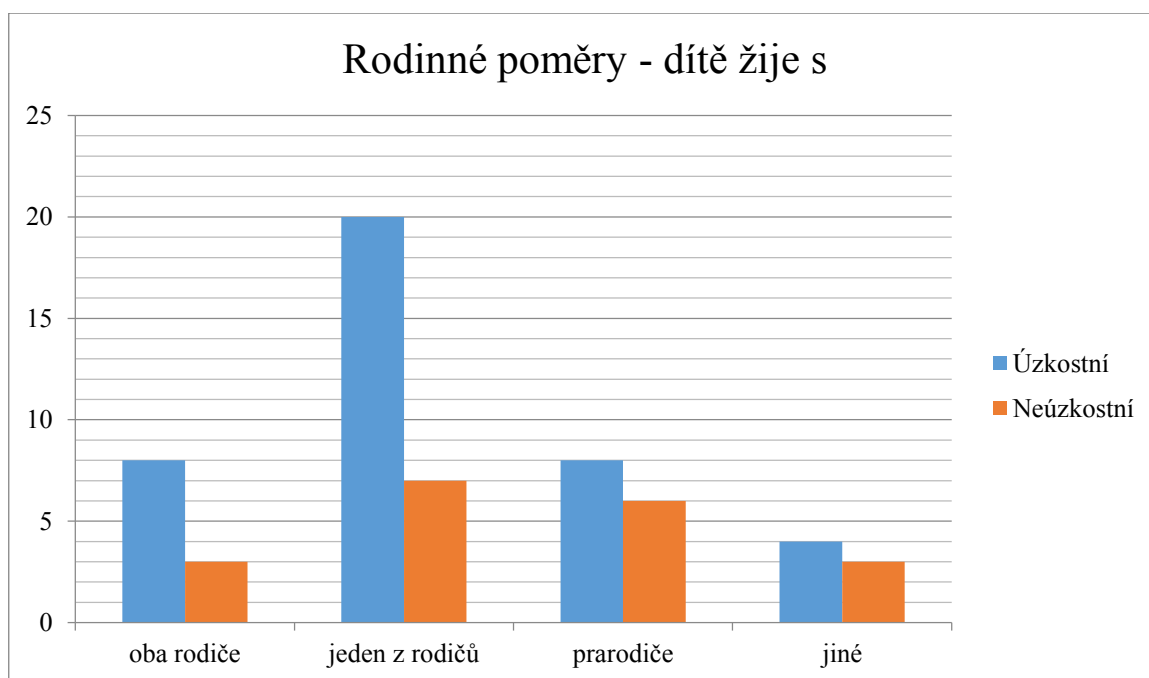
16 leté žáky. Z celkového počtu dvou sad 65 dotazníků bylo plně vyplněno pouze 59. Ve dvou případech jsme se setkali s odmítnutím vyplnit dotazník a 4 žáci nezodpověděli některé otázky v dotazníku, tyto jsme z vyhodnocení vyřadili.

Graf 1 Rozdělení výzkumného souboru dle věku

Z celkového počtu 59 respondentů je vysoké procento tj. 26 ve věkové skupině 15 a více let, starší chlapci jsou častěji umístováni v dětském domově se školou.

Graf 2 Rozdělení výzkumného souboru dle rodinných poměrů

4.3 Metoda výzkumu a sběru dat

Výzkum byl realizován kvantitativně formou dotazníkového šetření. Dotazník byl zvolen jako vhodný nástroj pro hromadné získání údajů (Gavora, 2000, s. 99).

Výzkumné šetření probíhalo v učebnách informatiky, nástrojem pro vyplnění dotazníků byly osobní počítače za použití programu Google Excel.

Při administraci jsme postupovali tak, že jsme četli instrukce k dotazníku nahlas. Žáci si je zároveň četli na monitorech potichu. Skupiny žáků byly sedmičlenné. Po přečtení instrukcí jsme dětem umožnili klást otázky, pokud jim bylo něco nejasné. Výzkum probíhal v lednu 2020.

Dotazníkovým šetřením jsme schopni od respondentů zjistit více informací, které se týkají jejich postojů například ke škole, rodině, vrstevníkům a tímto způsobem vysvětlit původ rizikového chování (Moravcová, 2015, s. 14).

Dotazník je soubor připravených a předem pečlivě formulovaných otázek, na něž dotazovaná osoba odpovídá písemnou formou (Chráska, 2007, s. 163).

Škála k měření úzkostnosti u dětí (ŠAD)

Autorem dotazníku ŠAD je C.D.Spielberger. V roce 1983 dotazník **přeložili a standardizovali J. Müllner, I. Ruisel a G.Farkaš** se zaměřením na populaci slovenských dětí. Škála měří úzkostnost jako vlastnost osobnosti. Obsahuje 20 tvrzení, u každého jsou tři možnosti odpovědi (často 3 body, někdy 2 body, téměř nikdy 1 bod), z nichž respondent vybírá jednu, která jej nejlépe vystihuje. Příklad tvrzení: „*Dělám si přílišné starosti.*“ Vyplněním dotazníku je možné získat maximálně 60 bodů a minimálně 20 bodů.

Dotazník VRCHA-rizikové chování

Použili jsme **standardizovaný dotazník autorů Dolejše a Skopala**, který je zaměřen na projevy rizikového chování mládeže. Z původních čtyřiceti položek vzešlo současných osmnáct položek dotazníku (Zemanová, Dolejš, 2015).

Na každou otázku z dotazníku vybírá adolescent jednu ze dvou odpovědí ANO je hodnoceno jedním bodem nebo NE znamená nula bodů. Maximální počet bodů je 18. Minimální počet bodů je 0. Doba vyplňování je 10min. Dotazníkem jsme schopni zjistit dva druhy výsledků: míru rizikového chování například kouření tabákových výrobků a informace o faktorech, měřených tímto dotazníkem (abúzus, delikvence a šikana) (Dolejš, 2015).

Popis testových baterií Dolejše a Skopala 2015 u dotazníku VRCHA

Abúzus – zahrnuje 7 testových otázek, vztahujících se k zneužívání návykových látek, jako jsou alkoholické nápoje, léky, marihuana nebo hašiš, cigarety a k rizikovému sexuálnímu chování. Například: Otázka – „*Kouřil jsi během posledních 30 dnů cigarety?*“

Delikvence – zahrnuje 7 testových otázek, vztahujících se k delikventnímu chování. Jde o lhaní, podvody, krádeže, vandalismus, záškoláctví, majetková trestná činnost. Například: Otázka – „*Ukradl jsi někdy něco v obchodě?*“

Šikana – zahrnuje 4 testové otázky, vztahující se k sebepoškozování, verbálnímu a fyzickému ubližování. Například: Otázka – „*Ublížil ti některý ze spolužáků během posledních 30 dnů?*“

Dolejš a Skopal (2015, s. 23) dělí rizikovost do 4 stupňů:

- **NERIZIKOVOST** – bez nutnosti odborné intervence, soustředí se na primární prevenci
- **BĚŽNÁ RIZIKOVOST** – do této kategorie náleží méně problematické rizikové aktivity, pozornost by měla být věnována hlavně prevenci, zaměřené na konkrétní rizikové chování.
- **ZVÝŠENÁ RIZIKOVOST** – nutný individuální přístup a odborná intervence zahrnující aktivní spolupráci s rodinou.
- **VYSOKÁ RIZIKOVOST** – nutnost odborné intervence, intenzivní práce s rodinou a individuální terapeutický přístup.

4.4 Způsob zpracování dat

Administrace dotazníku ŠAD (škála na měření úzkostnosti) Ruisel, uvádí, že děti odpovídají na otázky podle toho, jak se cítí. Důležité je pochopení obsahu každého tvrzení respondenty. Jejich odpověď vyjadřuje to, jak se většinou cítí (úzkostnost).

Vyhodnocení a skórování – pro škálu úzkostnosti je důležitý součet vyznačených škálových hodnot (často, někdy, téměř nikdy). Pro zjištění validity a reliability, jak píše Ruisel jsou rozdíly v normách pro chlapce a děvčata. V našem případě pouze chlapci. Avšak věkové hledisko má minimální vliv na výsledky. Normy se určují v našem případě ve stenech. Hodnoty k získanému hrubému skóre najdeme v tabulkách. Čím vyšší hrubé skóre, tím úzkostnější dítě. Hodnoty hrubého skóre 36-38 jsou hraniční pro úzkostnost běžné populace.

Tabulka 1 Stenové normy dotazníku ŠAD pro chlapce

Steny	Hrubý skór úzkostnosti	Úroveň úzkostnosti
1	méně > 23	Podprůměrná úzkostnost vzhledem k běžné populaci
2	24 – 25	
3	26 – 27	Průměrná úzkostnost vzhledem k běžné populaci
4	28 – 29	
5	30 – 32	
6	33 – 35	
7	36 – 38	Nadprůměrná úzkostnost vzhledem k běžné populaci
8	39 – 41	
9	42 – 45	
10	46 < více	

Administrace dotazníku VRCHA (výskyt rizikového chování u adolescentů), (Dolejš, Skopal). Uvádí, že adolescenti odpovídají na otázky podle toho, zda souhlasí s daným tvrzením, v jednotlivých testových bateriích.

Abúzus – zahrnuje 7 testových otázek, čísla položek 1,5,8,9,10,13,14 maximální počet bodů je 7, minimální počet bodů je 0. Odpověď ANO 1 bod, NE 0 bodů. Bodové ohodnocení rizikovosti: nerizikovost 0, běžná rizikovost 1, zvýšená rizikovost 2-3, vysoká rizikovost 4-7 bodů vztahujících se k zneužívání návykových látek, jako jsou alkoholické nápoje, léky, marihuana nebo hašiš, cigarety a k rizikovému sexuálnímu chování.

Delikvence – zahrnuje 7 testových otázek, čísla položek 2,3,4,6,12,15,18, maximální počet bodů je 7, minimální počet bodů je 0. Odpověď ANO 1 bod, NE 0 bodů. Bodové ohodnocení rizikivosti: nerizikovost 0, běžná rizikovost 1, zvýšená rizikovost 2-3, vysoká rizikovost 4-7 bodů vztahujících se ke lhaní, podvodům, krádežím, vandalismu, záškoláctví a majetkové trestné činnosti.

Šikana – zahrnuje 4 testové otázky, čísla položek 7, 11, 16,17 maximální počet bodů je 4, minimální počet bodů je 0. Odpověď ANO 1 bod, NE 0 bodů. Bodové ohodnocení rizikivosti: nerizikovost 0, běžná rizikovost 1, zvýšená rizikovost 2, vysoká rizikovost 3-4 bodů vztahujících se k sebepoškozování, verbálnímu a fyzickému ubližování.

5 INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT

Tato část diplomové práce obsahuje výsledky realizovaných dotazníkových šetření a interpretaci získaných dat. Výzkumné šetření provedené dotazníkem ŠAD u chlapců v DDŠ mapuje míru výskytu úzkostnosti. Následuje výzkumné šetření provedené dotazníkem VRCHA u chlapců v DDŠ, které mapuje míru výskytu rizikového chování. Dle získaných hodnot jsme interpretovali výsledky, které nám pomohou nalézt odpovědi na výzkumné otázky a hypotézy, týkající se míry úzkostnosti a rizikového chování.

5.1 Výzkumné otázky

V01: Zjistit míru úzkostnosti žáků v dětském domově se školou

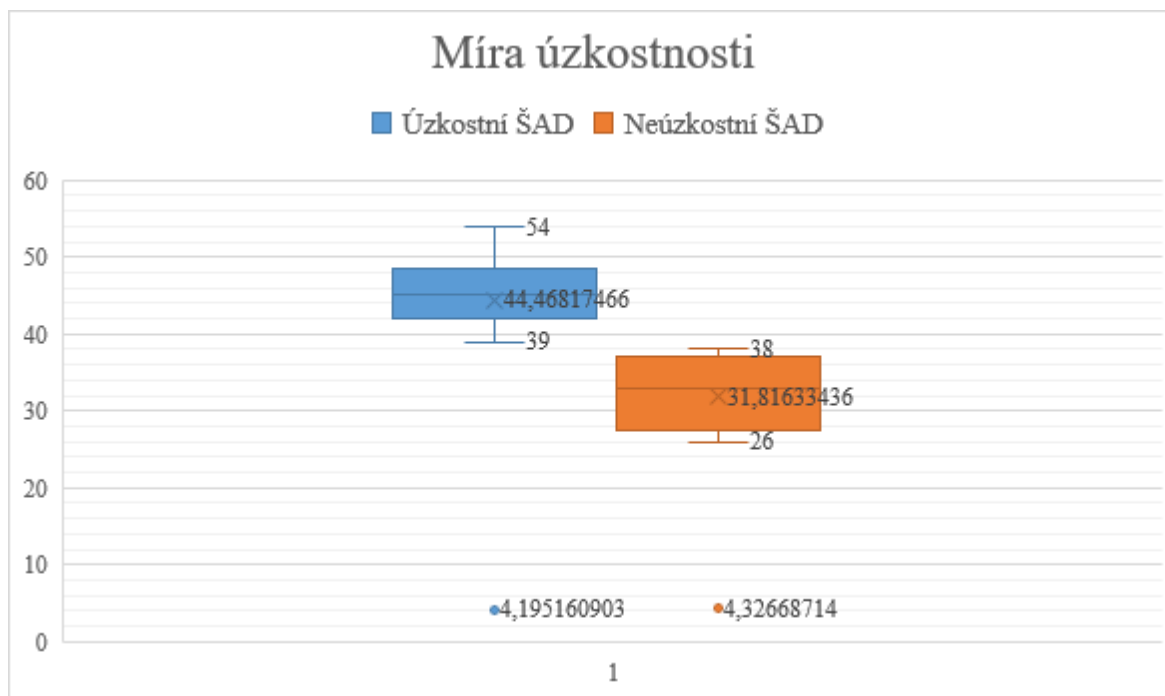
V tabulce jsou přehledně zpracovány výsledky z dotazníku ŠAD. Počty jednotlivých respondentů, kteří odpovídali na otázky týkající se úzkostnosti, celkem 59 platných dotazníků. Z výsledků vyplývá, že většina respondentů tj. 40 má tendence k úzkostnému chování a jen 19 respondentů se nachází v průměru *vzhledem k populaci* (Ruisel).

Tabulka 2 Míra výskytu úzkostnosti u žáků v dětském domově se školou

Steny	N platných	Průměr	Směrodatná odchylka	Hrubý skór úzkostnosti	Úroveň úzkostnosti
3 - 7	19	33,26	4,326687	26 - 38	Průměrná úzkostnost vzhledem k běžné populaci
8 - 10	40	45,475	4,195161	39 – 54	Nadprůměrná úzkostnost vzhledem k běžné populaci

Z výsledků dotazníku ŠAD můžeme konstatovat, že 40 žáků DDŠ se pohybuje v pásmu 8-10 stenů a má sklony k úzkostnému chování (úzkostní žáci). Jen 19 žáků se nachází v pásmu normálu. **Lze tedy odvodit, že míra úzkostnosti u žáků umístěných v DDŠ je mnohem vyšší než u běžné populace.**

Graf 3 Míra výskytu úzkostnosti u žáků v dětském domově se školou

Pro přehlednost předkládáme tabulku s tvrzeními, se kterými se žáci z DDS nejvíce ztotožňují. Tvrzení „Mám strach o své rodiče“ 31 žáků odpovědělo často, tvrzení „Potí se mi ruce, i když mi není teplo“ 27 žáků odpovědělo často, tvrzení „Nemohu se zbavit zbytečných myšlenek“ 24 žáků odpovědělo často. Tyto tři tvrzení dosáhly nejvyšších bodových hodnot.

Tabulka 3 Míra výskytu úzkostnosti u žáků v dětském domově se školou, 7 tvrzení seřazených podle nejvyšší míry odpovědi **často**

Míra úzkostnosti					
Tvrzení	N platných	Průměr	Odpověď často	Odpověď někdy	Odpověď téměř nikdy
Mám strach o své rodiče	59	2,24	31	11	17
Potí se mi ruce, i když mi není teplo	59	2,31	27	23	9
Nemohu se zbavit zbytečných myšlenek	59	2,29	24	28	7
Obávám se, že by se něco mohlo stát	59	2,27	23	29	7
Těžko se rozhoduji, co mám udělat	59	2,27	22	31	6
Buší mi srdce	59	2,27	22	31	6
Doléhají na mě starosti	59	2,25	20	34	5

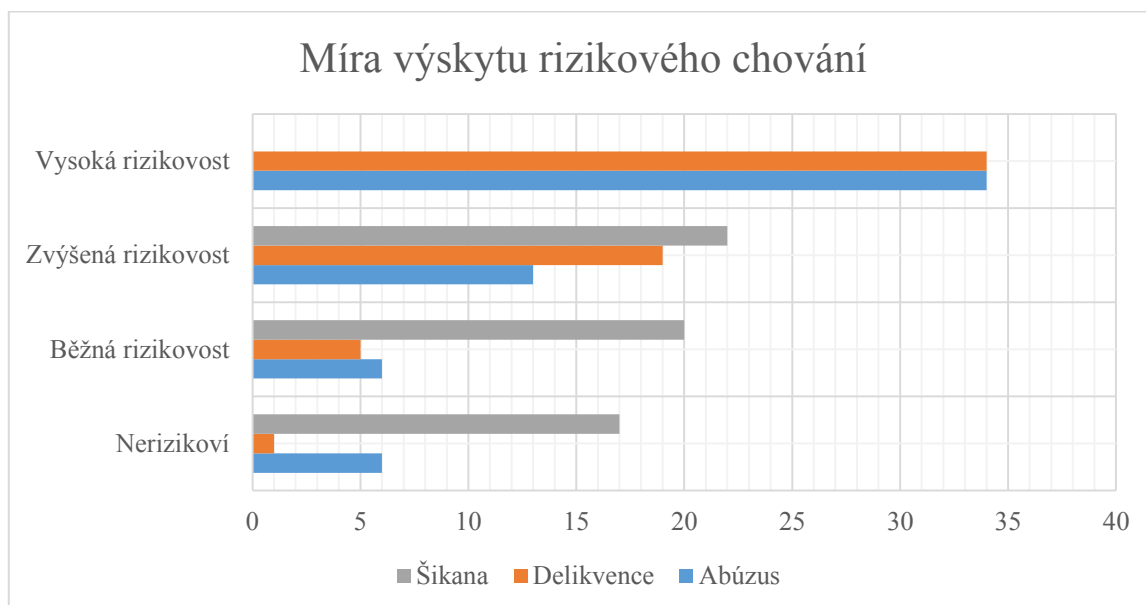
Ze zvýšených průměrných hodnot, které jsou u jednotlivých výroků, můžeme říct, že chlapci v DDŠ jsou úzkostnější než běžná populace. Dle výsledných hodnot dva chlapci odpověděli na 15 výroků z 20 „často“ jejich skóre je 54 bodů z celkových 60. Jeden chlapec dosáhl skóre 53 bodů z celkových 60, odpověděl také na 15 výroků z 20 „často.“ A jeden chlapec dosáhl skóre 51 bodů z celkových 60, odpověděl na 11 výroků z 20 „často.“ Tyto výsledky vypovídají o zvýšené míře úzkostnosti.

Z průměrných odpovědí (odpověď někdy) lze také v některých případech usuzovat na zvýšenou úzkostnost nerozhodných žáků a to ve tvrzeních, která dosáhly nejvyšší míry středových odpovědí někdy (41-34) Tvrzení „Mám strach, že udělám chybu“ průměr 2,20 a tvrzení „Doléhají na mě starosti“ s hodnotou průměru 2,25. Tyto data jsou uvedena pro lepší nastínění situace.

V02: Zjistit míru rizikového chování u žáků v DDŠ

Výzkumné šetření provedené dotazníkem VRCHA u chlapců v DDŠ mapuje míru výskytu rizikového chování. Dle získaných hodnot jsme interpretovali výsledky, které nám odpoví na výzkumné otázky, týkající se míry rizikového chování. Z hlediska třech faktorů - abúzu, delikvence a šikany.

Z výzkumného šetření provedeného dotazníkem VRCHA u chlapců v DDŠ jsme našli odpovědi na výzkumnou otázku V02.

Graf 4 Míra výskytu rizikového chování u žáků v DDŠ**Tabulka 4** Míra výskytu rizikového chování u žáků v DDŠ

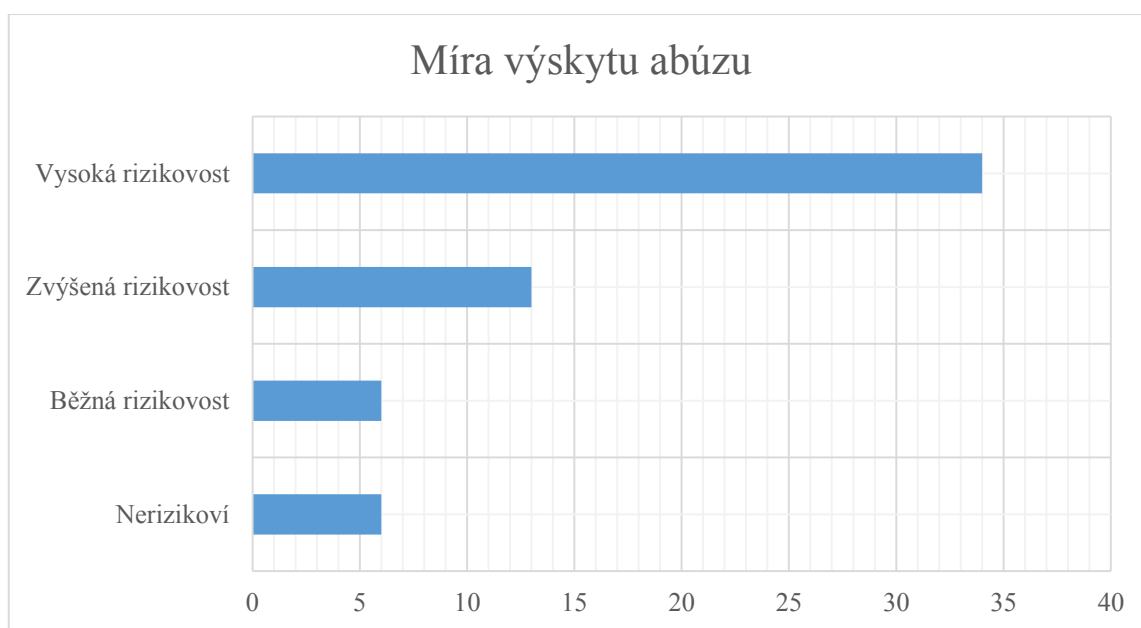
Faktor	Nerizikovní	Běžná rizikovitost	Zvýšená rizikovitost	Vysoká rizikovitost	Celkem
Abúzus	6	6	13	34	59
Delikvence	1	5	19	34	59
Šikana	17	20	22	0	59

Z hodnot uvedených v tabulce č. 4 vyplývá, že ve faktoru abúzu se nachází 34 chlapců s vysokou rizikovostí a stejný počet chlapců ve faktoru delikvence, což je více než polovina všech respondentů. **Zjištěné údaje ve vysoké rizikovosti ukazují na vysokou míru výskytu rizikového chování u chlapců umístěných v DDŠ ve faktorech abúzu a delikvence.** Zjištěné údaje o zvýšené rizikovosti ve všech třech faktorech, taktéž vypovídají o zvýšené míře výskytu rizikového chování u chlapců v DDŠ. **Nulový počet ve vysoké rizikovosti faktoru šikany jsme schopni zdůvodnit tím, že chlapci v ústavní výchově jsou pod stálým pedagogickým dohledem, takže je riziko výskytu šikany v nejvyšší míře omezeno.**

V02 1: Jaká je míra abúzu u žáků v DDŠ

Odpověď na tuto výzkumnou otázku najdeme vyhodnocením baterie testových otázek vztahujících se k abúzu. V rámci tohoto bloku otázek jsou brány v úvahu faktory, jako je kouření, zkušenost s alkoholem, drogami a sexuálním chováním. **Více než polovinu žáků v DDŠ tj. 34 z 59 můžeme označit dle jejich výroků, jako vysoce rizikové jedince v testové baterii týkající se abúzu a 13 žáků se v této testové baterii řadí ke skupině se zvýšenou rizikovostí.**

Graf 5 Míra výskytu abúzu u žáků v DDŠ

Tabulka 5 Míra výskytu abúzu u žáků v DDS

	Nerizikovní 0 bodů	Běžná rizikovitost	Zvýšená rizikovitost	Vysoká rizikovitost	Celkem
Žáci DDS	6	6	13	34	59

S alkoholem, kouřením nebo drogami se setkává větší část chlapců ještě před příchodem do DDS. Počátky užívání se pojí se zvědavostí a snahou vyzkoušet něco „nového“ a „zakázaného.“

V rámci této testové baterie otázek uvádíme tabulku s tvrzeními seřazenými dle nejvyšší míry odpovědi ano. Otázky, se kterými se žáci nejvíce ztotožňují, se týkají kouření cigaret, užívání marihuany nebo hašiše a rizikového sexuálního chování. Otázka s nejvyšším počtem kladných odpovědí 44: *Kouřil si během posledních 30 dní cigarety?* Další v pořadí s 39 kladnými odpověďmi je otázka: *Kouřil si nebo jinak užil během svého života marihuanu nebo hašiš?* Třetí v pořadí s 38 kladnými odpověďmi je otázka: *Měl jsi někdy během svého života pohlavní styk?* A na otázku související s kouřením: *Vykouříš denně víc než pět cigaret?* kladně odpovědělo 37 žáků. V protikladu je tvrzení s nejnižším počtem odpovědi ano 10 „*Byl jsi někdy během posledních 30 dnů opilý, tak že jsi měl problémy s chůzí s mluvením, zvracel si nebo sis nepamatoval, co se stalo?*“ tento výsledek je z hlediska ústavní výchovy zřejmý, jelikož při podezření na konzumaci alkoholu je možno žáky ihned na místě podrobit dechové zkoušce.

Tabulka 6 Míra výskytu abúzu u žáků v dětském domově se školou, tvrzení seřazená podle nejvyšší četnosti odpovědi ANO

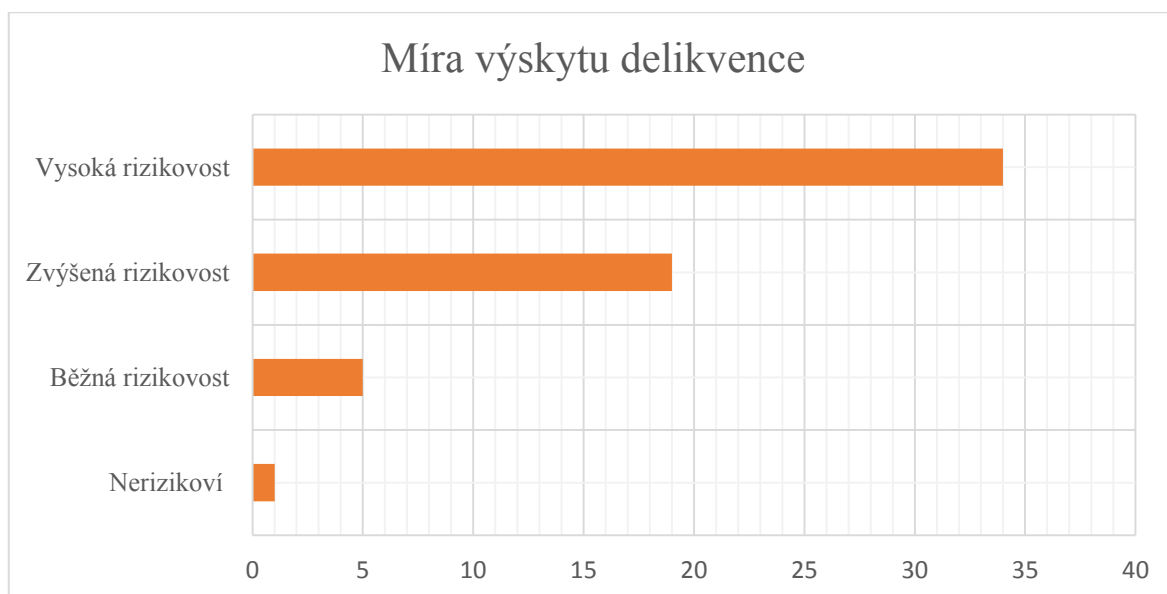
Tvrzení	N platných	Průměr	Směrodatná odchylka	Odpověď ANO	Odpověď NE
Kouřil si během posledních 30 dní cigarety?	59	0,75	0,435431	44	15
Kouřil si nebo jinak užil během svého života marihuanu nebo hašiš?	59	0,66	0,473364	39	20
Měl jsi někdy během svého života pohlavní styk?	59	0,64	0,478794	38	21
Vykouříš denně víc než pět cigaret?	59	0,63	0,483570	37	22

Z výsledků testové baterie vyplývá, že někteří žáci mají velmi vysoký sklon k abúzu a to ve třech případech, kdy na všechny otázky odpověděli kladně, v devíti případech odpověděli záporně jen na jednu otázku z testové baterie.

V02 2: Jaká je míra delikvence u žáků v DDŠ

Odpověď na tuto výzkumnou otázku najdeme vyhodnocením baterie testových otázek vztahujících se k delikvenci. V rámci tohoto bloku otázek jsou brány v úvahu faktory, jako je krádež, vandalismus, záškoláctví a podvod. **Více než polovinu žáků v DDŠ tj. 34 z 59 můžeme označit dle jejich výroků, jako vysoce rizikové jedince a 19 žáků se řadí ke skupině se zvýšenou rizikovostí v testové baterii týkající se delikvence.**

Graf 6 Míra výskytu delikvence u žáků v DDŠ

Tabulka 7 Míra výskytu delikvence u žáků v DDŠ

	Nerizikovní 0 bodů	Běžná rizikovost	Zvýšená rizikovost	Vysoká rizikovost	Celkem
Žáci DDŠ	1	5	19	34	59

V rámci této testové baterie otázek uvádíme tabulku s tvrzeními seřazenými dle nejvyšší míry odpovědi ano. Otázky, se kterými se žáci nejvíce ztotožňují, se týkají krádeží, „oplétaček“ s policií a záškoláctví: *Měl jsi někdy „oplétačky“ s policií kvůli tomu co jsi udělal? a Ukradl jsi někdy něco v obchodě?* Shodně odpovědělo ano 47 žáků. Na otázku týkající se záškoláctví: *Byl jsi někdy během svého života za školou?* kladně odpovědělo

44 žáků. Protiprávní jednání jako jsou například krádeže a následná konfrontace s policií jsou častým důvodem pro umístění žáků do DDŠ stejně jako záškoláctví.

V protikladu je tvrzení s nejnižším počtem odpovědí ano 19 „Zfalšoval jsi někdy podpis rodičů?“ tento výsledek je z hlediska chlapců umístěných v DDŠ zřejmý, neboť v průběhu ústavní výchovy nemají důvod falšovat podpisy svých rodičů. Komunikaci s rodiči zajišťuje etoped nebo sociální pracovníci. Domníváme se, že žáci, kteří odpověděli kladně, jsou v zařízení teprve krátce.

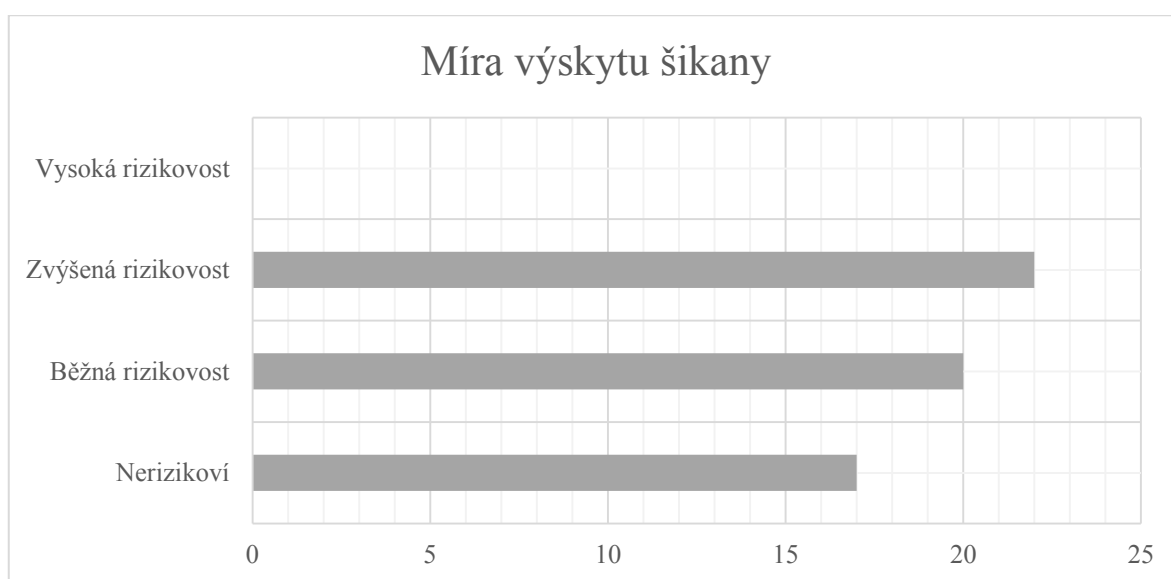
Tabulka 8 Míra výskytu delikvence u žáků v dětském domově se školou, tvrzení seřazená podle nejvyšší četnosti odpovědi ANO

Tvrzení	N platných	Průměr	Směrodatná odchylka	Odpověď ANO	Odpověď NE
Měl jsi někdy „oplétačky“ s policií kvůli tomu co jsi udělal?	59	0,80	0,478794	47	12
Ukradl jsi někdy něco v obchodě?	59	0,80	0,402520	47	12
Byl jsi někdy během svého života za školou?	59	0,75	0,435431	44	15

Z výsledků testové baterie vyplývá, že někteří žáci mají velmi vysoký sklon k delikvenci a to konkrétně ve dvou případech, kdy na všechny otázky odpověděli kladně, v osmi případech odpověděli záporně jen na jednu otázku z testové baterie.

V02 3: Jaká je míra šikany u žáků v DDS

Odpověď na tuto výzkumnou otázku najdeme vyhodnocením baterie testových otázek vztahujících se k šikaně. V rámci tohoto bloku otázek jsou brány v úvahu faktory, jako je sebepoškození, verbální a fyzická šikana, včetně kyber šikany. **Celkem 22 žáků z 59 v DDS můžeme označit dle jejich výroků, jako jedince se zvýšenou rizikovostí v testové baterii týkající se šikany.**

Graf 7 Míra výskytu šikany u žáků v DDS**Tabulka 9** Míra výskytu šikany u žáků v DDS

	Nerizikovní 0 bodů	Běžná rizikovitost	Zvýšená rizikovitost	Vysoká rizikovitost	Celkem
Žáci DDS	17	20	22	0	59

V rámci této testové baterie otázek uvádíme tabulku s tvrzeními seřazenými dle nejvyšší míry odpovědí ano. Otázky, se kterými se žáci nejvíce ztotožňují, se týkají sebepoškození a verbálních urážek: *Už sis někdy během svého života záměrně fyzicky ublížil?* Odpovědělo ano 34 žáků a *Byl jsi někdy během posledních 30 dnů středem hrubých a vulgárních urážek od spolužáků?* Odpovědělo ano 28 žáků. Další dvě tvrzení byla bodově hodnocena minimálně.

Tvrzení s nejnižším počtem odpovědí ano 0 „Ublížil Ti někdo nebo Tě zesměšňoval v posledních 30 dnech na internetu (sociální sítě, nevhodná videa, blogy a jiné).“ Můžeme vysvětlit následovně. Pohyb žáků DDS na internetu (např.: pornografické stránky, komunikace na sociálních sítích) je pod stálým dozorem pedagogických pracovníků.

Tvrzení s druhým nejnižším počtem odpovědí ano 2 „Ublížil Ti některý ze spolužáků během posledních 30 dnů?“ Můžeme odůvodnit následovně - žáci v DDS jsou pod stálým dozorem pedagogických pracovníků, nevhodné chování ke spolužákům i pedagogickým pracovníkům je hodnoceno sníženou známkou a žáci jsou následně zařazeni do výchovných skupin.

Tabulka 10 Míra výskytu šikany u žáků v dětském domově se školou, tvrzení seřazená podle nejvyšší četnosti odpovědi ANO

Tvrzení	N platných	Průměr	Směrodatná odchylka	Odpověď ANO	Odpověď NE
Už sis někdy během svého života záměrně fyzicky ublížil?	59	0,58	0,494148	34	26
Byl jsi někdy během posledních 30 dnů středem hrubých a vulgárních urážek od spolužáků?	59	0,47	0,499353	28	31

Z výsledků testové baterie vyplývá, že se s šikanou jako takovou žáci setkávají minimálně. V 17 případech žáci odpověděli záporně na všechny otázky týkající se šikany. Avšak alarmující jsou výsledky týkající se sebepoškozování.

V03 Jaká je souvislost mezi mírou úzkostnosti a rizikovým chováním u žáků v DDS

Odpověď na tuto výzkumnou otázku získáme srovnáním získaných dat skupiny A žáků (nadprůměrná úzkostnost vzhledem k běžné populaci) a skupiny B žáků (průměrná úzkostnost vzhledem k běžné populaci) s daty baterií otázek dotazníku VRCHA vztahujících se k abúzu, delikvenci a šikaně. V rámci těchto bloků jsou brány v úvahu faktory, kouření, zkušenosti s alkoholem, drogami a sexuálním chováním, krádeží, vandalismu, záškoláctví, podvodu, sebepoškození, verbální a fyzické šikany, včetně kyber šikany.

V03 1 Jaká je souvislost mezi mírou úzkostnosti a faktorem abúzu u žáků v DDS

Na výzkumnou otázku V03 1 odpovídáme, dle získaných dat odpovědí na tvrzení, která se týkají faktoru abúzu u skupiny A (nadprůměrná úzkostnost vzhledem k běžné populaci) a žáků skupiny B (průměrná úzkostnost vzhledem k běžné populaci). Průměrné hodnoty skóre u úzkostných žáků $M= 3,6$ ($SD 1,57$). Tyto hodnoty vypovídají o nepatrně nižším sklonu k abúzu.

Tabulka 11 Úzkostnost a faktor abúzu

Faktor abúzus					
Proměnná	Počet žáků N platných	Minimální počet bodů	Maximální počet bodů	Průměr	Směrodatná odchylka
Žáci skupina B	19	0	6	4	2
Žáci skupina A	40	0	7	3,6	1,57

Průměrné hodnoty skóre u chlapců, jejichž úzkostnost je na průměrné úrovni běžné populace (skupina B), dosáhly $M=4$ ($SD 2$). U této skupiny žáků je nepatrně vyšší sklon k abúzu než u žáků úzkostných.

V03 2 Jaká je souvislost mezi mírou úzkostnosti a faktorem delikvence u žáků v DDŠ

Na výzkumnou otázku V03 2 odpovídáme, dle získaných dat odpovědí na tvrzení, která se týkají faktoru delikvence u žáků skupiny A (nadprůměrná úzkostnost vzhledem k běžné populaci) a žáků skupiny B (průměrná úzkostnost vzhledem k běžné populaci). **Průměrné hodnoty skóre u úzkostných žáků** (skupina A) $M= 3,39$ (SD 1,9). **Tyto hodnoty vypovídají o nepatrně vyšším sklonu k delikvenci.**

Tabulka 12 Úzkostnost a delikvence

Faktor delikvence					
Proměnná	Počet žáků N platných	Minimální počet bodů	Maximální počet bodů	Průměr	Směrodatná odchylka
Žáci skupina B	19	2	5	3,42	1,14
Žáci skupina A	40	0	7	3,39	1,9

Průměrné hodnoty skóre u chlapců, jejichž úzkostnost je na průměrné úrovni běžné populace (skupina B), dosáhly $M=3,42$ (SD 1,14). U této skupiny žáků je nepatrně nižší sklon k delikvenci než u žáků úzkostných.

V03 3 Jaká je souvislost mezi mírou úzkostnosti a faktorem šikany u žáků v DDS

Na výzkumnou otázku V03 3 odpovídáme, dle získaných dat odpovědí na tvrzení, která se týkají faktoru šikany u žáků skupiny A (nadprůměrná úzkostnost vzhledem k běžné populaci) a žáků skupiny B (průměrná úzkostnost vzhledem k běžné populaci). Průměrné hodnoty skóre u úzkostných žáků (skupina A) $M= 1,05$ (SD 0,84). Tyto hodnoty vypovídají o nepatrně nižším sklonu k šikaně.

Tabulka 13 Úzkostnost a šikana

Faktor šikany					
Proměnná	Počet žáků N platných	Minimální počet bodů	Maximální počet bodů	Průměr	Směrodatná odchylka
Žáci skupina B	19	0	2	1,16	0,74
Žáci skupina A	40	0	2	1,05	0,84

Průměrné hodnoty skóre u chlapců, jejichž úzkostnost je na průměrné úrovni běžné populace (skupina B), dosáhly $M=1,16$ (SD 0,74). U této skupiny žáků je nepatrně vyšší sklon k šikaně než u žáků úzkostných.

5.2 Testování hypotéz

Jádrem kvantitativně orientovaných výzkumů jsou hypotézy. K chápání významu hypotéz přispěl **Karl R. Popper** a to tak, že obecně formulované hypotézy není možno empiricky verifikovat. **Nejde o dokazování pravdivosti hypotéz, ale o prokázání jejich nepravosti**, jejich falzifikaci. Výzkumník by neměl usilovat o dokazování hypotéz, ale jen o jejich falzifikaci. **Hledání důkazů, které prokáží, její neplatnost.** Empirickým výzkumem hypotézu nedokazujeme, ale jen můžeme zdůvodnit její přijatelnost (Chráška, 2007, s. 17).

Při rozhodování o přijmutí nebo zamítnutí hypotézy podstupujeme riziko chyby. Toto riziko spočívá v zamítnutí nulové hypotézy, i když platí. Rozsah této chyby je dán hladinou významnosti. Tuto **hladinu významnosti jsme si vyčíslili pomocí hodnoty signifikance $p=0,05$.**

Pro testování hypotéz jsme použili Pearsonův koeficient korelace, který je jedním z nejdůležitějších ukazatelů míry těsnosti dvou náhodných veličin X , Y . Máme-li dvě proměnné a ty jsou obě intervalové a vztah, který je mezi nimi je lineární je možné použít Pearsonův korelační koeficient. Pokud nám jde o co nejpřesnější vystižení očekávaného vztahu mezi kvantitativními proměnnými nejvhodnější volbou, ze všech korelačních koeficientů je právě Pearson. Hodnota tohoto koeficientu se pohybuje mezi -1 a $+1$. Pokud vyšším hodnotám jedné proměnné, odpovídají vyšší hodnoty druhé proměnné, mluvíme o pozitivní korelaci. Ale pokud jedna proměnná klesá a druhá naopak stoupá, jedná se o negativní korelaci. Čím více se blíží korelace k 1 nebo -1 (naprostá závislost), tím těsnější je vztah mezi proměnnými (které srovnáváme). Pokud se korelační koeficient rovná 0 , hovoříme o naprosté nezávislosti. Podle síly korelace jsme schopni hodnoty korelačního koeficientu seřadit následovně:

Tabulka 14 Přibližná interpretace dat korelačního koeficientu dle Chrásky (2007, s. 105)

Koeficient korelace	Interpretace
$r=1$	Naprostá závislost
$1,00 > r \geq 0,90$	Velmi vysoká závislost
$0,90 > r \geq 0,70$	Vysoká závislost
$0,70 > r \geq 0,40$	Střední závislost
$0,40 > r \geq 0,20$	Nízká závislost
$0,20 > r \geq 0,00$	Velmi slabá závislost
$r=0$	Naprostá nezávislost

Pro použití Pearsonova koeficientu je nutné ke kategoriálním hodnotám přiřadit metrické hodnoty.

Testování hypotézy H1

Pro testování hypotézy H1 jsme použili Pearsonův koeficient korelace (variabilitu hodnot v dvourozměrném souboru, který tvoří celkové skóre odpovědí respondentů v dotazníku ŠAD a následně je korelován s celkovým skórem odpovědí respondentů v dotazníku VRCHA).

H1 0: Předpokládáme, že neexistuje souvislost mezi mírou úzkostnosti a rizikovým chováním u žáků v dětském domově se školou (vypočítaná hodnota koeficientu korelace nevypovídá o závislosti mezi oběma proměnnými $r_p=0$).

H1 A: Předpokládáme, že existuje souvislost mezi mírou úzkostnosti a rizikovým chováním u žáků v dětském domově se školou (vypočítaná hodnota koeficientu korelace vypovídá o vztahu mezi oběma proměnnými $r_p \neq 0$).

K přijetí nebo odmítnutí hypotézy H1 zkoumáme souvislost mezi úzkostným chováním a rizikovým chováním žáků v DDŠ. Rozhodneme, zda koeficient korelace vypovídá o souvislosti celkového skóre úzkostnosti a celkového skóre rizikového chování. Jedná se o soubor 59 respondentů, u nichž zjišťujeme souvislost mezi výsledky dvou dotazníků. Úzkostnost i rizikové chování jsou v hodnotách kategoriálních. Pro použití Pearsonova koeficientu korelace je důležité kategoriálním hodnotám přiřadit čísla (hodnoty metrické). Výpočty hodnot Pearsonova koeficientu korelace byly prováděny v programu STATISTICA Cz a Microsoft Excel. Do dvou sloupců jsme zadali výsledné hodnoty získané z dotazníkových šetření.

Tabulka 15 Korelace celkové úzkostnosti a rizikového chování

Proměnná	Korelace Celkové úzkostnosti a rizikového chování Označ. korelace jsou významné na hlad. $p < ,05000$ N=59			
	Průměry	Sm.odch.	Úzkostnost celková	Rizikové chování
Úzkostnost celková	41,49153	7,197636	1,000000	0,095395
Rizikové chování	8,45763	3,207330	0,095395	1,000000

Výsledek korelace $r_p = 0,095395$

Výsledek korelace v rámci celého souboru (59 respondentů) mezi úzkostností a rizikovým chováním - Pearsonův koeficient korelace $r_p = 0,095395$ vypovídá o tom, že **mezi úzkostností žáků v DDŠ a jejich rizikovým chováním je velmi slabá pozitivní**

závislost. Nulovou hypotézu zamítáme, pokud absolutní hodnota výběrového korelačního koeficientu překročí kritickou hodnotu. $r=0,095395 < p_{0,05} (57) 0,1946$. Zjistili jsme, že mezi úzkostností a rizikovým chováním není statistická závislost.

Proto odmítáme alternativní hypotézu H1 A a přijímáme nulovou hypotézu H1 0. **Nebylo prokázáno, že by úzkostnost žáků měla vliv na rizikové chování** (vypočítaná hodnota koeficientu korelace nevyovídá o závislosti mezi oběma proměnnými $r_p=0$).

Testování hypotézy H2

H2 0: Předpokládáme, že neexistuje souvislost mezi mírou úzkostnosti a abúzem u žáků v dětském domově se školou (vypočítaná hodnota koeficientu korelace nevypovídá o závislosti mezi oběma proměnnými $r_p=0$).

H2 A: Předpokládáme, že existuje souvislost mezi mírou úzkostnosti a abúzem u žáků v dětském domově se školou (vypočítaná hodnota koeficientu korelace vypovídá o vztahu mezi oběma proměnnými $r_p \neq 0$).

K přijetí nebo odmítnutí hypotézy H2 zkoumáme souvislost mezi úzkostným chováním a abúzem žáků v DDŠ. Rozhodneme, zda koeficient korelace vypovídá o souvislosti celkového skóre úzkostnosti a celkového skóre abúzu (baterie otázek z dotazníku VRCHA). Jedná se o soubor 59 respondentů, u nichž zjišťujeme souvislost mezi výsledky z dotazníku ŠAD a testové baterie abúzu v dotazníku VRCHA. Úzkostnost i abúzus jsou v hodnotách kategoriálních. Pro použití Personova koeficientu korelace je důležité kategoriálním hodnotám přiřadit čísla (hodnoty metrické). Výpočty hodnot Pearsonova koeficientu korelace byly prováděny v programu STATISTICA Cz a Microsoft Excel. Do dvou sloupců jsme zadali výsledné hodnoty získané z dotazníkových šetření.

Tabulka 16 Korelace úzkostnost a abúzus

Proměnná	Korelace Úzkostnost/Abúzus Označ. korelace jsou významné na hlad. $p < ,05000$ N=59			
	Průměry	Sm.odch.	Úzkostnost	Abúzus
Úzkostnost	41,49153	7,197636	1,000000	0,041554
Abúzus	3,61017	2,092820	0,041554	1,000000

Výsledek korelace $r_p = 0,0415545$

Výsledek korelace v rámci celého souboru (59respondentů) mezi úzkostností a abúzem - Paersonův koeficient korelace $r_p = 0,0415545$ vypovídá o tom, že **mezi úzkostností žáků v DDŠ a jejich abúzem je velmi slabá pozitivní závislost.**

Nulovou hypotézu zamítáme, pokud absolutní hodnota výběrového korelačního koeficientu překročí kritickou hodnotu. $r=0,0415545 < p_{0,05} (57) 0,1946$. Zjistili jsme, že mezi úzkostností a abúzem není statistická závislost.

Proto odmítáme alternativní hypotézu H2 A a přijímáme nulovou hypotézu H2 0. **Nebylo prokázáno, že by úzkostnost žáků měla vliv na jejich abúzus** (vypočítaná hodnota koeficientu korelace nevypovídá o závislosti mezi oběma proměnnými $r_p=0$).

Testování hypotézy H3

H3 0: Předpokládáme, že neexistuje souvislost mezi mírou úzkostnosti a delikvencí u žáků v dětském domově se školou (vypočítaná hodnota koeficientu korelace nevypovídá o závislosti mezi oběma proměnnými $r_p=0$).

H3 A: Předpokládáme, že existuje souvislost mezi mírou úzkostnosti a delikvencí u žáků v dětském domově se školou (vypočítaná hodnota koeficientu korelace vypovídá o vztahu mezi oběma proměnnými $r_p \neq 0$).

K přijetí nebo odmítnutí hypotézy H3 zkoumáme souvislost mezi úzkostným chováním a delikvencí žáků v DDŠ. Rozhodneme, zda koeficient korelace vypovídá o souvislosti celkového skóre úzkostnosti a celkového skóre delikvence (baterie otázek z dotazníku VRCHA). Jedná se o soubor 59 respondentů, u nichž zjišťujeme souvislost mezi výsledky z dotazníku ŠAD a testové baterie delikvence v dotazníku VRCHA. Úzkostnost i delikvence jsou v hodnotách kategoriálních. Pro použití Personova koeficientu korelace je důležité kategoriálním hodnotám přiřadit čísla (hodnoty metrické). Výpočty hodnot Pearsonova koeficientu korelace byly prováděny v programu STATISTICA Cz a Microsoft Excel. Do dvou sloupců jsme zadali výsledné hodnoty získané z dotazníkových šetření.

Tabulka 17 Korelace úzkostnosti a delikvence

Proměnná	Korelace Úzkostnost/Delikvence Označ. korelace jsou významné na hlad. $p < ,05000$ N=59			
	Průměry	Sm.odch.	Úzkostnost	Delikvence
Úzkostnost	41,49153	7,197636	1,000000	0,106733
Delikvence	3,76271	1,725458	0,106733	1,000000

Výsledek korelace $r_p = 0,106733$

Výsledek korelace v rámci celého souboru (59respondentů) mezi úzkostností a delikvencí - Paersonův koeficient korelace $r_p = 0,106733$ vypovídá o tom, že **mezi úzkostností žáků v DDŠ a jejich delikvencí je velmi slabá pozitivní závislost.**

Nulovou hypotézu zamítáme, pokud absolutní hodnota výběrového korelačního koeficientu překročí kritickou hodnotu. $r=0,106733 < p_{0,05} (57) 0,1946$. Zjistili jsme, že mezi úzkostností a delikvencí není statistická závislost.

Proto odmítáme alternativní hypotézu H3 A a přijímáme nulovou hypotézu H3 0. **Nebylo prokázáno, že by úzkostnost žáků měla vliv na jejich delikvenci** (vypočítaná hodnota koeficientu korelace nevypovídá o závislosti mezi oběma proměnnými $r_p=0$).

Testování hypotézy H4

H4 0: Předpokládáme, že neexistuje souvislost mezi mírou úzkostnosti a šikanou u žáků v dětském domově se školou (vypočítaná hodnota koeficientu korelace nevypovídá o závislosti mezi oběma proměnnými $r_p=0$).

H4 A: Předpokládáme, že existuje souvislost mezi mírou úzkostnosti a šikanou u žáků v dětském domově se školou (vypočítaná hodnota koeficientu korelace vypovídá o vztahu mezi oběma proměnnými $r_p \neq 0$).

K přijetí nebo odmítnutí hypotézy H4 zkoumáme souvislost mezi úzkostným chováním a šikanou žáků v DDS. Rozhodneme, zda koeficient korelace vypovídá o souvislosti celkového skóre úzkostnosti a celkového skóre šikanou (baterie otázek z dotazníku VRCHA). Jedná se o soubor 59 respondentů, u nichž zjišťujeme souvislost mezi výsledky z dotazníku ŠAD a testové baterie šikanou v dotazníku VRCHA. Úzkostnost i šikana jsou v hodnotách kategoriálních. Pro použití Personova koeficientu korelace je důležité kategoriálním hodnotám přiřadit čísla (hodnoty metrické). Výpočty hodnot Pearsonova koeficientu korelace byly prováděny v programu STATISTICA Cz a Microsoft Excel. Do dvou sloupců jsme zadali výsledné hodnoty získané z dotazníkových šetření.

Tabulka 18 Korelace úzkostnosti a šikanou

Korelace Úzkostnost/Šikana Označ. korelace jsou významné na hlad. $p < ,05000$ N=59				
Proměnná	Průměry	Sm.odch.	Úzkostnost	Šikana
Úzkostnost	41,49153	7,197636	1,000000	0,030965
Šikana	1,08475	0,815542	0,030965	1,000000

Výsledek korelace $r_p = 0,030965$

Výsledek korelace v rámci celého souboru (59 respondentů) mezi úzkostností a šikanou - Pearsonův koeficient korelace $r_p=0,030965$ vypovídá o tom, že **mezi úzkostností žáků v DDS a šikanou je velmi slabá pozitivní závislost.**

Nulovou hypotézu zamítáme, pokud absolutní hodnota výběrového korelačního koeficientu překročí kritickou hodnotu. $r=0,030965 < p_{0,05} (57) 0,1946$. Zjistili jsme, že mezi úzkostností a šikanou není statistická závislost.

Proto odmítáme alternativní hypotézu H4 A a přijímáme nulovou hypotézu H4 0. **Nebylo prokázáno, že by úzkostnost žáků měla vliv na šikanu** (vypočítaná hodnota koeficientu korelace nevypovídá o závislosti mezi oběma proměnnými $r_p=0$).

6 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Z provedeného výzkumu projevů úzkostnosti a rizikového chování je možné doporučit jistá opatření jak pozitivně působit na žáky. **Navrhovaná opatření lze klasifikovat jako obecná doporučení pro školní zařízení. Opatření a návrhy vycházejí z realizovaného výzkumu a pracovních zkušeností autora.**

Doporučení pro zařízení - stanovení krátkodobých, střednědobých i dlouhodobých cílů, které jsou žákům zapracovány do jejich individuálních resocializačních programů. Jde o tzv. plány rozvoje osobnosti, ty jsou v každodenní práci se žáky v DDŠ nepostradatelné. Tyto plány jsou pravidelně vyhodnocovány. Neméně důležitá je i práce s individualitou každého žáka, kdy je žákovi přidělen tzv. klíčový pracovník. Empatie, vstřícný a kamarádský přístup, pocit bezpečí a podpora pozitivního chování jsou součástí každodenní práce všech pracovníků zařízení. Využití všech dostupných mechanismů k odstranění nežádoucích jevů, jejichž záměrem je včasná kvalifikovaná diagnostika a následná intervence. Využití všech preventivních strategií (v DDŠ sekundární a terciární prevence), ale i opatření represivní. Pobyt dítěte v zařízení by měl být jen po dobu nezbytně nutnou.

Podněcovat pedagogy k odbornému zacházení s úzkostnou a rizikovou mládeží. Podpora dalšího vzdělávání a profesního růstu pedagogů. Funkční systém finančního ohodnocení.

Doporučení pro pedagogy – každodenní analýza školního klimatu, pozorování a pozitivní působení na žáky. Brát v úvahu specifické potřeby jednotlivce v souvislosti s vnějším prostředím i prostředím školy. Získané poznatky sdílet s ostatními kolegy z učitelského sboru a dalšími pracovníky (psycholog, etoped, sociální pracovník) v zařízení. Dále se vzdělávat a profesně rozvíjet.

Od učitelů očekáváme, že žáky budou nejen vzdělávat, ale i vychovávat. Je velmi vhodné porozumět, jak jednotlivci, tak i celé třídě a kolektivu. Vztah učitele a žáků není odvislý pouze od učení, ale i od pomoci s řešením dalších problémů. Žáci nejvíce na učitelích oceňují trpělivost, porozumění individualitě, demokratický vztah k žákům, smysl pro humor, spravedlnost, důslednost, charakter a přívětivé chování. Vztah žáků k učiteli závisí na osobnostních vlastnostech a vztahu k žákům, na druhém místě jsou až jeho odbornost a didaktické schopnosti (Nielsen Sobotková, 2014, s. 102).

Jak zmiňuje Matoušek (1998, s. 272) **pomocí bodového hodnocení dochází k posilování vazeb žáků na učitele a na školu.**

Doporučení pro žáky – maximální snaha o posilování pozitivního vztahu ke škole, rozvíjet tvořivého ducha, hodnotové myšlení a snahu být lepší, vyniknout (sebereflexe).

Vztah žák k žákovi – v rámci jednotlivých skupin se snažit o vytváření nových sociálních vztahů, kdy se žáci zároveň učí novým sociálním rolím takzvanému **sociálnímu otužování jedince** – zkoušet si role vedoucí i podřízené. Přejímání pozitivního příkladu od pedagogických pracovníků případně rodičů.

Doporučení škola a rodina – pokud je to jen možné, je velmi důležité udržovat kontakt s rodinou žáka. V případě intervence nepracovat s dítětem bez součinnosti s rodinou. Budovat vzájemný pozitivní vztah a důvěru mezi školou, rodinou a dítětem. Informovat rodinu o pokrocích žáka ve výuce i v osvojování pozitivních vzorců chování. Rozvíjet vzájemnou spolupráci, v případě narušených rodinných vztahů se snažit o jejich urovnání, odstranění problému, který vedl k odebrání dítěte z rodiny (sanace rodiny).

V rodinách v nichž se vyskytlo rizikové chování na straně rodičů, je vhodné pozitivně působit, tak aby nedocházelo k převzetí negativních vzorů chování rodičů dětmi.

Prevence úzkostného chování

Dle dlouholeté praxe a zkušeností Plummerové (2013, s. 17) jsou dva základní přístupy jak dětem pomoci k uvědomění si vlastní hodnoty a samostatnosti. V prvním je dítěti potřeba dát jasně a srozumitelně najevo, že ho chápeme a respektujeme, rozumíme jeho pocitům. Druhý přístup je pochvala. Pochvala však nemůže být jen povrchní, musí být naprosto konkrétní, upřímná, s reálným základem, tak aby dítě vidělo, že jsme o jeho schopnostech přesvědčeni. **Respektujte pocity dítěte** – nejen dětství je obdobím plným změn a nejistoty, ale právě v tomto období dítě získává zkušenosti a učí se jak zvládat například smutek a vztek, ale i radost a uznání. Dítě by si v tomto období mělo vybudovat tzv. emoční odolnost a k té mohou rodiče výrazně napomoci.

Matoušek (1998, s 261) uvádí, kvalitní primární a sekundární prevence rizikového chování by měla předcházet všem typům sociálního selhání - abúzu, kriminalitě, školní nedostatečnosti, předčasným sexuálními zkušenostem (nákaza virem HIV). Cílem primární prevence nesmí být pouze rizikové chování jako takové. Jejím cílem je směřování k sociálně příznivému chování, které není slučitelné s chováním protispolečenským. Vhodné je působení na hodnotovou orientaci dětí tak, aby se odklonily od rizikových aktivit, jež by mohly vést k jejich společenské degradaci.

ZÁVĚR

Důvodem, pro umístování dětí do dětských domovů se školou je velmi často rizikové chování, které jako jev způsobuje velké problémy a to nejen v celospolečenském měřítku. U některých jedinců je doprovázeno také úzkostným chováním. Orientace školního systému na výkon může být stresovou nejen pro mládež v DDS. Tyto děti potřebují pomoc, tak aby se zamezilo jejich selhávání ve školním, rodinném, ale i společenském prostředí. V tomto typu zařízení se klade velký důraz na odbornou prevenci z řad pedagogů, odborných pracovníků a samozřejmě i na spolupráci s rodiči. Nadmíru přínosné je seznámení se s příčinami, které chlapce vedou k úzkostnému či rizikovému chování. Škola zde sehrává roli zprostředkovatele. Umožňuje systematický a soustavný postup při práci s úzkostnou a rizikovou mládeží. Klíčová je však neustálá práce na vytváření pozitivního klimatu školy, vzájemné důvěry a kvalitních mezilidských vztahů.

V rámci naší diplomové práce na téma projevy úzkostného a rizikového chování u žáků v DDS jsme při realizaci výzkumu stanovili hlavní výzkumný cíl a to zjištění souvislosti mezi mírou úzkostnosti a rizikovým chováním. Ze zkušeností víme, že se úzkostné i rizikové chování v daných zařízeních vyskytuje a po dohodě s vedením zařízení jsme se rozhodli situaci zmapovat. Zvolili jsme kvantitativní druh výzkumu formou dotazníkového šetření pomocí dvou standardizovaných dotazníků (VRCHA a ŠAD). Výzkumu se zúčastnilo 59 respondentů (platných dotazníků) ze tří zařízení. Na otázky odpovídali elektronickou formou v průběhu výuky informatiky. Je možné, že výsledky výzkumu mohou být ovlivněny například zkreslením ze strany respondentů (nemoc nebo návrat z rizikového prostředí mimo zařízení – útěk).

Věkové rozvrstvení úzkostných žáků jde napříč spektrem od 11 po 15 a více let. Více než polovina úzkostných žáků bydlí jen s jedním rodičem, tedy v neúplné rodině. Většina žáků dle dokumentace žije ve větších městech (například Brno, Olomouc). V ohledu rizikového chování se můžeme zcela ztotožnit s myšlenkami Gjuričové a Žárského (1999) in Nielsen Sobotková (2014, s. 115) při celkovém hodnocení výzkumů je vhodné brát v úvahu skutečnosti, že většina žáků pochází z větších měst a je možné, že pokud by do výzkumu byli zařazeni žáci z venkovských oblastí tak by se výskyt rizikového chování snížil. V České republice je ve městech kriminalita vyšší.

Praktická část se zaměřuje na zjištění míry úzkostnosti v DDS a odhaluje, že 40 chlapců se pohybuje v pásmu nadprůměrné úzkostnosti vzhledem k běžné populaci (Ruisel). Dále je

zkoumáno rizikové chování z hlediska tří faktorů (abúzus, delikvence, šikana), kdy ve faktoru abúzu a delikvence je vysoce rizikových 34 chlapců z celkového počtu 59 a u faktoru šikany je zvýšeně rizikových 22 chlapců.

Pro srovnání míry rizikového chování jsme respondenty rozdělili do dvou skupin - skupina A žáků (nadprůměrná úzkostnost vzhledem k běžné populaci) a skupina B žáků (průměrná úzkostnost vzhledem k běžné populaci). Z výsledků vyplývá, že jen ve faktoru abúzu jsou mírně zvýšené hodnoty překvapivě u skupiny B. Proto nemůžeme souhlasit s tvrzením Conroda a Woicika in (Vavrysová, 2018, s. 59), kteří popisují, že přecitlivělí jedinci mají větší tendence k užívání alkoholu nebo farmak, avšak užívání marihuany je ve srovnání s populací na stejné úrovni.

Ve výzkumu jsme zformulovali čtyři hypotézy, které předpokládají souvislost mezi mírou úzkostnosti a rizikovým chováním žáků v DDS a mezi mírou úzkostnosti a jednotlivými faktory rizikového chování (abúzus, delikvence, šikana). K testování hypotéz byl použit Pearsonův koeficient korelace realizovaný v programu STATISTICA Cz a Microsoft Excel. Všechny ze stanovených hypotéz jsme odmítli (vypočítaná hodnota koeficientu korelace nevyovídá o závislosti mezi oběma proměnnými $r_p=0$). Toto je zajímavým zjištěním například ve faktoru abúzu, jak uvádí Bernhard (2018, s. 49) mnohem častěji jsou úzkostné stavy vyvolány drogami. Každá droga má jiný účinek na náš mozek, například alkohol zlepšuje náladu, dle míry užití nás otupuje nebo zbavuje zábran. Všeobecně přijímaný názor, že alkohol spouští úzkostné pocity není pravdivý, je tomu tak jen zřídka. Naopak u ostatních drog je riziko vzniku úzkostných pocitů vysoké. Například marihuanu (obsahující THC), kokain, extázi, lysohlávky, ale i syntetické drogy můžeme označit za spouštěče úzkostných poruch. V kontextu toho 39 respondentů odpovědělo kladně na otázku o užívání marihuany nebo hašiše. Otázka na užívání alkoholu měla výrazně nižší četnost odpovědí ano a to 27. Můžeme konstatovat, že respondenti užívající marihuanu mají vyšší sklon k úzkostnosti.

Výsledky realizovaného výzkumu prodiskutujeme s vedením jednotlivých zařízení a zjištěné skutečnosti týkající se úzkostného a rizikového chování nám mohou napomoci k lepšímu porozumění reakcí žáků v DDS. Vzhledem k souvislosti mezi úzkostnými příznaky u dětí a významnými hodnotami rizikového chování včetně delikventního je důležité tuto problematiku dále analyzovat. Komplexnost problematiky úzkostného i rizikového chování a jejich vlivu na celou společnost je důvodem proč se této oblasti i ve výzkumné rovině nadále věnovat.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, Filozofická fakulta, 2008, 251 s. ISBN 978-809-6994-403.
- [2] BERNHARD, Klaus. *Jak se navždy zbavit paniky, úzkosti a strachu*. Vydání 1. Brno: CPRESS, 2018, 167 s. ISBN 978-80-264-2207-5.
- [3] BĚHOUNKOVÁ, Leona. *Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstajícího v náhradní výchovné péči*. Vydání 1. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012, 208 s. ISBN 978-80-87652-87-9.
- [4] CLOUD, Henry, Townsend, John. *Boundaries with Kids: How Healthy Choices Grow Healthy Children*. First Edition. Zondervan, 2001, 224 s.
- [5] ČÁP, David. *Problémové chování*. Vydání 1. Praha: Nakladatelství Dr. Josef Raabe, s.r.o., 2011, 74 s. ISBN 978-80-87553-24-4.
- [6] DALLOZ, Danielle. *Lhaní*. Vydání 1. Praha: Portál, 2002, 112 s. ISBN 80-7178-594-6.
- [7] DOLEJŠ, Martin, Orel, Miroslav. *Rizikové chování u adolescentů a impulzivita jako prediktor tohoto chování*. Vydání 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017, 105 s. ISBN 978-80-244-5252-4.
- [8] DOLEJŠ, Martin, Skopal Ondřej. *Výskyt rizikového chování u adolescentů (VRCHA)*. Vydání 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, 62 s.
- [9] DOLEJŠOVÁ, Jitka. *Kriminalita dětí a mladistvých*. In: *Praktické rady budoucím učitelům, řešení problémů 2. díl*. Vydání 1. Olomouc: A&M Publishing, 2007, 371 s. ISBN 978-80-903654-1-4.
- [10] ELLIOTTOVÁ, Michele. *Jak ochránit své dítě*. Vydání 3. Praha: Portál, 2000, 160 s. ISBN 80-7178-419-2.

- [11] EYSENCK, H. J. *Crime and Personality*. First Edition. London: Routledge and Kegan Paul, 1964, 204 s.
- [12] FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Vydání 1. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o. 2014, 212 s. ISBN 978-7380-521-0.
- [13] GÁLIKOVÁ TOLNAIOVÁ, Sabína. *Problém výchovy na prahu 21. storočia*. Vydanie 1. Bratislava: Iris, 2007, 250 s. ISBN 978-8089256-04-4.
- [14] HENDRYCHOVÁ, Monika, Čáp, David. *Výchovné poradenství*. Vydání 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, 250 s. ISBN 978-80-7357-498-7.
- [15] HUTYROVÁ, Miluše a kol. *Děti a problémy v chování, etopedie v praxi*. Vydání 1. Praha: Portál, 2019, 207 s. ISBN 978-80-262-1523-3.
- [16] HUTYROVÁ, Miluše, Růžička Michal, Spěváček Jan. *Prevence rizikového a problémového chování*. Vydání 1. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc, 2013. 96 s. ISBN 978-80-244-3725-5.
- [17] KAST, Verena. *Úzkost a její smysl*. Vyd.1. Praha: Portál, 2012, 240 s. ISBN 978-80-262-0160-1.
- [18] KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
- [19] MALÁ, Eva. Úzkostné poruchy v dětství. *Česká a Slovenská psychiatrie*. 2011, 107(2), 99-105. ISSN 1212-0383.
- [20] MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Vydání 1. Praha: Grada, 2015, 192 s. ISBN 978-80-247-5309-6.
- [21] MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 3. Praha: Portál. 2000. 143 s. ISBN 80-7178-494-X.

[22] MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998, 335 s. ISBN 80-717-8226-2.

[23] MAREŠ, Jiří. *Pedagogická psychologie*. Vyd.1. Praha: Portál, 2013. 704 s. ISBN 978-80-262-0174-8.

[24] MERTIN, Václav. *Ze zkušeností dětského psychologa*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 224 s. ISBN 978-80-7478-764-5.

[25] MORAVCOVÁ, Eva, Podaná Zuzana, Buriánek Jiří a kol. *Delikvence mládeže Trendy a souvislosti*. Vydání 1. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2015, 231 s. ISBN 978-80-7387-860-3.

[26] NAVRÁTIL, Stanislav, Mattioli Jan. *Problémové chování dětí a mládeže*. Vydání 1. Praha: Grada, 2011, 120 s. ISBN 978-80-247-3672-3.

[27] NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2014, 152 s. ISBN 978-80-247-4042-3.

[28] ONDRIÁŠOVÁ, Mária. *Psychiatria*. Martin: Vydavateľstvo Osveta, 2005, 117 s. ISBN 80-8063-199-9.

[29] OREL, Miroslav a kolektiv. *Psychopatologie nauka o nemocech duše*. Vydání 2. Praha: Grada, 2016, 344 s. ISBN 978-80-271-9424-7.

[30] PLUMMER, Deborah. *Učíme děti zvládat úzkost, obavy a stres: cvičení pro mladší školní věk*. Vyd.1. Praha: Portál, 2013, 136 s. ISBN 978-80-262-0377-3.

[31] PRAŠKO, Ján, Prašková Hana, Prašková Jana. *Specifické fobie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 224 s. ISBN 978-80-7367-300-0.

[32] PRAŠKO, Jan, Vyskočilová Jana, Prašková Jana. *Sociální fobie a její léčba Příručka pro lidi se sociální fobií*. První vydání dotisk. Praha: Galén, 2012, 64 s. ISBN 978-80-7262-580-2.

- [33] PRAŠKO, Jan, Vyskočilová Jana, Prašková Jana. *Úzkost a obavy, jak je překonat*. Vyd.1. Praha: Portál, 2006, 232 s. ISBN 80-7367-079-8.
- [34] PROBSTOVÁ, Václava, Pěč Ondřej. *Psychiatrie pro sociální pracovníky*. Vydání 1. Praha: Portál, 2014, 248 s. ISBN 978-80-262-0731-3.
- [35] ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Vyd.1. Brno: Paido, 1998, 268 s. ISBN 80-85931-48-6.
- [36] SKOPAL, Ondřej, Dolejš Martin, Suchá Jaroslava. *Vybrané osobnostní rysy a rizikové formy chování u českých žáků a žákyň*. Vydání 1. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc, 2014, 73 s. ISBN 978-80-244-4223-5.
- [37] STRAKOVÁ JIRKŮ, Lucie. *Obsedantně kompulzivní porucha u dětí a dospívajících*. Vydání první. Praha: Pasparta, 2018, 115 s. ISBN 978-80-88163-89-3.
- [38] SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže Uvedení do problematiky*. Vydání 1, Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, 288 s. ISBN 978-80-247-2907-7.
- [39] VAVRYSOVÁ, Lucie. *Rizikové aktivity, depresivita a vybrané osobnostní rysy u českých adolescentů z dětských domovů se školou a z výchovných ústavů*. Vydání 1. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc, 2018, 186 s. ISBN 978-80-244-5426-9.
- [40] VOJTOVÁ, Věra. *Kapitoly z etopedie I, Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. 2. přepracované a rozšířené vydání. Brno: Masarykova univerzita Brno, 2008a, 136 s. ISBN 978-80-210-4573-6.
- [41] VOJTOVÁ, Věra. *Úvod do etopedie*. Vydání 1. Brno: Paido, 2008b, 128 s. ISBN 978-80-7315-166-9.
- [42] VONDRKA, Josef. *Smrt jménem závislost*. Vydání 1. Praha: Portál, 2004, 192 s. ISBN 80-7178-884-8.

[43] VYMĚTAL, Jan. *Úzkost a strach u dětí: jak jim předcházet a jak je překonávat*. Vydání 1. Praha: Portál, 2004, 184 s. ISBN 80-7178-830-9.

[44] ŽEMBERYOVÁ, Dana. Samotářství, vyčlenění z kolektivu. In: *Problémové situace v kolektivu*. Praha: Nakladatelství Dr. Josef Raabe, s.r.o., 2011, 74 s. ISBN 978-80-87553-24-4.

[45] (www.vipharm.cz/uzkost©2016)

[46] (<https://www.ddbystrice.cz/dokumenty>©2019)

[47] ŽÁK, Libor. *Korelační analýza párová*. Vysoké učení technické v Brně. Dostupný na <http://www.math.fme.vutbr.cz>

[48] ŽAMPACHOVÁ, Zuzana, Věra Čadilová a kol. *Katalog podpůrných opatření, dílčí část Pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu poruchy autistického spektra nebo vybraných psychických onemocnění*. Vydání 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, 225 s. ISBN 978-80-244-4689-9.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ADHD	angl.. <i>Attention Deficit Hyperactivity Disorder</i> v překladu hyperaktivita s poruchou pozornosti
CAN	angl. <i>Child abuse and neglect</i> v překladu syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte
ČR	Česká republika
DDŠ	dětský domov se školou
OSPOD	odbor sociálně právní ochrany dětí při odboru sociálních věci MěÚ
MDMA	3,4-methylendioxi-N-methamfetamin (droga extáze)
MPP	minimální preventivní program
Rh faktor	Rhesus faktor (popis lidských krevních skupin)
SURPS	Substance use risk profile scale (škála osobnostních rysů představujících riziko z hlediska užívání návykových látek)
ŠAD	škála měření úzkostnosti a úzkosti
THC	tetrahydrokanabiol
VRCHA	výskyt rizikového chování u adolescentů

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Rozdělení výzkumného souboru dle věku.....	58
Graf 2 Rozdělení výzkumného souboru dle rodinných poměrů	58
Graf 3 Míra výskytu úzkostnosti u žáků v dětském domově se školou.....	64
Graf 4 Míra výskytu rizikového chování u žáků v DDŠ	66
Graf 5 Míra výskytu abúzu u žáků v DDŠ.....	67
Graf 6 Míra výskytu delikvence u žáků v DDŠ	70
Graf 7 Míra výskytu šikany u žáků v DDŠ.....	72

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Stenové normy dotazníku ŠAD pro chlapce	61
Tabulka 2 Míra výskytu úzkostnosti u žáků v dětském domově se školou.....	63
Tabulka 3 Míra výskytu úzkostnosti u žáků v dětském domově se školou, 7 tvrzení seřazených podle nejvyšší míry odpovědi často	65
Tabulka 4 Míra výskytu rizikového chování u žáků v DDŠ	66
Tabulka 5 Míra výskytu abúzu u žáků v DDŠ	68
Tabulka 6 Míra výskytu abúzu u žáků v dětském domově se školou, tvrzení seřazená podle nejvyšší četnosti odpovědi ANO	69
Tabulka 7 Míra výskytu delikvence u žáků v DDŠ.....	70
Tabulka 8 Míra výskytu delikvence u žáků v dětském domově se školou, tvrzení seřazená podle nejvyšší četnosti odpovědi ANO	71
Tabulka 9 Míra výskytu šikany u žáků v DDŠ.....	72
Tabulka 10 Míra výskytu šikany u žáků v dětském domově se školou, tvrzení seřazená podle nejvyšší četnosti odpovědi ANO	73
Tabulka 11 Úzkostnost a faktor abúzu	74
Tabulka 12 Úzkostnost a delikvence	75
Tabulka 13 Úzkostnost a šikana	76
Tabulka 14 Přibližná interpretace dat korelačního koeficientu dle Chrásky (2007, s. 105)	77
Tabulka 15 Korelace celkové úzkostnosti a rizikového chování	78
Tabulka 16 Korelace úzkostnost a abúzus.....	80
Tabulka 17 Korelace úzkostnosti a delikvence	81
Tabulka 18 Korelace úzkostnosti a šikany	82

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník ŠAD

Příloha P II: Dotazník VRCHA – ABÚZUS

Příloha P III: Dotazník VRCHA – DELIKVENCE

Příloha P IV: Dotazník VRCHA – ŠIKANA

Příloha P V: Kresba chlapce se sklonem k agresivitě

Příloha P VI: Kresba chlapce se sklonem k delikvenci

Příloha P VII: Kresba chlapce s nadprůměrnou úzkostností vzhledem k běžné populaci

Příloha P VIII: Kresba chlapce s nadprůměrnou úzkostností vzhledem k běžné populaci

Příloha P IX: Kresba chlapce s nadprůměrnou úzkostností vzhledem k běžné populaci

Příloha P X: Kresba chlapce s nadprůměrnou úzkostností vzhledem k běžné populaci

Příloha P XI: Kresba chlapce s nadprůměrnou úzkostností vzhledem k běžné populaci

Příloha P XII: Příklady materiálů k projektovým dnům

Příloha P XIII: Zdravé je drogy nebrat

Příloha P XIV: Úzkostnost a abúzus

Příloha P XV: Úzkostnost a delikvence

Příloha P XVI: Úzkostnost a šikana

Příloha P XVII: Kritické hodnoty

Příloha P XVIII: Formulář dotazníku ŠAD

Příloha P XIX: Formulář dotazníku VRCHA

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK ŠAD

Dotazník ŠAD

Vaše číslo	Mám strach, že udělám chybu	Je mi do pláče	Jsem nešťastný	Těžko se rozhoduji	Nesnadno řeším své problémy	Dělám si přílišné starosti	Doma se necítím ve své kůži	Stydím se	Doléhají na mě starosti	Nemohu se zbavit zbytečných myšlenek	Škola mi dělá starosti	Těžko se rozhoduji, co mám udělat	Buší mi srdce	Bojím se, ale nikomu to neřekám	Mám strach o své rodiče	Poti se mi ruce i když není teplo	Obávám se, že by se něco mohlo stát	Těžko večer usínám	Mívám zvláštní pocity kolem žaludku	Trápím se tím, co si ostatní o mně myslí	Celkem	
1	někdy	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	téměř nikdy	často	téměř nikdy	často	někdy	často	někdy	často	někdy	často	často	často	téměř nikdy	někdy	někdy	44
2	někdy	často	často	někdy	často	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	často	často	často	často	téměř nikdy	téměř nikdy	často	někdy	někdy	někdy	někdy	44
3	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	39
4	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	často	někdy	často	někdy	někdy	někdy	někdy	často	někdy	někdy	často	často	často	často	46
5	často	někdy	někdy	často	někdy	někdy	někdy	často	často	někdy	často	často	někdy	často	často	často	často	někdy	někdy	někdy	někdy	50
6	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	často	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	26
7	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	často	někdy	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	často	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	37
8	někdy	někdy	často	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	někdy	často	často	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	téměř nikdy	někdy	často	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	38
9	často	někdy	často	často	někdy	často	téměř nikdy	často	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	často	často	často	často	někdy	někdy	někdy	někdy	48
10	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	40
11	často	někdy	někdy	často	často	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	často	často	někdy	často	často	někdy	často	často	někdy	téměř nikdy	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	45
12	často	někdy	často	někdy	často	někdy	téměř nikdy	často	někdy	často	někdy	někdy	někdy	často	často	často	často	často	často	někdy	někdy	49
13	někdy	někdy	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	téměř nikdy	někdy	54
14	někdy	někdy	někdy	často	někdy	často	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	často	často	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	40
15	často	často	někdy	často	často	často	téměř nikdy	téměř nikdy	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	někdy	53
16	někdy	často	někdy	někdy	někdy	často	někdy	často	někdy	někdy	někdy	často	často	často	často	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	často	někdy	44
17	někdy	někdy	často	často	někdy	často	někdy	někdy	často	často	někdy	často	někdy	téměř nikdy	často	často	často	často	téměř nikdy	často	často	49
18	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	32
19	často	někdy	někdy	často	někdy	často	někdy	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	48
20	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	často	často	téměř nikdy	téměř nikdy	často	často	téměř nikdy	často	často	často	téměř nikdy	často	často	často	často	téměř nikdy	téměř nikdy	43
21	někdy	téměř nikdy	často	někdy	často	často	téměř nikdy	téměř nikdy	často	často	téměř nikdy	často	často	často	často	téměř nikdy	často	často	často	téměř nikdy	téměř nikdy	44
22	často	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	téměř nikdy	často	někdy	často	často	často	často	někdy	často	často	často	často	někdy	někdy	někdy	48
23	někdy	často	často	někdy	často	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	někdy	někdy	často	často	často	téměř nikdy	téměř nikdy	často	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	43
24	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	39
25	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	často	někdy	často	někdy	někdy	někdy	někdy	často	někdy	někdy	často	někdy	někdy	často	46
26	často	někdy	někdy	často	někdy	často	někdy	často	často	někdy	často	někdy	někdy	někdy	často	často	často	často	někdy	někdy	někdy	51
27	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	často	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	26
28	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	často	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	38
29	někdy	někdy	často	někdy	někdy	téměř nikdy	často	někdy	někdy	často	často	někdy	někdy	téměř nikdy	často	téměř nikdy	někdy	často	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	41
30	často	někdy	často	často	někdy	často	téměř nikdy	někdy	často	někdy	někdy	někdy	někdy	často	často	často	často	někdy	někdy	někdy	někdy	48
31	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	40
32	často	někdy	někdy	často	často	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	často	často	někdy	často	často	někdy	často	často	někdy	téměř nikdy	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	45
33	často	někdy	často	někdy	často	někdy	téměř nikdy	často	někdy	často	někdy	někdy	někdy	často	často	často	často	často	často	někdy	někdy	49
34	někdy	někdy	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	často	téměř nikdy	někdy	54
35	někdy	někdy	někdy	často	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	často	často	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	40
36	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	často	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	38
37	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	často	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	32
38	někdy	někdy	často	často	někdy	často	někdy	někdy	často	často	někdy	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	často	často	často	často	často	téměř nikdy	téměř nikdy	49
39	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	někdy	téměř nikdy	někdy	téměř nikdy	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	32
40	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	někdy	téměř nikdy	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	45
41	někdy	někdy	často	někdy	často	často	téměř nikdy	téměř nikdy	často	často	téměř nikdy	často	často	často	téměř nikdy	často	často	často	často	téměř nikdy	téměř nikdy	45
42	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	často	často	téměř nikdy	téměř nikdy	často	často	téměř nikdy	často	často	často	téměř nikdy	téměř nikdy	často	často	často	někdy	někdy	45
43	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	často	téměř nikdy	někdy	často	často	často	často	často	často	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	33
44	často	někdy	někdy	často	často	často	téměř nikdy	někdy	často	často	často	často	často	často	téměř nikdy	někdy	někdy	často	téměř nikdy	téměř nikdy	často	48
45	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	často	často	téměř nikdy	téměř nikdy	často	často	téměř nikdy	často	často	často	často	často	často	často	často	téměř nikdy	téměř nikdy	43
46	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	často	téměř nikdy	téměř nikdy	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	téměř nikdy	někdy	téměř nikdy	někdy	téměř nikdy	33
47	často	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	téměř nikdy	často	někdy	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	36
48	někdy	často	často	někdy	často	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	často	často	často	často	téměř nikdy	téměř nikdy	často	někdy	někdy	někdy	někdy	43
49	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	39
50	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	často	někdy	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	37
51	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	často	někdy	někdy	někdy	37
52	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	často	někdy	téměř nikdy	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	26
53	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	často	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	37
54	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	často	někdy	často	někdy	někdy	někdy	někdy	často	někdy	někdy	často	často	často	často	46
55	často	někdy	někdy	často	někdy	někdy	někdy	často	často	někdy	často	někdy	někdy	často	často	často	často	často	někdy	někdy	někdy	50
56	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	často	někdy	téměř nikdy	někdy	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	26
57	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	často	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	někdy	někdy	někdy	někdy	38
58	někdy	někdy	často	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	téměř nikdy	někdy	často	často	někdy	někdy	téměř nikdy	někdy	téměř nikdy	někdy	často	téměř nikdy	téměř nikdy	téměř nikdy	38
59	často	někdy	často	často	někdy	často	téměř nikdy	někdy	často	někdy	někdy	někdy	někdy	často	často	často	často	někdy	někdy	někdy	někdy	48
téměř nikdy																						
někdy	3	14	5	5	8	7	39	22	5	7	12	6	6	18	11	9	7	6	26	23		
často	41	40	37	37	36	34	17	23	34	28	31	31	25	17	23	29	33	29	28	28		
	15	5	17	17	15	18	3	14	20	24	16	22	22	16	31	27	23	20	4	8		

PŘÍLOHA P II: DOTAZNÍK VRCHA – ABÚZUS

Vaše číslo	Tváj věk	Žiješ v domácnosti s	Pil jsi během posledních 30 dnů nějaký alkoholický nápoj?	Užil jsi někdy během svého života léky, aniž bys je potřeboval (zdravotní problémy) a aniž by o tom věděli rodiče?	Kouřil jsi nebo jinak užil někdy během svého života marihuanu ("trávu") nebo hašiš?	Kouřil jsi během posledních 30 dnů cigarety?	Měl jsi někdy během svého života pohlavní styk?	Vykouříš denně víc než 5 cigaret?	Byl jsi někdy během posledních 30 dnů opilý tak, že jsi měl problémy s chůzí, s mluvením, zvracel jsi nebo sis nepamatoval co se stalo?		ano	ne
									ano	ne		
1	12	jiné	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	0	7	
2	12	jiné	Ne	ANO	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	1	6	
3	13	jedním z rodičů	Ne	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	4	3	
4	13	jedním z rodičů	Ne	Ne	ANO	Ne	ANO	Ne	Ne	2	5	
5	14	jedním z rodičů	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	ANO	Ne	1	6	
6	14	prarodiči	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	ANO	Ne	1	6	
7	14	jedním z rodičů	ANO	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	5	2	
8	14	jiné	ANO	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	5	2	
9	15 a více	jedním z rodičů	ANO	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	5	2	
10	14	jedním z rodičů	Ne	ANO	ANO	ANO	Ne	ANO	Ne	4	3	
11	15 a více	prarodiči	ANO	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	5	2	
12	15 a více	jedním z rodičů	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	6	1	
13	15 a více	oběma rodiči	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	7	0	
14	15 a více	prarodiči	Ne	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	4	3	
15	15 a více	jedním z rodičů	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	0	7	
16	15 a více	jedním z rodičů	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	6	1	
17	15 a více	prarodiči	ANO	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	5	2	
18	15 a více	oběma rodiči	Ne	Ne	ANO	ANO	Ne	Ne	Ne	2	5	
19	15 a více	prarodiči	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	ANO	6	1	
20	15 a více	oběma rodiči	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	5	2	
21	12	jiné	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	0	7	
22	11	jedním z rodičů	Ne	ANO	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	1	6	
23	13	jedním z rodičů	Ne	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	4	3	
24	13	jedním z rodičů	Ne	Ne	ANO	Ne	ANO	Ne	Ne	2	5	
25	13	jedním z rodičů	ANO	Ne	Ne	ANO	Ne	ANO	Ne	3	4	
26	14	prarodiči	Ne	Ne	Ne	ANO	Ne	ANO	Ne	2	5	
27	14	jedním z rodičů	ANO	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	5	2	
28	14	jiné	ANO	Ne	ANO	ANO	ANO	Ne	Ne	4	3	
29	14	jedním z rodičů	ANO	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	5	2	
30	14	jedním z rodičů	Ne	ANO	ANO	ANO	Ne	ANO	ne	4	3	
31	14	prarodiči	ANO	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	6	1	
32	14	jedním z rodičů	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	7	0	
33	15 a více	oběma rodiči	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	7	0	
34	15 a více	oběma rodiči	Ne	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	4	3	
35	15 a více	jedním z rodičů	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	0	7	
36	15 a více	jedním z rodičů	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	6	1	
37	15 a více	prarodiči	ANO	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	5	2	
38	15 a více	oběma rodiči	Ne	Ne	ANO	ANO	Ne	Ne	Ne	2	5	
39	15 a více	prarodiči	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	ANO	6	1	
40	15 a více	oběma rodiči	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	5	2	
41	15 a více	prarodiči	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	ANO	6	1	
42	15 a více	oběma rodiči	Ne	Ne	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	4	3	
43	15 a více	jedním z rodičů	ANO	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	5	2	
44	15 a více	oběma rodiči	Ne	Ne	ANO	ANO	Ne	Ne	Ne	2	5	
45	15 a více	prarodiči	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	ANO	6	1	
46	15 a více	oběma rodiči	ANO	Ne	Ne	ANO	Ne	ANO	Ne	3	4	
47	11	jiné	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	0	7	
48	11	oběma rodiči	Ne	ANO	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	1	6	
49	13	jedním z rodičů	Ne	Ne	Ne	ANO	ANO	ANO	Ne	3	4	
50	12	jedním z rodičů	Ne	Ne	ANO	Ne	ANO	Ne	Ne	2	5	
51	13	prarodiči	Ne	Ne	Ne	ANO	Ne	ANO	Ne	2	5	
52	13	prarodiči	ANO	Ne	Ne	ANO	Ne	ANO	Ne	3	4	
53	14	jedním z rodičů	ANO	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	5	2	
54	13	jedním z rodičů	Ne	Ne	ANO	ANO	ANO	Ne	Ne	3	4	
55	14	jedním z rodičů	Ne	Ne	Ne	Ne	ANO	Ne	Ne	1	6	
56	14	prarodiči	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	0	7	
57	14	jedním z rodičů	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	6	1	
58	14	jiné	ANO	Ne	Ne	ANO	ANO	ANO	Ne	4	3	
59	15 a více	jedním z rodičů	ANO	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	5	2	
		ano	27	18	39	44	38	37	10			
		ne	32	41	20	15	21	22	49			

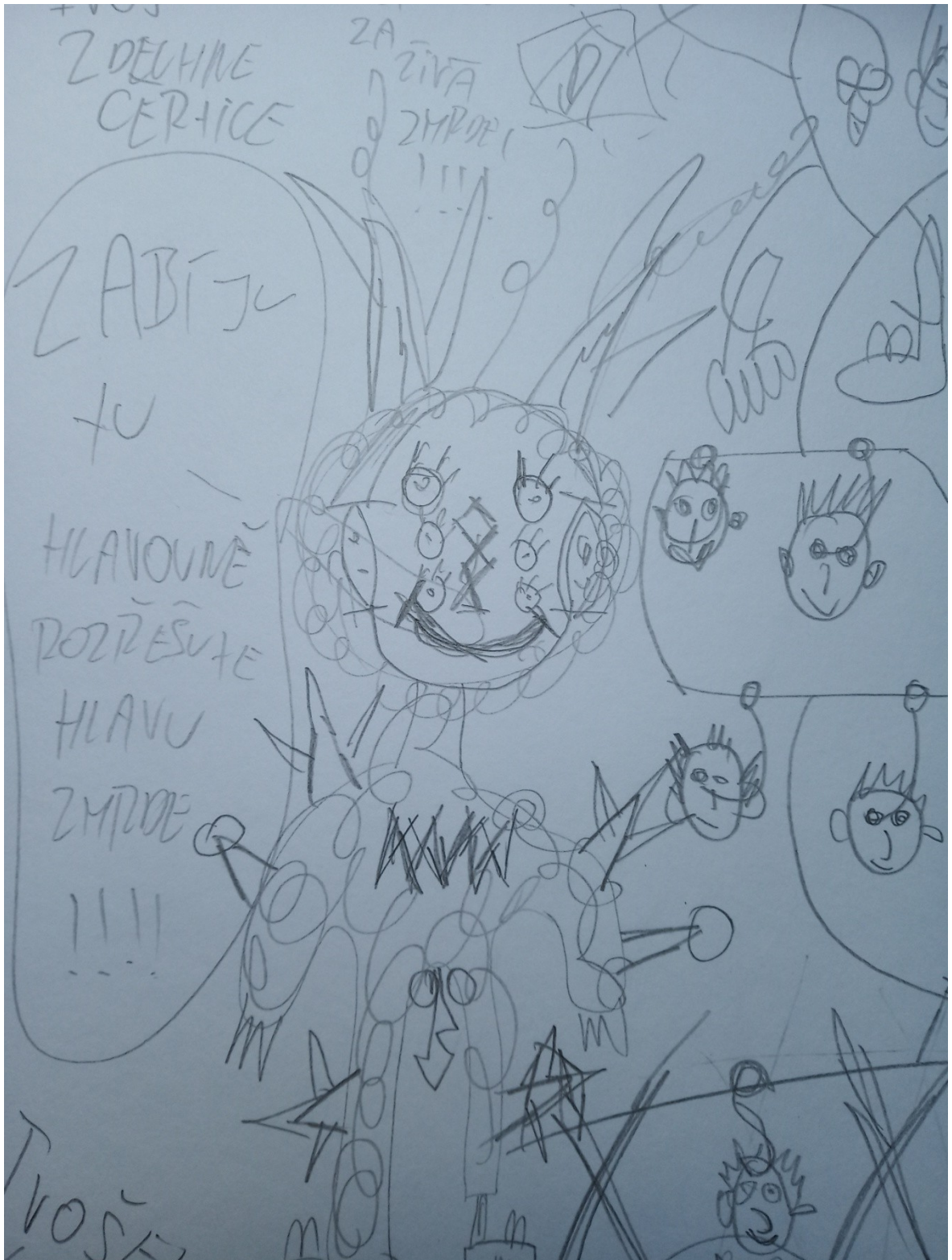
PŘÍLOHA P III: DOTAZNÍK VRCHA – DELIKVENCE

Vaše číslo	Tvůj věk	Žiješ v domácnosti s	Zfalšoval jsi někdy podpis rodičů	Ukradl jsi někdy peníze rodičům nebo někomu jinému?	Byl jsi někdy během svého života "za školou"?	Ukradl jsi někdy něco někomu?	Poškodil jsi někdy během života cizí majetek jen tak pro zábavu?	Měl jsi někdy "opletáčky" s policií kvůli tomu, co jsi udělal?	Ukradl jsi někdy něco v obchodě?	ano		Už sis někdy během života záměrně fyzicky ublížil?	Byl jsi někdy během posledních 30 dnů středem hrubých a vulgárních urážek od spolužáků?	Ublížil ti někdo nebo tě zesměšňoval v posledních 30 dnech na internetu (sociální sítě, nevhodná videa, blogy a jiné)?	Ublížil ti někdy ze spolužáků během posledních 30 dnů?	ano		ne	
										4	3					2	1	2	1
1	12	jiné	Ne	ANO	Ne	ANO	Ne	ANO	ANO	4	3	ANO	Ne	Ne	ANO	2	2		
2	12	jiné	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	0	7	ANO	Ne	Ne	Ne	2	2		
3	13	jedním z rodičů	ANO	ANO	ANO	Ne	Ne	ANO	ANO	5	2	Ne	Ne	Ne	Ne	0	4		
4	13	jedním z rodičů	ANO	Ne	ANO	ANO	Ne	ANO	ANO	5	2	Ne	Ne	Ne	Ne	0	4		
5	14	jedním z rodičů	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	ANO	Ne	1	6	Ne	Ne	Ne	Ne	0	4		
6	14	prarodiči	Ne	Ne	ANO	Ne	ANO	ANO	ANO	4	3	Ne	Ne	Ne	Ne	0	4		
7	14	jedním z rodičů	Ne	Ne	ANO	Ne	ANO	ANO	Ne	3	4	ANO	Ne	Ne	Ne	1	3		
8	14	jiné	Ne	Ne	ANO	ANO	Ne	ANO	ANO	4	3	ANO	ANO	Ne	Ne	2	2		
9	15 a více	jedním z rodičů	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	6	1	ANO	ANO	Ne	Ne	2	2		
10	14	jedním z rodičů	Ne	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	5	2	ANO	Ne	Ne	Ne	1	3		
11	15 a více	prarodiči	ANO	ANO	ANO	Ne	ANO	ANO	ANO	6	1	ANO	Ne	Ne	Ne	1	3		
12	15 a více	jedním z rodičů	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	ANO	6	1	Ne	Ne	Ne	Ne	0	4		
13	15 a více	oběma rodiči	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	7	0	Ne	ANO	Ne	Ne	1	3		
14	15 a více	prarodiči	Ne	Ne	ANO	Ne	Ne	ANO	ANO	3	4	ANO	Ne	Ne	Ne	1	3		
15	15 a více	jedním z rodičů	Ne	Ne	ANO	Ne	Ne	Ne	Ne	1	6	ANO	ANO	Ne	Ne	2	2		
16	15 a více	jedním z rodičů	ANO	Ne	ANO	Ne	ANO	ANO	ANO	5	2	ANO	ANO	Ne	Ne	2	2		
17	15 a více	prarodiči	Ne	Ne	ANO	Ne	Ne	Ne	ANO	2	5	ANO	ANO	Ne	Ne	2	2		
18	15 a více	oběma rodiči	Ne	ANO	ANO	ANO	Ne	ANO	ANO	5	2	Ne	ANO	Ne	Ne	1	3		
19	15 a více	prarodiči	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	ANO	ANO	2	5	ANO	ANO	Ne	Ne	2	2		
20	15 a více	oběma rodiči	Ne	ANO	Ne	Ne	Ne	ANO	ANO	3	4	Ne	Ne	Ne	Ne	0	4		
21	12	jiné	Ne	ANO	Ne	ANO	Ne	ANO	ANO	4	3	ANO	Ne	Ne	ANO	2	2		
22	11	jedním z rodičů	Ne	ANO	ANO	Ne	Ne	Ne	Ne	2	5	ANO	ANO	Ne	Ne	2	2		
23	13	jedním z rodičů	ANO	ANO	ANO	Ne	Ne	Ne	ANO	5	2	Ne	Ne	Ne	Ne	0	4		
24	13	jedním z rodičů	ANO	Ne	ANO	ANO	Ne	ANO	ANO	5	2	Ne	Ne	Ne	Ne	0	4		
25	13	jedním z rodičů	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	ANO	Ne	1	6	Ne	Ne	Ne	Ne	0	4		
26	14	prarodiči	Ne	Ne	ANO	Ne	Ne	ANO	ANO	3	4	Ne	Ne	Ne	Ne	0	4		
27	14	jedním z rodičů	Ne	Ne	ANO	Ne	ANO	ANO	Ne	3	4	ANO	Ne	Ne	Ne	1	3		
28	14	jiné	Ne	Ne	ANO	ANO	Ne	ANO	ANO	4	3	ANO	ANO	Ne	Ne	2	2		
29	14	jedním z rodičů	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	6	1	ANO	ANO	Ne	Ne	2	2		
30	14	jedním z rodičů	Ne	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	5	2	ANO	Ne	Ne	Ne	1	3		
31	14	prarodiči	ANO	ANO	ANO	Ne	ANO	ANO	ANO	6	1	ANO	Ne	Ne	Ne	1	3		
32	14	jedním z rodičů	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	ANO	6	1	Ne	Ne	Ne	Ne	0	4		
33	15 a více	oběma rodiči	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	7	0	Ne	ANO	Ne	Ne	1	3		
34	15 a více	oběma rodiči	Ne	Ne	ANO	Ne	Ne	ANO	ANO	3	4	ANO	Ne	Ne	Ne	1	3		
35	15 a více	jedním z rodičů	Ne	Ne	ANO	Ne	Ne	Ne	Ne	1	6	ANO	ANO	Ne	Ne	2	2		
36	15 a více	jedním z rodičů	ANO	Ne	ANO	Ne	ANO	ANO	ANO	5	2	ANO	ANO	Ne	Ne	2	2		
37	15 a více	prarodiči	Ne	Ne	ANO	Ne	Ne	Ne	ANO	2	5	ANO	ANO	Ne	Ne	2	2		
38	15 a více	oběma rodiči	Ne	ANO	ANO	ANO	Ne	ANO	ANO	5	2	Ne	ANO	Ne	Ne	1	3		
39	15 a více	prarodiči	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	ANO	ANO	2	5	ANO	ANO	Ne	Ne	2	2		
40	15 a více	oběma rodiči	Ne	ANO	Ne	Ne	Ne	ANO	ANO	3	4	Ne	Ne	Ne	Ne	0	4		
41	15 a více	prarodiči	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	ANO	ANO	2	5	ANO	ANO	Ne	Ne	2	2		
42	15 a více	oběma rodiči	Ne	ANO	Ne	ANO	Ne	ANO	Ne	3	4	Ne	Ne	Ne	Ne	0	4		
43	15 a více	jedním z rodičů	ANO	Ne	ANO	Ne	ANO	Ne	ANO	4	3	ANO	ANO	Ne	Ne	2	2		
44	15 a více	oběma rodiči	ANO	ANO	ANO	ANO	Ne	ANO	ANO	6	1	Ne	ANO	Ne	Ne	1	3		
45	15 a více	prarodiči	Ne	Ne	ANO	Ne	Ne	ANO	Ne	2	5	Ne	ANO	Ne	Ne	1	3		
46	15 a více	oběma rodiči	Ne	Ne	ANO	Ne	Ne	Ne	ANO	2	5	Ne	ANO	Ne	Ne	1	3		
47	11	jiné	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	ANO	ANO	2	5	ANO	ANO	Ne	Ne	2	2		
48	11	oběma rodiči	Ne	Ne	ANO	Ne	Ne	Ne	Ne	1	6	ANO	ANO	Ne	Ne	2	2		
49	13	jedním z rodičů	ANO	Ne	ANO	Ne	Ne	ANO	ANO	4	3	Ne	Ne	Ne	Ne	0	4		
50	12	jedním z rodičů	ANO	Ne	ANO	ANO	Ne	ANO	ANO	5	2	Ne	Ne	Ne	Ne	0	4		
51	13	prarodiči	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	ANO	ANO	2	5	ANO	Ne	Ne	Ne	1	3		
52	13	prarodiči	ANO	Ne	ANO	Ne	ANO	Ne	ANO	4	3	ANO	Ne	Ne	Ne	1	3		
53	14	jedním z rodičů	Ne	Ne	Ne	Ne	ANO	ANO	Ne	2	5	ANO	Ne	Ne	Ne	1	3		
54	13	jedním z rodičů	ANO	Ne	ANO	ANO	Ne	ANO	ANO	5	2	Ne	Ne	Ne	Ne	0	4		
55	14	jedním z rodičů	Ne	ANO	Ne	ANO	Ne	ANO	ANO	4	3	Ne	ANO	Ne	Ne	1	3		
56	14	prarodiči	Ne	Ne	ANO	Ne	ANO	ANO	ANO	4	3	Ne	Ne	Ne	Ne	0	4		
57	14	jedním z rodičů	ANO	Ne	ANO	Ne	ANO	ANO	ANO	5	2	ANO	Ne	Ne	Ne	1	3		
58	14	jiné	Ne	Ne	ANO	ANO	Ne	ANO	ANO	4	3	ANO	ANO	Ne	Ne	2	2		
59	15 a více	jedním z rodičů	Ne	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	6	1	ANO	ANO	Ne	Ne	2	2		
		ano	19	21	44	23	21	47	47			34	28	0	2				
		ne	40	38	15	36	38	12	12			25	31	59	57				

PŘÍLOHA P IV: DOTAZNÍK VRCHA – ŠIKANA

Už sis někdy během života záměrně fyzicky ublížil?	Byl jsi někdy během posledních 30 dnů středem hrubých a vulgárních urážek od spolužáků?	Ublížil ti někdo nebo tě zesměšňoval v posledních 30 dnech na internetu (sociální sítě, nevhodná videa, blogy a jiné)?	Ublížil ti některý ze spolužáků během posledních 30 dnů?		
ANO	Ne	Ne	ANO	2	2
ANO	ANO	Ne	Ne	2	2
Ne	Ne	Ne	Ne	0	4
Ne	Ne	Ne	Ne	0	4
Ne	Ne	Ne	Ne	0	4
Ne	Ne	Ne	Ne	0	4
ANO	Ne	Ne	Ne	1	3
ANO	ANO	Ne	Ne	2	2
ANO	ANO	Ne	Ne	2	2
ANO	Ne	Ne	Ne	1	3
ANO	Ne	Ne	Ne	1	3
Ne	Ne	Ne	Ne	0	4
Ne	ANO	Ne	Ne	1	3
ANO	Ne	Ne	Ne	1	3
ANO	ANO	Ne	Ne	2	2
ANO	ANO	Ne	Ne	2	2
ANO	ANO	Ne	Ne	2	2
Ne	ANO	Ne	Ne	1	3
ANO	ANO	Ne	Ne	2	2
Ne	Ne	Ne	Ne	0	4
ANO	Ne	Ne	ANO	2	2
ANO	ANO	Ne	Ne	2	2
Ne	Ne	Ne	Ne	0	4
Ne	Ne	Ne	Ne	0	4
Ne	Ne	Ne	Ne	0	4
ANO	Ne	Ne	Ne	1	3
ANO	ANO	Ne	Ne	2	2
ANO	ANO	Ne	Ne	2	2
ANO	Ne	Ne	Ne	1	3
ANO	Ne	Ne	Ne	1	3
Ne	Ne	Ne	Ne	0	4
Ne	ANO	Ne	Ne	1	3
ANO	Ne	Ne	Ne	1	3
ANO	ANO	Ne	Ne	2	2
ANO	ANO	Ne	Ne	2	2
Ne	ANO	Ne	Ne	1	3
ANO	ANO	Ne	Ne	2	2
Ne	Ne	Ne	Ne	0	4
ANO	ANO	Ne	Ne	2	2
Ne	Ne	Ne	Ne	0	4
ANO	ANO	Ne	Ne	2	2
Ne	ANO	Ne	Ne	1	3
Ne	ANO	Ne	Ne	1	3
ANO	ANO	Ne	Ne	2	2
ANO	ANO	Ne	Ne	2	2
Ne	Ne	Ne	Ne	0	4
Ne	Ne	Ne	Ne	0	4
ANO	Ne	Ne	Ne	1	3
ANO	Ne	Ne	Ne	1	3
Ne	Ne	Ne	Ne	0	4
Ne	ANO	Ne	Ne	1	3
Ne	Ne	Ne	Ne	0	4
ANO	Ne	Ne	Ne	1	3
ANO	ANO	Ne	Ne	2	2
ANO	ANO	Ne	Ne	2	2
34	28	0	2		
25	31	59	57		

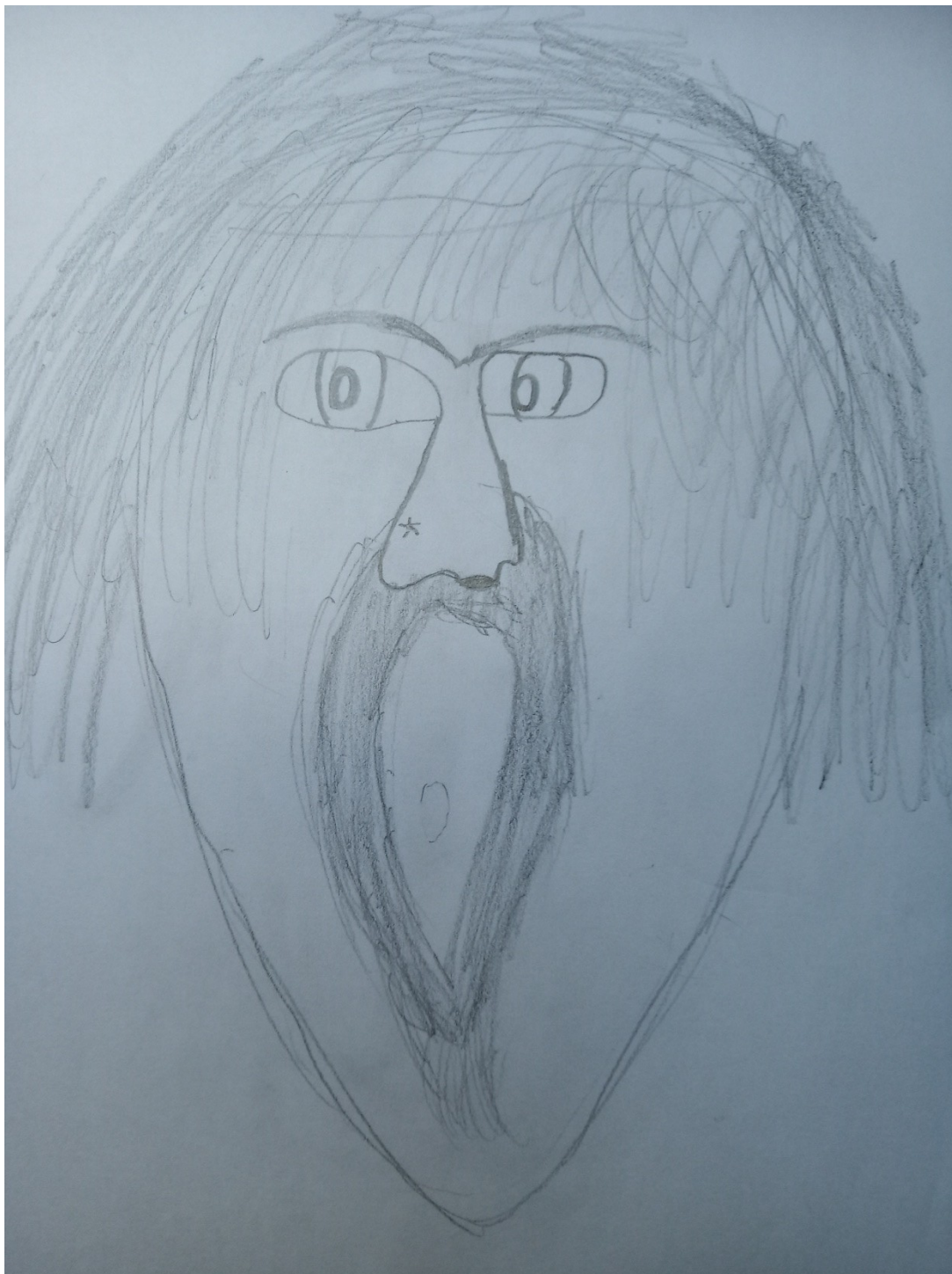
ŘÍLOHA P V: KRESBA CHLAPCE SE SKLONEM K AGRESIVITĚ

PŘÍLOHA P VI: KRESBA CHLAPCE SE SKLONEM K DELIKVENCÍ

**PŘÍLOHA P VII: KRESBA CHLAPCE S NADPRŮMĚRNOU
ÚZKOSTNOSTÍ VZHLEDEM K BĚŽNÉ POPULACI**

**PŘÍLOHA P VIII: KRESBA CHLAPCE S NADPRŮMĚRNOU
ÚZKOSTNOSTÍ VZHLEDEM K BĚŽNÉ POPULACI**

**PŘÍLOHA P IX: KRESBA CHLAPCE S NADPRŮMĚRNOU
ÚZKOSTNOSTÍ VZHLEDEM K BĚŽNÉ POPULACI**

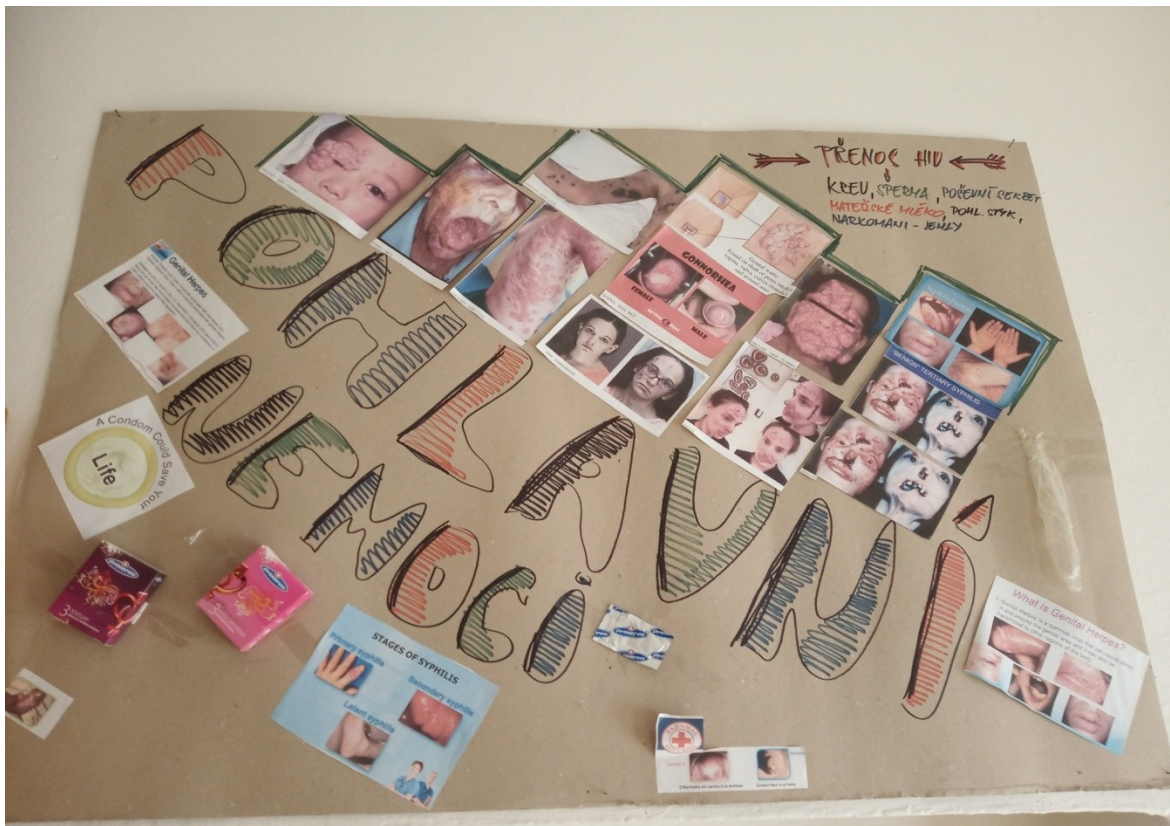
**PŘÍLOHA P X: KRESBA CHLAPCE S NADPRŮMĚRNOU
ÚZKOSTNOSTÍ VZHLEDEM K BĚŽNÉ POPULACI**

**PŘÍLOHA P XI: KRESBA CHLAPCE S NADPRŮMĚRNOU
ÚZKOSTNOSTÍ VZHLEDEM K BĚŽNÉ POPULACI**

PŘÍLOHA P XII: PŘÍKLADY MATERIÁLŮ K PROJEKTOVÝM DNŮM

POHLAVNÍ CHOROBY

ANEB (ne) BEZPEČNÝ

SEX

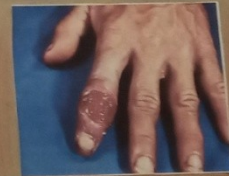
MEZI NEJRIZIKOVĚJŠÍ TĚLNÍ TEKUTINY PATŘÍ:

1. Krev, včetně krve menstruační a některých krevních derivátů, představuje největší riziko.
2. Sperma.
3. Poševní sekret
4. Mateřské mléko

1. PROSINEC - SVĚTOVÝ DEN AIDS

MAPA ROZŠÍŘENÍ VIRU HIV / AIDS

NEJÚČINNĚJŠÍ ZPŮSOB JAK SE
CHRÁNIT PŘED VŠEMI POHLAVNĚ
PŘENOSNÝMI NEMOCEMI JE POUŽÍT -

ZPŮSOBY PŘENOSU HIV

PŘENOS KRVÍ
SEXUÁLNÍ PŘENOS
PŘENOS Z MATKY NA DÍTĚ

BEZPEČNÁ

- SILNICE
- CESTA
- CYKLOSTEZKA
- CHŮZE PŘES CESTU
- DOPRAVA
- JÍZDA NA KOLE

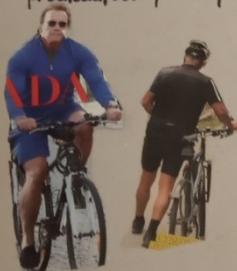

- 1) To silnici chodíme vždy vlevo
- 2) Více osob chodí vždy za sebou
- 3) Na silnici si nahrojíme, nesportujeme
- 4) Při chůzi neposloucháme hudbu a ne sloucháme
- 5) Při chůzi dvou dospělých osob mají děti mezi sebou
- 6) Při chůzi v noci používáme baterku, blikáčky a reflexní prvky na oblečení

CHŮZE PO SILNICI A PŘECHODY PRO CHODCE (ZÁSADY)

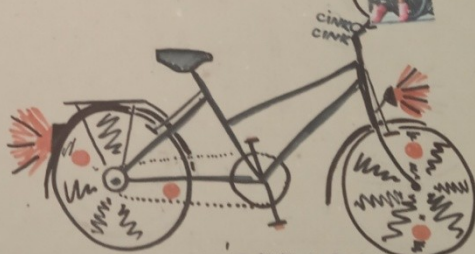
- 1) Vozovku přechážíme kolmo a nejrychleji
- 2) Zastavte se před přechodem - roztáčte se
- 3) Zjistěte, jestli vás řidič vozidla vidí
- 4) Ve vzdálenosti vozidla více než 50m od přechodu, vstupte na přechod a přejděte
- 5) V polovině přechodu, než vstoupíte do protisměrného jízdního pruhu, zkontrolujte, zda vás respektuje i druhý řidič
- 6) Na semaforem řízený přechod vstupujeme až svítí zelená světla

JÍZDA NA KOLE (ZÁSADY)

- 1) Dbejte na stav kola a výbavu (brzdy, přilba, světla)
- 2) Snažte se vidět a být viděni (osvětlení, reflex prvky)
- 3) Vydejte se na cestu kterou zvolíte
- 4) K jízdě slouží cyklostezky, cyklopruhy, silnice
- 5) Nejezdí se po chodnících
- 6) Jezdí se vpravo a za sebou, dodržuj rozestupy
- 7) Používejte se k ochraně hlavy cyklistická přilba
- 8) Buďte ohleduplný a předvídatý
- 9) Komunikuj s okolím (při odbočování ukaž paži)
- 10) Při jízdě používej všechny smysly
- 11) Pozor na mrtvé úhly u aut
- 12) Zamykání kol s rozmyslem
- 13) Kolizi a zranění hlase (tel.: 155, 158)

VÝBAVA KOLA

- PŘEDNÍ A ZADNÍ BRZDA
- PŘEDNÍ A ZADNÍ SVĚTLO, BLIKAČKA
- ZADNÍ ODRAZKA ČERVENÉ BARVY
- PŘEDNÍ ODRAZKA BÍLÉ BARVY
- NA PÁPRSCÍCH KOL BOJENÍ ODRAZKA ORANŽOVÉ BARVY
- ODRAZKY NA PEDÁLECH
- ZVONEK

PŘÍLOHA P XIII: ZRAVÉ JE DROGY NEBRAT

Přednášky pana Romana Povaly, příběhy drogově závislých, kteří našli cestu ze spárů drogy zpět do normálního života. Snaha o nasměrování chlapců k převzetí osobní zodpovědnosti za svůj život. Jak je důležité mít správné koníčky a správné kamarády.

PŘÍLOHA P XIV: ÚZKOSTNOST A ABÚZUS

Zkoumáme souvislost mezi skupinou úzkostných žáků (skupina A) a žáků s úzkostností na úrovni běžné populace (skupinou B) s otázkou s nejvyšším počtem kladných odpovědí v testové baterii týkající se abúzu (Otázka: Kouřil si během posledních 30 dní cigarety?)

Faktor Abúzus - otázka s nejvyšším počtem odpovědí ANO			
Proměnná	Ano	NE	Celkem
Žáci skupina B	15 (14,17)	4 (4,8)	19
Žáci skupina A	29 (29,83)	11 (10,17)	40
	44	15	59

$$\chi^2 = 0,28 < \chi_{20,05}^2(1) = 3,841$$

Vypočítaná hodnota χ^2 je menší než hodnota kritická $\chi_{20,05}^2(1) = 3,841$. Nebylo prokázáno, že existuje souvislost mezi mírou úzkostnosti a abúzem v otázce s nejvyšším počtem odpovědí ano Kouřil si během posledních 30 dní cigarety? u žáků v dětském domově se školou.

PŘÍLOHA P XV: ÚZKOSTNOST A DELIKVENCE

Zkoumáme souvislost mezi skupinou úzkostných žáků (skupina A) a žáků méně úzkostných (skupinou B) otázkou s nejvyšším počtem kladných odpovědí v testové baterii týkající se delikvence (Měl jsi někdy „oplétačky“ s policií kvůli tomu co jsi udělal?).

Faktor delikvence – otázka s nejvyšším počtem odpovědí ANO			
Proměnná	Ano	NE	Celkem
Žáci skupina B	15 (15,14)	4 (3,86)	19
Žáci skupina A	32 (31,86)	8 (8,14)	40
	47	12	59

$$\chi^2 = 14,94 > \chi^2_{0,05}(1) = 3,841$$

Vypočítaná hodnota χ^2 je větší než hodnota kritická $\chi^2_{0,05}(1) = 3,841$. Bylo prokázáno, že existuje souvislost mezi mírou úzkostnosti a delikvencí v otázce s nejvyšším počtem odpovědí ano (Měl jsi někdy „oplétačky“ s policií kvůli tomu co jsi udělal?) u žáků v dětském domově se školou.

PŘÍLOHA P XVI: ÚZKOSTNOST A ŠIKANÁ

Zkoumáme souvislost mezi skupinou úzkostných žáků (skupina A) a žáků s úzkostností na úrovni běžné populace (skupinou B) otázkou s nejvyšším počtem kladných odpovědí v testové baterii týkající se šikany (Otázka: Už sis někdy během svého života záměrně fyzicky ublížil?).

Faktor šikany – otázka s nejvyšším počtem odpovědí ANO			
Proměnná	Ano	NE	Celkem
Žáci skupina B	13 (10,95)	6 (8,05)	19
Žáci skupina A	21 (23,05)	19 (16,95)	40
	34	25	59

Pozn.:

$$\chi^2 = 1,33 < \chi^2_{0,05}(1) = 3,841$$

Vypočítaná hodnota χ^2 je menší než hodnota kritická $\chi^2_{0,05}(1) = 3,841$. Nebylo prokázáno, že existuje souvislost mezi mírou úzkostnosti a šikanou v otázce s nejvyšším počtem odpovědí ano (Otázka: Už sis někdy během svého života záměrně fyzicky ublížil?) u žáků v dětském domově se školou.

PŘÍLOHA P XVII: KRITICKÉ HODNOTY

Kritické hodnoty korelačního koeficientu pro dvoustranný test nulové hypotézy $p=0$. Počet stupňů volnosti je $n-2$. Nulovou hypotézu zamítám, pokud absolutní hodnota výběrového korelačního koeficientu překročí kritickou hodnotu.

Df	4	5	6	7	10	15	20	30	50	100
$\alpha=0,05$	0,8114	0,7545	0,7067	0,6664	0,5760	0,4821	0,4227	0,3494	0,2732	0,1946
$\alpha=0,01$	0,9172	0,8745	0,8343	0,7977	0,7079	0,6055	0,5368	0,4487	0,3541	0,2540

df je počet stupňů volnosti: $df=n-2$
Žák (2019, s. 7)

PŘÍLOHA P XVIII: FORMULÁŘ DOTAZNÍKU ŠAD

Dotazník ŠAD – Jak se obvykle cítíš

Předkládáme ti různé slovní výroky, kterými můžeš popsat sám sebe, své pocity. Tedy to, jak se obvykle cítíš. Přečti si pozorně každý výrok a zamysli se nad ním. Označ křížkem políčko před tím výrokem, který nejlépe vyjadřuje tvoje obvyklé pocity. Snaž se zjistit, která ze tří odpovědí: „téměř nikdy“ „někdy“ „často“ je u tebe pravdivá. Nepřemýšlej dlouho o jednotlivých výrociích. Nezapomeň, že v každém řádku máš označit ze tří možností to slovo nebo výrok, který nejlépe vystihuje JAK SE OBVYKLE CÍTIŠ.

1. Vaše číslo.....

2.	Mám strach, že udělám chybu	téměř nikdy	někdy	často
3.	Je mi do pláče	téměř nikdy	někdy	často
4.	Jsem nešťastný	téměř nikdy	někdy	často
5.	Těžko se rozhoduji	téměř nikdy	někdy	často
6.	Nesnadno řeším své problémy	téměř nikdy	někdy	často
7.	Dělám si přílišné starosti	téměř nikdy	někdy	často
8.	Doma se necítím ve své kůži	téměř nikdy	někdy	často
9.	Stydím se	téměř nikdy	někdy	často
10.	Doléhají na mne starosti	téměř nikdy	někdy	často
11.	Nemohu se zbavit zbytečných myšlenek	téměř nikdy	někdy	často
12.	Škola mi dělá starosti	téměř nikdy	někdy	často
13.	Těžko se rozhoduji	téměř nikdy	někdy	často
14.	Buší mi srdce	téměř nikdy	někdy	často
15.	Bojím se, ale nikomu to neříkám	téměř nikdy	někdy	často
16.	Mám strach o své rodiče	téměř nikdy	někdy	často
17.	Potí se mi ruce, i když není teplo	téměř nikdy	někdy	často
18.	Obávám se, že by se něco mohlo stát	téměř nikdy	někdy	často
19.	Těžko večer usínám	téměř nikdy	někdy	často
20.	Mívám zvláštní pocity kolem žaludku	téměř nikdy	někdy	často
21.	Trápím se, co si ostatní o mně myslí	téměř nikdy	někdy	často

PŘÍLOHA P XIX: FORMULÁŘ DOTAZNÍKU VRCHA

Dotazník VRCHA

Předkládáme ti různé otázky. Přečti si pozorně každou otázku, zamysli se nad ní. Označ křížkem jednu z možností odpovědi. Nepřemýšlej dlouho a nezapomeň, že u každé otázky máš označit jednu odpověď.

1. Vaše číslo.....

2.	Tvůj věk	10	11	12	13	14	15 a více
3.	Žiješ v domácnosti s	Oběma rodiči		Jedním z rodičů	prarodiči	jiné	
4.	Pil jsi během posledních 30 dnů nějaký alkoholický nápoj?					ANO	NE
5.	Zfalšoval jsi někdy podpis rodičů?					ANO	NE
6.	Ukradl jsi někdy peníze rodičům nebo někomu jinému?					ANO	NE
7.	Byl jsi někdy během svého života „za školou“?					ANO	NE
8.	Užil jsi někdy během svého života léky, aniž bys je potřeboval (zdravotní problémy) a aniž by o tom věděli rodiče?					ANO	NE
9.	Ukradl jsi někdy něco někomu?					ANO	NE
10.	Už sis někdy během života záměrně fyzicky ublížil?					ANO	NE
11.	Kouřil jsi nebo jinak užil někdy během svého života marihuanu („trávu“) nebo hašiš?					ANO	NE
12.	Kouřil jsi během posledních 30 dní cigarety?					ANO	NE
13.	Měl jsi někdy během svého života pohlavní styk?					ANO	NE
14.	Byl jsi někdy během posledních 30 dnů středem hrubých a vulgárních urážek od spolužáků?					ANO	NE
15.	Poškodil jsi někdy během života cizí majetek jen tak pro zábavu?					ANO	NE
16.	Vykouříš denně víc než 5 cigaret?					ANO	NE
17.	Byl jsi někdy během posledních 30 dnů opilý tak, že jsi měl problém s chůzí, s mluvením, zvracel jsi nebo sis nepamatoval, co se stalo?					ANO	NE
18.	Měl jsi někdy „oplétačky“ s policií kvůli tomu, co jsi udělal?					ANO	NE
19.	Ublížil ti někdo nebo tě zesměšňoval v posledních 30 dnech na internetu (sociální sítě, nevhodná videa, blogy a jiné)?					ANO	NE
20.	Ublížil ti některý ze spolužáků během posledních 30 dnů?					ANO	NE
21.	Ukradl jsi někdy něco v obchodě?					ANO	NE